

KIRGIZİSTAN PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel M¼d¼rl¼đ¼

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	32
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	46
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	63
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	74

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Kırgızistan'da dış ticaret mevzuatlarını düzenleme konusunda Kırgız Cumhuriyeti (K.C.) Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı sorumlu olup, mevzuatlar K.C. Bakanlar Kurulu onayı ile yürürlüğe girmektedir. Gümrük işlemleri K.C. Maliye Bakanlığı'na Bağlı Devlet Gümrük Hizmeti tarafından yapılmaktadır.

Kırgızistan'ın Diğer Ülkelerle Ticari ve Ekonomik İliŐkilerinde Uyguladığı Ticaret Rejimleri

- Serbest Ticaret Rejimi
- En Çok Kayrılan Ülke
- Avrasya Ekonomik Birliği
- Tercihli Ticaret Rejimi

Serbest Ticaret Rejimi

Serbest ticaret rejimi, yapılan uluslararası anlaşmalar gereğince, karşılıklı ticarete gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını öngörmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye ülkelerle ekonomik işbirliğine devam edilmesi Kırgızistan'ın dış politikasının önemli yönlerinden biri olmuştur. Bu kapsamda, Kırgız Cumhuriyeti, BDT bünyesinde imzalanan 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma"ya taraf olmuştur.

Ayrıca, Kırgızistan aşağıdaki ülkeler ile ikili Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmıştır: Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Moldova, Ukrayna, Özbekistan, Beyaz Rusya, Tacikistan, Azerbaycan.

Bağımsızlığını yeni kazanan Kırgızistan için söz konusu anlaşmalar Birliğin diğer ülkeleri ile ticari bağlarının kopmasını önlemede önemli bir rol oynamıŐtır. Ancak, söz konusu geçiş döneminde temel ticaret politikalarının koordinasyonu alanında yaşanan güçlükler nedeniyle zamanla BDT ülkelerinin ticaret rejimleri arasında farklılaşmaların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu çerçevede, 18 Ekim 2011 tarihinde Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan ve Ukrayna'nın katılımı ile "BDT Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması" akdedilmiŐ; mezkur Anlaşma, 20 Eylül 2012'de yürürlüğe girmiştir. Özbekistan ayrı bir Protokol ile (31 Mayıs 2013) Anlaşmaya taraf olmuştur.

Mezkur Anlaşmanın kabul edilmesiyle, taraf ülkeler arasında mevcut olan 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesi Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın" ve ikili anlaşmaların geçerliliği hususu gündeme gelmiştir.

Ancak, Gürcistan ve Türkmənistan'ın yeni Anlaşmaya (18 Ekim 2011 tarihli) taraf olmadığı gerçeğini dikkate alarak Kırgızistan, bu ülkelerle ticaret ilişkilerini 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma" kapsamında yürütmeye devam etmektedir.

Benzer şekilde, Azerbaycan'ın da yeni Anlaşmaya (18 Ekim 2011 tarihli) taraf olmaması nedeniyle, Azerbaycan ile 12 Ocak 2004 tarihinde yapılan ikili Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında ticaret ilişkileri yürütölmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü En Çok Kayrılan Ülke Kuralı

K.C. 1998 yılında BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olan ilk ülke olmuştur. DTÖ anlaşması çerçevesinde Kırgız mallarının DTÖ üyesi ülkelere ihracatında En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (MFN) uygulanmaktadır. Kırgızistan'ın DTÖ'ye katılımı, dünyadaki diğer ülkelerle olan ticaret hacminin artmasını sağlamış, ticaret yapılan ülkelerin coğrafi dağılımını önemli ölçüde genişletmiş, özellikle MFN rejimi uygulanan ülkeler ile yapılan ticaretin hacmi artmıştır. Hâlihazırda, MFN'nin sağlandığı ülkelerle yapılan ticarete, AEB Ortak Gümrük Kanunu'nda belirlenen tarife oranları geçerlidir.

Avrasya Ekonomik Birliği

12 Ağustos 2015 tarihi itibarıyla K.C. Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'ne üye olmuştur. Söz konusu üyelik ile Kırgızistan için 180 milyon kişilik bir pazarın açılması, ülkenin yatırım cazibesinin artırılması, özellikle tekstil ve tarım sektörlerinin rekabet gücünün artırılması ve ihracatın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Kırgızistan nispeten kısa bir sürede Birliğe üye olma sürecinde ortaya konulan yol haritasındaki hedeflere ulaşmada belirli adımlar atmış; ulusal mevzuatın AEB hukuki düzenlemelerine uyumlu hale getirilmesi, gümrük altyapısının iyileştirilmesi ve kontrol noktalarının donatılması gibi büyük ölçekli çalışmalar başlatılmıştır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 352'inci maddesi gereğince, üçüncü ülkeler ile ticarete serbest ticaret rejimi, mezkûr anlaşmanın 102'nci maddesi dikkate alınarak AEB'nin uluslararası anlaşmaları çerçevesinde belirlenmektedir. Anlaşmanın 102'nci maddesi ise, üçüncü ülkeler tanınacak tercihli tarife imtiyazlarının ancak ya 1 Ocak 2015 tarihinden önce üye devletlerin üçüncü ülkelerle münferiden akdettiği anlaşmalar çerçevesinde ya da tüm üye devletler tarafından sonuçlandırılan bir uluslararası anlaşma çerçevesinde mümkün olabileceğini hüküm altına almaktadır.

AEB tarafından akdedilen serbest ticaret anlaşmaları aşağıdaki gibidir:

Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti (29 Mayıs 2015). Söz konusu anlaşma, gümrük vergilerinin kaldırılması veya hemen hemen tüm mallar için gümrük vergisi indirimleri öngörmektedir.

- Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) (17 Mayıs 2018)
- Singapur Cumhuriyeti (1 Ekim 2019)
- Sırbistan Cumhuriyeti (25 Ekim 2019)
- İran İslam Cumhuriyeti (25 Aralık 2023)

Hâlihazırda Serbest Ticaret Anlaşması yapılmasının hazırlık aşamasında olan ülkeler: İsrail, Hindistan, Mısır, Endonezya ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir.

Moğolistan ile de ticaret anlaşması yapılması inceleme aşamasındadır.

İlgili Anlaşmalara ilişkin daha detaylı bilgiler, <https://eec.eaeunion.org/comission/department/dotp/torgovye-soglasheniya/> internet adresinde yer almaktadır.

Tercihli Ticaret Rejimi

AEB çerçevesinde, AEB gümrük sınırlarında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasına destek sağlamak amacıyla AEB'nin ortak tercihli tarife sistemi uygulanmaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 45 inci maddesi gereğince, tercihli tarifeleri kullanan ülkelerin listesi ve tercihli gümrük tarifeleri uygulanan malların listesi AEB Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için uygulanan tercihli gümrük tarifeleri listesi <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/ttr/Pages/preferences.aspx> internet adresinden temin edilebilir.

Gümrük Vergileri

K.C.'de gümrük düzenlemesi yapan organ, K.C. Maliye Bakanlığı'na bağlı Devlet Gümrük Hizmeti'dir.

Kırgızistan'ın AEB üyeliği çerçevesinde, gümrük işlemlerine ilişkin süreçlerde AEB Gümrük Kanunu uygulanmaktadır.

AEB Gümrük Kanunu kapsamında, malın ülkeye girişi ve ülkeden çıkışı gümrük beyannamesine tabidir.

AEB Gümrük Kanunu çerçevesinde uygulanan gümrük tarifelerine ilişkin bilgileri <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/ett/Pages/default.aspx> internet adresinden temin etmek mümkündür.

Gümrük Harcı

Malların gümrük beyanname işlemleri hizmeti için Gümrük Hizmeti, malın değerinin %0,25 oranında gümrük harcı almaktadır.

İthalatta KDV Muafiyetleri

K.C. Vergi Kanunu uyarınca, ithal edilen bazı ürünler için KDV muafiyetleri sağlanmıştır. Söz konusu muafiyetler ile ilgili bilgilere Katma Değer Vergisi bölümünden incelenebilir.

K.C. dış ticaret politikalarını aşağıdaki mevzuatlara göre düzenler:

- “Kontrol Edilmesi Gereken Ürünlerin K.C. Milli Kontrol Listesinin Onaylanması” Hakkında 197 sayılı K.C. Bakanlar Kurulu Kararnamesi
- “K.C. Dış Ticaret Faaliyetlerinin Devlet Düzeni” Hakkında K.C. Kanunu
- “Üçüncü Ülkelerle Yapılan Ticarete Tarife Düzenleme Önlemlerinin Uygulandığı Birleşik Mallar Listesine Dâhil Olan Belirli Malların İhracat ve İthalatını Lisanslamak İçin Uzman Kuruluşlar ve Lisans Verenlerin Listesinin Onaylanması” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu'nun Kararnamesi
- “İthalat, Silah ve Askeri Teçhizat İle Diğer Askeri Ürünlerin Ruhsatlandırılmasına Yönelik İşlemlere İlişkin Geçici Yönetim” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararnamesi
- “K.C.'ye Ulusal İhracat Kontrol Sistemi Getirme Tedbirleri” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararnamesi
- “İhracat Kontrolü” Hakkında K.C. Kanunu
- “K.C.'de İhracat Kontrolü Milli Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Tedbirler” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararnamesi
- “K.C.'de İş Ticareti” Hakkında Kanun
- “K.C. Sınırlarında Ticaret Faaliyetlerinin Düzenlenmesi” Hakkında K.C. Kararnamesi

- K.C. Sınırlarında Belirli Mal Türlerinin Ticaretinin Kuralları
- K.C.'nin Dünya Ticaret Örgütü'nü Kuran Marakeş Anlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanması Hakkında K.C. Kanunu
- Dünya Ticaret Örgütü Konularına Yönelik K.C. Bakanlar Kuruluna Bağlı Kurumlararası Komisyon
- K.C.'da kontrole tabi ürünler üzerinde ihracat kontrolünün uygulanmasına ilişkin prosedür hakkında Yönetmelik
- "Tek pencere" ilkesine göre dış ekonomik faaliyetin yürütülmesine ilişkin belgelerin hazırlanmasında devlet kurumları, diğer kuruluşlar ve dış ekonomik faaliyet katılımcıları arasındaki etkileşim prosedürleri ve Tek Pencere Bilgi Sistemi çerçevesinde Çalışmaların Düzeni hakkında Yönetmelik
- Sınır ötesi (harici) elektronik ticaret kapsamında daha sonra bireyler tarafından satın alınması amacıyla Kırgızistan'a ithal edilen mallarla ilgili olarak gümrük antreposunun gümrük prosedürünü kullanarak işlemlerinin yürütülmesine ilişkin deneme yapılmasına dair Yönetmelik
- Kırgızistan'ın "2023-2026 için "Kırgızistan'da Üretim" Ulusal İhracat Programının onaylanması hakkında Kararname Taslağı

K.C. tarafından dış ticarete uygulanan mevzuatların içeriğine ilişkin bilgiler <http://mineconom.gov.kg/ru/direct/13/npb> linkinden temin edilebilir.

Gümrük Kanunu aşağıdaki gümrük işlemleri belirler:

- 1) İç tüketim için serbest dolaşım,
- 2) İhracat,
- 3) Gümrük transiti,
- 4) Gümrük depose,
- 5) Gümrük bölgesinde işleme,
- 6) Gümrük bölgesi dışında işleme,
- 7) Ülke içi tüketim için işleme,
- 8) Serbest gümrük bölgesi,
- 9) Ücretsiz depo,
- 10) Geçici ithalat (kabul),
- 11) Geçici ihracat,
- 12) Yeniden ithalat,
- 13) Yeniden ihracat,
- 14) Gümrük vergisiz ticaret,
- 15) İmha,
- 16) Devlet lehine ret,
- 17) Özel gümrük prosedürü.

İhracat Kontrolü

Hâlihazırda, ihracat kontrolü alanındaki düzenleyici yasal çerçeve K.C.'de geliştirilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Uluslararası kabul görmüş standartları karşılayan ulusal ihracat kontrol sistemini iyileştirmek için çalışmalar sürekli olarak devam etmektedir. 2003 yılında K.C.'nin "İhracat Kontrolüne Dair Kanunu" kabul edilmiştir. "İhracat Kontrolüne Dair Kanun", K.C. devlet organları ile dış ticaret şirketleri arasındaki ihracat kontrolünün uygulanmasındaki ilişkileri düzenler ve ayrıca bu alandaki hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları belirler.

K.C. Hükümeti'nin 27 Ekim 2010 tarihli ve 257 sayılı Kararı ile "K.C.'de Kontrollü Ürünler Üzerinde İhracat Kontrolünün Uygulanma Düzeni Hakkında Yönetmelik" onaylanmıştır. Söz konusu Yönetmelik gereğince, Ulusal Kontrol Listesinde yer alan kontrole tabi ülke içinde transit, transfer izinlerinin yanı sıra ihracat, ithalat ve yeniden ihracat için lisansların verilmesi işlemleri tanımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik uyarınca, ihracat kontrolü için yetkili kurum K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığıdır.

Belirli kontrollü ürün türleri konusunda uzman devlet organları şunlardır:

- 1) K.C. Sağlık Bakanlığı, K.C. Tarım Bakanlığı-insan, hayvan ve bitki patojenleri (patojenleri), genetiği değiştirilmiş mikroorganizmalar, toksinler, ekipman ve teknolojileri alanı,
- 2) K.C. Sağlık Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-kimyasal silah yapımında kullanılacak kimyasallar, ekipman ve teknolojileri alanı,
- 3) K.C. Savunma Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-nükleer malzemeler, teçhizat, nükleer olmayan özel malzemeler ve ilgili teknolojiler alanı,
- 4) K.C. Savunma Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-çift kullanımlı ekipman ve malzemeler ve nükleer amaçlar için kullanılan ilgili teknolojiler alanı,
- 5) K.C. Savunma Bakanlığı-füze silahlarının yapımında kullanılacak ekipman, malzeme ve teknolojileri,
- 6) K.C. Savunma Bakanlığı-silah ve askeri teçhizat yapımında kullanılacak çift kullanımlı mallar ve teknolojiler hakkında,
- 7) K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-endüstriyel patlayıcılar için.

Avrupa Birliği (AB) GSP+ Sistemi

AB GSP+, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim için gelişmekte olan ülkeleri destekleyen özel bir AB teşvik sistemidir. Söz konusu teşvik sisteminden yararlanabilmesi için Standart GSP + sisteminin uygunluk gerekliliklerini yerine getirmenin yanı sıra, GSP+ sistemine dâhil olan ülkeler insan ve işçi hakları, çevre koruma ve iyi yönetime ilişkin 27 uluslararası sözleşmenin onaylanması ve etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Buna karşılık AB, ithalatta uygulanan gümrük tarifelerini sıfıra indirmektedir. Kırgızistan GSP+ yararlanıcısı 9 ülke arasında yer almaktadır.

2016 yılında Kırgızistan AB'nin GSP+ statüsünü almış ve yapılan Anlaşma çerçevesinde 6.200 mal çeşidi gümrüksüz veya düşük gümrük tarifeleri ile AB'ye ihraç edilebilmektedir. GSP + kapsamındaki mallar, AB'ye ihraç edilen malların tarife sınıflandırmasının %66'sını oluşturmaktadır.

Bunlar tarım ve balıkçılık ürünleri, gıda ürünleri, tütün ürünleri; çimento ürünleri, kimyasal ürünler, plastik, ham deri ve deri, tekstil (ipek, yün, pamuk ve diğer bitkisel tekstil lifleri, sentetik lifler dâhil), giysi, ayakkabı, taş ürünler, cam ve cam ürünler vb. ürünlerdir. GSP+ Sistemine dâhil olan Kırgız menşeli ürünlerin tam listesi <https://export.gov.kg/ru/for-exporters/analytics/s/spisok-produktov-vklyuchennykh-v-spetsialnyy-lgotnyy-rezhim-vsp> internet adresinde yer almaktadır.

2022 Kasım ayında, İngiltere tarafından, Gelişmekte olan Ülkeler Ticaret Planı (DCTS) başlatıldığı açıklanmıştır. Kırgızistan'ın da aralarında bulunduğu 65 ülkenin dâhil edildiği söz konusu plan kapsamında, Kırgızistan'dan İngiltere'ye yapılacak ihracatta düşük gümrük tarifeleri ve kolaylaştırılmış ticari koşullar uygulanacağı açıklanmıştır. Bu bağlamda söz konusu

uygulama ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler <https://www.gov.uk/guidance/preference-tiers-under-the-developing-countries-trading-scheme#find-out-your-country-preference-tier> linkinde yer almaktadır.

İç Vergiler ve Oranları

Genel

Kırgızistan'da vergilendirme 18 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiş Vergi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Vergi politikasını K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı belirler. K.C. Maliye Bakanlığı'na bağlı Vergi Hizmeti, vergi mevzuatının yerine getirilmesi, vergilerin zamanında tam ödenmesini kontrol eder.

K.C. Sosyal Fonu'na aktarılması gereken sosyal fon kesintileri, şirketler tarafından zorunlu ödenen ödemeler arasına girmekte olup K.C. Devlet Sosyal Sigorta Kanunu çerçevesinde düzenlenmektedir.

K.C. Vergi Kanunu gereğince, Kırgızistan'da vergi sistemi ikiye ayrılmaktadır:

Genel Vergi Rejimi	Özel Vergi Rejimi:
<p>Genel devlet vergileri, K.C. topraklarında ödenmesi zorunlu olan ve K.C. Vergi Kanunu ile belirlenen vergilerdir.</p> <p>Kamu vergileri:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kurumlar vergisi %10• Gelir vergisi %10• KDV %12• Özel tüketim vergisi (vergi oranı ÖTV'ye tabi malın çeşidine göre K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir)• Doğal kaynakları kullanım vergisi (Bonus ve royalti)• Satış vergisi: faaliyet türüne göre %1-5 arası değişmektedir.• Yerel vergiler, ilgili idari-bölge birimlerinin topraklarında ödenmesi zorunlu olan, yerel meclisin yasal düzenlemeleriyle yürürlüğe giren, K.C. Vergi Kanunu tarafından belirlenen vergilerdir. <p>Yerel vergiler: Mülkiyet vergisi</p>	<ul style="list-style-type: none">- Patent esasında vergi- Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi- Serbest ekonomi bölgeleri (SEB) vergi sistemi- Yüksek Teknoloji Parkı vergi sistemi- Kripto para madenciliği vergisi- Elektronik ticaret alanında faaliyetlere vergi- Kumar faaliyetlerine yönelik vergi- Özel bir rejimle faaliyet gösteren ticaret bölgesindeki faaliyetlerden alınan vergi.

Vergilendirme için, şirketler yerli ve yabancı tüzel kişiler olarak bölünmüştür. Yerel şirket, K.C. mevzuatına uygun olarak kurulmuş şirketler anlamına gelmektedir. Yabancı şirketler, yabancı devlet veya uluslararası kurumların mevzuatları çerçevesinde kurulmuş bir şirket, vakıf, kurum veya başka bir kuruluş anlamına gelmektedir.

Yabancı şirketler de Kırgızistan'da bulunan daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirket ve Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı şirket olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kırgızistan'da Daimi Temsilciliği Aracılığıyla Faaliyet Gösteren Yabancı Şirket

Yerel şirketler için uygulanan benzer haklarda vergi mükellefi olmaktadır.

Daimi temsilcilik, yabancı bir şirketin ekonomik faaliyetlerinin kısmen veya tamamen yürütüldüğü sabit bir iş yeri anlamına gelmekte olup aşağıdaki yerleri kapsamaktadır:

- İdari yer
- Bölüm
- Ofis
- Fabrika
- Atölye
- Maden, petrol veya gaz kuyusu, taş ocağı veya doğal kaynakların çıkarıldığı diğer herhangi bir yer
- Arazi
- Şantiye veya inşaat, kurulum veya montaj hizmetlerini izlemek amacıyla ayrılan tesis veya bina (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmış ise);
- Doğal kaynakların keşfi için uygulanan tesisat veya yapı, böyle işlerin yapılmasının gözetim hizmetleri, doğal kaynakların araştırılması için kullanılan sondaj kulesi veya gemi (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmışsa);
- Mukim olmayanlar tarafından istihdam edilen personel aracılığıyla danışmanlık hizmetleri de dahil olmak üzere hizmetlerin sağlanması (eğer personel K.C. sınırlarında herhangi bir 12 aylık dönem için 183 veya daha fazla takvim gününde hizmet sağlamış ise).
- Kırgızistan'da ticari faaliyetlerin bağımlı bir acente aracılığıyla yürütülmesi.
- Kırgızistan'da işlenmesi sonucu elde edilenler de dahil olmak üzere, yabancı bir kuruluş tarafından ülkede mal satışı;

Kırgızistan'da kayıtlı bir alan adı veya IP adresinin kullanımına dayalı olarak elektronik ortamda hizmetlerin sağlanması.

Kırgızistan'da Daimi Temsilciliğine Bağlı Olmayan Yabancı Kuruluşlar

Yabancı bir şirketin K.C.'de daimi bir kuruluşu olmadığı tespit edilmesi; ancak, Kırgızistan'da bulunan kaynaklardan gelir elde etmesi durumunda, vergilendirme amacıyla Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirket statüsü verilmektedir. Bu durumda, yabancı şirkete gelir havale eden vergi mükellefi, aşağıdaki kesintileri yapmadan yabancı şirketin Kırgızistan'da elde ettiği geliri üzerinden kurumlar vergisini hesaplayıp bütçeye aktarmalıdır:

- Sigorta veya risk reasürans sözleşmeleri kapsamında alınan sigorta ödemeleri (zorunlu sigorta anlaşmaları hariç), K.C. ile diğer devletler arasındaki uluslararası iletişim ve ulaşım telekomünikasyon ve ulaşım hizmetlerinden elde edilen gelirler %5
- Temettüleri ve faiz gelirleri (K.C. borsalarında en yüksek ve en yüksek kotasyondan sonraki kategorilerde takip edilen menkul kıymetlerden alınan faiz geliri hariç), zorunlu sigorta

veya reasürans sözleşmeleri kapsamında sigorta ödemeleri, telif ücreti, hizmet ve işten elde edilen gelir %10

Kurumlar Vergisi:

Vergi mükellefi: yerli şirketler ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliği olmayan ancak Kırgızistan'daki kaynaklardan kâr elde eden yabancı şirketler.

Vergi tarhi: yerli kuruluşlar ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı kuruluşlar, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı şirketlere gelir aktaran vergi mükelleflerinin yaptıkları ekonomik faaliyetlerinin sonucunda elde edilen gelir.

Vergi matrahı: vergi mükelleflerinin toplam yıllık geliri ile vergi dönemi için hesaplanan vergi kanunu uyarınca düşülebilecek giderler arasındaki fark olarak hesaplanır. Bununla birlikte, küçük ve orta ölçekli işletmeler, kurumlar vergisi için vergi matrahını basitleştirilmiş düzene göre belirleme hakkına sahiptir. Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirketlerin Kırgızistan'da elde ettikleri gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisinin matrahı giderler düşürülmeden hesaplanır.

Toplam yıllık gelir, muhasebeye ilişkin K.C. mevzuatı gereğince belirlenen kurallara tanımlanan gelirlerin hepsini içermektedir.

Kurumlar vergisi muafiyetleri:

Aşağıdaki kurumlar vergisinden muaftırlar:

- 1) Hayır Kurumu;
- 2) Engellilerin (3. grubu engelliler hariç) toplam çalışan sayısının en az yüzde 50'sini oluşturduğu engelli dernekleri, kuruluşlar;
- 3) Tarımsal ürün üreticileri;
- 4) Tarım kooperatifleri;
- 5) Kredi birliği;
- 6) K.C. cezaevi sisteminin kurumları;
- 7) Okul öncesi eğitim kurumları (özel anaokulları);
- 8) Özel eğitim kurumları;
- 9) Makine ve traktör istasyonu;
- 10) Elektrik ve termik enerjisi, gaz ve yenilenebilir yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sonucu elde edilen sıvı biyolojik yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ile kurulmuş santrallerin kullanıma geçilmesi tarihinden itibaren 5 yıllık müafiyet
- 11) Tarımsal amaçlı ticaret ve lojistik merkezi;
- 12) Teşvikli sınır bölgelerinde faaliyet gösteren vergi mükellefi.

Vergi Oranı: Kurumlar vergisi oranı %10'dur.

Altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten, kalay içeren cevherlerin, konsantrelerin ve ayrıca altın alaşımı ve rafine edilmiş altın ile gümüş, bakır, antimuan, cıva, tungsten ve kalay madenlerinin çıkarılması ve satışına yönelik faaliyetlerle ilgili kurumlar vergisi oranı %0 olarak belirlenmiştir.

Madencilik ve maden işleme işletmeleri ile özel tüketim vergisine tabi malları üreten şirketler hariç, teşvikli vergilendirmeye tabi olan teşvikli sanayi faaliyetlerle ilgili olan işletmeler için kurumlar vergisi oranı **%0** olarak belirlenmiştir.

Aşağıdaki faaliyetlerden elde edilen karlar hariç belirlenen kriterleri karşılayan bir yerel şirketin büyük yatırımlardan elde ettiği kâr üzerinden alınan kurumlar vergisi oranı **%0** olarak belirlenmiştir.

Maden üretimi ve satışından elde edilen kazançlar, ÖTV'ye tabi malların ithalat ve satışından elde edilen kazançlar ve ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar hariç olmak üzere, Vergi Kanunu'nda belirlenen kriterlere uygun olarak faaliyet gösteren ve büyük yatırımlardan elde eden yerel şirketlere **%0** oranında kurumlar vergisi uygulanır.

Gelir Vergisi:

Vergi mükellefi: K.C. vatandaşları, K.C. vatandaşı olmayan ikametgâhı olan gerçek kişiler, K.C. vatandaşı olmayan Kırgızistan'daki kaynaktan gelir elde eden ikametgâhı olmayan gerçek kişiler, K.C.'deki kaynaklardan gelir elde eden yabancı gerçek kişilere ödeme yapan gerçek ve tüzel kişiler.

Vergi tarhi: Girişimcilik faaliyetleri hariç K.C.'de yapılan ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen gelir.

Vergi matrahı: Her halükarda belirli bir vergi dönemi için K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen ve K.C. Parlamentosunun ilgili komitesi tarafından onaylanan asgari gelir tutarından az olmaması kaydıyla, vergi mükellefinin vergi dönemi için elde ettiği toplam yıllık gelir ile K.C. vergi mevzuatı gereğince öngörülen giderler arasındaki fark olarak hesaplanır.

Vergi oranı: Gelir vergisi oranı %10'dur. Teşvikli sınır bölgelerinde istihdam edilen çalışanlar, Vergi Kanunu'nun 183'üncü maddesi dördüncü fıkrasında yer alan vergi mükellefi, Yüksek Teknoloji Parkı ve Yenilikçi Endüstri Parkı üyeleri ve yöneticilerine %5 oranında gelir vergisi uygulanır.

Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV), K.C.'de vergilendirilebilir ithalat da dâhil olmak üzere K.C. topraklarında vergilendirilebilir tüm malzemelerin maliyetinin bir kısmının devlet bütçesine kesinti yapılmasıdır. KDV, yapılan mal ve hizmet teslimlerinde, mal ve hizmeti teslim edenin ödediği ancak teslim alana yüklenen bir harcama vergisidir.

Vergi Mükellefi:

1. Vergi ödeyen veya faaliyetleri genel vergilendirme rejimine tabi olan vergi mükellefi,
2. Vergiye tabi ithalat gerçekleştiren kurum ve kuruluşlar,
3. Elektronik hizmetler de dahil olmak üzere iş yapan veya hizmet sunan ve teslimat yeri Kırgız Cumhuriyeti toprakları olan Kırgız Cumhuriyeti'nde ikamet eden alıcılara-bireylere-malların elektronik ticaretini yapan yabancı bir kuruluş.

Kanunun gerekliliklerine uygun olarak tarımsal üretim, tarım kooperatifi ve makine-traktör istasyonu alanında faaliyet gösteren tüzel ve gerçek kişiler; kurallara uygun olarak vergiye tabi malzeme tedarik etmeyen kar amacı gütmeyen kuruluşlar KDV mükellefi değildir.

Ekonomik faaliyet yapan bir işletme, üst üste 12 ay veya daha kısa bir süre K.C. topraklarında vergiye tabi ve toplam değeri 30 milyon somu aşan mal, iş ve hizmet tedariki yapması durumunda KDV mükellefi olarak kayıt yaptırmak zorundadır. KDV mükellefi olarak kayıt yaptırmaya zorunlu olmayan işletmeler, gönüllü olarak KDV mükellefi kaydını yaptırabilir.

Vergi matrahı: Vergiye tabi tedarik ve ithalat.

Vergiye tabi tedarikler: K.C. Vergi mevzuatı gereğince, vergi mükellefi tarafından yapılan aşağıdaki vergiye tabi tedarikler girmektedir:

- K.C.'ye yapılan ithalat,
- Ödeme karşılığında Kırgızistan'a yapılan hizmet ve çalışmalar
- Kırgızistan'dan ihracat (metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine metaller hariç mal ihracatı),

Vergi Oranı: %0 oranında KDV'ye tabi mal ve hizmet tedariki hariç diğer tüm mal ve hizmet tedarikine %12 oranında KDV oranı uygulanır.

KDV'den Muafiyetler:

K.C. Vergi Kanunu'nun 265-296'ncı maddeleri gereğince aşağıdaki mal ve hizmetlerin tedariki KDV'den muaftır:

1. Gayrimenkuller,
2. İşletmenin ürettiği veya işlettiği tarımsal ürünlerin tedariki,
3. Kamu hizmetleri,
4. Protez ve ortopedik ürünlerin tedariki, engelliler için özel malların tedariki ve tamiri, ayrıca K.C. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listede yer alan hayvanlar için aşı ve ilaçlar dahil olmak üzere ilaç ve aşular,
5. Bankacılık hizmetleri,
6. İslami finans operasyonları ile ilgili mal tedariki,
7. Sigorta, risk paylaşımı, reasürans hizmetleri,
8. Emeklilik fonlarına ait mülkün kiraya verilmesi hariç, emeklilik hizmetleri, emekli maaşlarının ödenmesine ve emeklilik fonlarının yönetimine ilişkin hizmetler,
9. Tıbbi cihazların tedariki,
10. Tarımsal üretici ve kooperatiflerden alınan işlenmiş ürünlerin ticaret ve lojistik merkezi tarafından tedarik edilen tarımsal ürünler,
11. Tarım ürünleri üreticisi ve kooperatifine tarım makine ve traktör tedariki, tarım makineleri kullanarak yapılan çalışmalar, tarım makinelerinin bakım ve onarımı için sağlanan hizmetler, tarım makineleri için yedek parçaların tedariki,
12. Tavuk ve balık çiftlikleri için tavuk ve balık yemi tedarikleri,
13. K.C. ceza sisteminin kurumları ve hapishaneler tarafından üretilen mal veya sağlanan hizmetler,
14. Banka borçlularının borçlarının geri ödenmesinde alınan borçlanma kredisi tutarı kadar alınan mülkün teslimi,
15. Altın ve gümüşten rafine standart ve ölçülü külçe, altın ve/veya gümüşten yatırım paralarının bankalar tarafından teslimi,

16. 6'dan az yolcu koltuğu ile yolcu taşımacılığı hariç, Kırgızistan'da yolcu taşımacılığı,
17. Demiryolu ile yolcu, bagaj ve yüklerin uluslararası taşımacılığı,
18. Devlet dilinde (Kırgızca) yayımlanan ders kitapları, bilimsel, edebi ve sanatsal kitaplar, dergi ve çocuk kitaplarının tedariki,
19. AEB gümrük bölgesine ithal edilen dâhilde işleme gümrük rejimi kapsamında işlenmiş ve iç tüketim için malların işlenmesine sağlanan hizmetler,
20. Özelleştirme yoluyla devlet mülkiyeti temini,
21. Himaye ve Hayır Faaliyetleri Hakkında K.C. Kanunu gereğince, yardım amaçlı teslim edilen malzemeler,
22. Çocuk kreşleri tarafından sağlanan hizmetler (özel mülkiyete dayalı kurulmuş anaokulları),
23. Kalp-cerrahi alanında hizmet sunan özel sağlık kurumlarının hizmetleri,
24. Özel eğitim kurumları tarafından sağlanan hizmetler,
25. K.C. İçişleri Bakanlığı Özel Koruma Devlet Hizmeti Başkanlığı tarafından sağlanan hizmetler,
26. Çocuk veya az gelirli vatandaşların sosyal güvenliği ve koruma amaçlı malzemelerin tedariki; eğitim, sağlık, bilim, kültür ve spor alanındaki kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sarf malzemelerinin maliyetlerini aşmayan bir ücret karşılığında tedarik edilen malzemeler,
27. Sosyal-kültürel, fiziksel sağlığı iyileştiren yapılar, konut ve toplumsal kullanım için yapılar, yol, elektrik şebeke, trafo merkezi, kazan ve ısıtma ağıları, gaz şebekeleri, hidroelektrik santral, termik santral, hidrolik yapı, su alım yapıları, madencilik ekipmanlarının karşılıksız ücretsiz devri,
28. Hisse payının %50'den fazlası devlete ait ve/veya ihtisas devlet kuruluşlarına ait veya yerel kamu idaresine ait işletmeye sivil savunma tesislerinin devri,
29. K.C. Bakanlar Kurulu veya yerel makamların kararıyla sabit kıymetlerin diğer kuruluş mülkiyetine ücretsiz karşılıksız aktarılması,
30. İhtisas kurumlar tarafından mühendislik ağına teknik bağlantı sağlama hizmetleri,
31. Devlet veya belediye tarafından teslim edilen veya sağlanan cenaze töreni malzemeleri veya cenaze törenine ilişkin hizmetler,
32. K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen listeye göre mineral gübre, kimyasal bitki koruma ürünlerinin yanı sıra hayvanlar için aşı ve ilaçların tedariki,
33. K.C. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre, K.C. işletmelerinde üretilen tarım makinelerinin yerli tarım ürünleri üreticisine tedariki,
34. Metal içeren cevher, konsantre, alaşım ve rafine edilmiş metallerin tedariki ve ihracatı,
35. Uluslararası hava taşımacılığı yapan uçaklara jet yakıtı sağlayan yakıt ikmal işletmelerinin tedariki,
36. K.C. işletmelerinde üretilen sadece elektrik motoruyla çalışan araçların temini,
37. K.C. kamu-özel ortaklığı mevzuatına uygun proje kapsamında özel bir ortak tarafından yapılan tedarikler,
38. Sosyal önemi olan tesis için yapılan mal tedariki,
39. Belirli malların ithalatı,
40. Kendi üretim tesisi için kullanılacak sabit varlığın ithalatı,
41. İş ve hizmet ihracatı.

K.C.'ye ithal edilen aşağıdaki mallar KDV'den muaftır:

- 1) K.C. vatandaşının menkul kıymetleri, pasaport formları ve kimlik kartları,
- 2) Engelliler için özel ürünler,
- 3) Öğretim araçları ve okul gereçleri, bilimsel yayınlar,
- 4) AEB hukukunu oluşturan gümrük ilişkilerini düzenleyen uluslararası anlaşma ve kanunlar ile K.C.'nin gümrük alanındaki mevzuatı ile belirlenen gümrük usulleri çerçevesinde KDV'den muafiyet sağlanan eşya,
- 5) Sismik ölçüm ve kontrol amaçlı jeolojik (jeofizik, jeodezik) keşifler için bilimsel ekipman,
- 6) Nüvizmatik amaçlar için kullanılanlar hariç, özel tüketim vergisi damgaları, kimlik ve para birimi,
- 7) Doğal afetler ve silahlı çatışmalar sonrasında sağlanan yardımlar,
- 8) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen şekilde insani yardım ve/veya hibe olarak teradik edilen mallar;
- 9) Uluslararası anlaşmalara uygun olarak diplomatlar ve onların aileleri tarafından kişisel kullanım amaçlı getirilen eşyalar,
- 10) Bebek maması,
- 11) Doğal gaz,
- 12) Hayvanlar için aşular ve ilaçlar, tıbbi cihazlar ve ayrıca ilaç üretiminde kullanılan ham maddeler dâhil ilaçlar,
- 13) Cam eritme fırını ve dönüştürücünün (ferroalyaj fırını) yapımı ve yeniden inşası için özel mallar,
- 14) Bankacılık ekipmanları (Görme engelli kişiler için erişilebilirlik sistemleriyle donatılmış bankacılık ekipmanları-1 Ocak 2026'ya kadar,
- 15) Elektrik enerjisi,
- 16) 8702.40 ve 8703.80 gümrük tarife pozisyonlarında (GTP) yer alan üretim yılı 5 yıla kadarki elektrikli taşıt araçlar,
- 17) 8504.40.55.00 ve 8504.90.98.00 gümrük tarife istatistik pozisyonlarında (GTİP) yer alan elektrikli taşıt araçlarının şarj teçhizatları,
- 18) Uluslararası hava taşımacılığı yakıt ikmal kuruluşları tarafından tedarik edilen jet yakıtı,
- 19) Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına dayalı enerji santrallerinin inşasına yönelik özel mal ve teçhizat,
- 20) Tarım makineleri ve araçlarının montajına yönelik yedek parçalar,
- 21) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen enerji ve kaynak verimliliği gerekliliklerini karşılayan ekipman ve yedek parçalar,
- 22) Bitkisel yağ üretimine yönelik hammaddeler, kuşlar ve balıklar için yem-1 Ocak 2025'e kadar,
- 23) Yazar kasalar ve onların yedek parçaları,
 - i) Yazar kasa yazılımı yükleme işletim sistemine sahip POS terminaller ve onların yedek parçaları,
 - ii) Yazar kasa yazılımı yükleme işletim sistemine sahip kurulu yazıcı makinesi ile olan elektronik cihazlar ve yedek parçaları.

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

Vergi mükellefi: Özel Tüketim Vergisi'ne tabi malların üretimi ve/veya ithalatını yapan aşağıdaki işletmeler:

- 2207 GTP altında yer alan etil ispiroto,

- 2009, 2203, 2204, 2205, 2206, 2208 GTP'ler altında yer alan bira, alkollü ve -alkolsüz içeceklerin karışımı,
- 2202 GTP altında yer alan ilave şeker veya diğer tatlandırıcı veya aroma verici maddeler içeren mineral ve karbonatlı sular dahil alkolsüz içecekler
- 2402, 2403, 2404 GTP'ler altında yer alan purolar, kesik uçlu purolar, sigarillolar-(ince purolar) ve tütün veya tütün yerine geçen sigaralar gibi tütün ürünleri, ısıtılmış tütün ve ısıtılmış tütün ürünleri
- 8543 40 000 0 GTİP altında yer alan elektronik sigara,
- 2707, 2709, 2710, 3811 GTP'ler altında yer alan petrol ve petrol ürünleri,
- 2711 11 0000-2711 19 0000 GTİP'ler altında yer alan araç yakıtı olarak kullanılan sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG)

Vergi tarhi: ÖTV'ye tabi malların Kırgızistan'da üretimi ve/veya ülkeye ithalatı

Vergi matrahı:

1. ÖTV işareti ile belirlenen ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi ve/veya,
2. İşaret veya ÖTV damgasına tabi olmayan ÖTV'ye tabi satılan malların fiziksel hacmi,
3. İşaret veya ÖTV damgasına tabi olmayan ithal edilen ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi.

K.C. topraklarında üretilen ve ithal edilen alkollü içecekler, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı veya aroma verici maddeler içeren mineral ve karbonatlı sular dahil alkolsüz içecekler ve tütün ürünleri işaretleme tabidir. İşaretleme, tüketim vergisinin bütçeye ödendiğini teyit eden, tüketim vergisine tabi bir ürüne veya ambalajına bir tanımlama aracının veya onaylanmış bir numunenin tüketim vergisi damgasının uygulanması/eklenmesidir.

Vergi oranı: K.C. Vergi Kanunu'nun 336. maddesinde belirlenmiştir. ÖTV oranı K.C. Hükümeti tarafından değiştirilebilir, ancak temel vergi oranını aşmayacak oranda olması gerekir.

Kırgızistan'da üretilen ve ithal edilen özel tüketim malları, ((Vergi Kanununun 334'üncü maddesinin birinci fıkrasının birinci paragrafında belirtilen mallar listesi, ayrıca üzüm şırası (2204.30 GTP), bitümlü malzemeler (2709.00.900–2709.00.90.09 GTP) ve sıvılaştırılmış karbon gazından elde edilen ham petrol ve ham petrol ürünleri (2711.11.00.00-2711.19.00.00 GTİP) hariç)) etiketlemeye tabidir.

Toprak altı kullanım vergisi (Bonus ve royalti)

Toprak altı kullanım vergileri bonus ve royaltiyi kapsamaktadır.

Bonus (maden rezervi artışında ödenen harç): jeolojik araştırma yapmak ve maden yataklarını işlemek amacıyla toprak altını kullanma hakkı için tek defalık ödeme. Yeni sondaj yapıp da rezervlerde artış olursa tarifesi üzerinden ve metal tipine göre ödenir.

Vergi mükellefi: Toprak altını kullanma hakkına sahip K.C.'de faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Vergi matrahı:

4. Maden yatağının geliştirilmesi sırasında, (yeraltı suyu ekstraksiyonu hariç) - K.C.'nin maden rezervleri Devlet bilançosunda kaydedilen maden rezervi miktarı,
5. Yeraltı sularının geri çekilmesi sırasında, geri çekileceği beyan edilen su hacmi,
6. Maden arama sırasında, lisanslı alanın büyüklüğü,
7. Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonlar ve dekoratif amaçlı taş malzemeler ve süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanıldığında, lisanslı alanın büyüklüğü,
8. Toprak altı kullanım haklarının devri sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
9. Telif hakkı sahibinin şirket kurucu sermayesinde öz payını değiştirmesi sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
10. Maden rezervinin hacminin artmasında, K.C. Devlet Maden Rezervleri Komisyonu tarafından kaydedilen artan maden rezervi miktarı.

Vergi oranı:

Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonların, dekoratif amaçlı süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanılan taşların toplanması, madeni arama için verilen lisanslı alanın büyüklüğü, ayrıca işlemek için maden yatağı rezervinin miktarına göre sınıflandırma tablosunda yer alan maden türlerine göre bonusun oranı ve hesaplama düzeni K.C. Hükümeti tarafından belirlenir.

Royalti (Rödöfans): Maden yatağını işleme ve/veya yeraltı suların çıkartılması için yeraltı toprağın kullanımına yönelik cari ödemeler. Royalti üretim üzerinden ödenir, maden rezervi büyüklüğüne göre oran/ yüzde belirlenir, üretim miktarı ve ortalama satış fiyatı çarpımları ile hesaplanır, bazı durumlarda ortalama satış fiyatı yerine direk dünya piyasası metal fiyatı kullanılır.

Vergi Mükellefi:

K.C.'de aşağıdaki alanlarda faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler:

11. Maden yatağını geliştirme,
12. Yeraltı su çıkarımı,
13. Hidrokarbon yataklarının araştırılması ve araştırılmasında yapılan deneyler sırasında petrol ve gaz çıkarılması;
14. Endüstriyel test ve/veya acil durumların önlenmesi veya ortadan kaldırılması amacıyla ilgili madenin tek seferlik çıkartılması,

Vergi matrahı:

15. Madeni işleme sonucunda elde edilen maden ve ürünün satışından alınan KDV ve Satış Vergisi hariç hesaplanan kazanç,
16. Su sağlama ihtisas kurumları hariç royalti vergisine tabi işletmeler için yeraltından çıkartılan suyun su sayacı göstergesine göre hacmi.

Vergi oranı: İşletilen madenin türüne ve maden yatağının rezerv hacim birimine veya elde edilen kazançta göre som üzerinden K.C. Vergi Kanunu'nda belirlenmiştir.

- 1) Altın, gümüş ve platin ile metal içeren cevherler ve altın, gümüş ve platin konsantreleri için-%5,
- 2) Altın, gümüş ve platin hariç, metal içeren cevherler ve metal konsantreleri için-%3,
- 3) Uzmanlaşmış su temini kuruluşları için-%5,
- 4) Alçı için-%6,
- 5) Kaplama malzemelerinin üretimi için doğal taşlar için-%12,
- 6) Linyit taş kömürü için-%1,
- 7) İçme suyu olarak şişelenecek maden suları (m³)-200 som,
- 8) Balneoterapi için maden ve termal sular (m³)-0,05 som,
- 9) Isıtma için termal su (m³)-0,12 som,
- 10) İçme suyu (m³)-0,15 som,
- 11) Teknik su (m³)-0,10 som,
- 12) Tarımsal üretim için su (m³)-0,01 som.

Aşağıdakiler, toprak altı kullanımı vergisinden muaftır:

- 1) Kendisine ait veya içinde bulunduğu bir arsa üzerinde girişimcilik faaliyetlerini kum, kil, kum, çakıl karışımını ve yeraltı suyunu çıkaran arsa sahibi veya arazi kullanıcısı,
- 2) Özel çevresel, bilimsel, tarihi ve kültürel öneme sahip özel olarak korunan doğal alanların oluşumu için toprak altı parselleri alan kuruluş,
- 3) Madencilik, işleme, kok-kimyasal ve metalurjik üretimden kaynaklanan atıkları işleyen kuruluş,
- 4) Devlet tarafından gerçekleştirilen toprak altı incelemesi, deprem tahmini, mühendislik ve jeolojik araştırmalar ve jeoekolojik çalışmalar dâhil olmak üzere araştırma çalışmaları ve ayrıca ücretsiz olarak yürütülen diğer çalışmalar üzerinde jeolojik, jeofizik ve diğer çalışmaları yapan kuruluş,
- 5) Yeraltı suyu seçimi için özel su temini kuruluşu,
- 6) Halka su sağlamak için yeraltı suyun numunesini alan kuruluş.

Satış Vergisi

Vergi mükellefi: K.C.'de faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Vergi tarhi: mal satışı, iş sağlama ve hizmet sunma

Vergi matrahı: KDV ve satış vergisi hariç mal, iş ve hizmet satışından elde edilen kazanç.

Vergi oranı:

KDV'ye tabi mal, hizmet satışlarındaki nakit ve nakit dışı ödemelerde:

Ticari ve üretim faaliyetleri için **%1**

Diğer faaliyetler için **%2**

KDV'ye tabi olmayan mal ve hizmetlerin satışlarındaki nakit ve nakit dışı ödemelerinde:

Ticari ve üretim faaliyetleri için **%2**

Diğer faaliyetler için **%3**

Mobil iletişim alanındaki faaliyetler için **%5**

Bankalar için **%2;**

Konut ve konut dışı bina inşaatı yapanlar için **%2**

Malların satış vergisi oranı:

1) Özel bir rejimdeki ticari bölgelerde uygulanan vergi veya patent esasında faaliyet gösteren bir firmalar tarafından yapılan satış işlemlerinde:

a) Nakit dışı ödemeler için %2,

b) Nakit ödemeler için %3,

Aşağıdaki kurumların mal, hizmet ve iş satışları satış vergisinden muaftır:

1) Tarım ürünleri üreticileri ve/veya tarım alet ve makine istasyonları,

2) Tarım kooperatifleri,

3) Çalışanlarının en az %50'si engelli olan ve toplam maaş harcamalarının %50'si söz konusu çalışanlar grubuna giden kurum, firma özel girişimci,

4) Özel de dahil olmak üzere okul öncesi kurumlar,

5) Vergi Kanunu'nun 183. maddesinde belirtilen vergi muafiyeti sağlanan ve teşvikli faaliyet alanına giren sanayi şirketleri (maden işleme, ÖTV'ye tabi ürün üreticileri hariç),

6) Teşvikli sınır bölgelerinde faaliyet gösteren vergi mükellefler,

7) Kalp cerrahisine yönelik özel sağlık kurumlarının yanı sıra son dönem kronik böbrek yetmezliği olan kişilere yönelik hemodiyaliz hizmetleri sağlayan kurumlar,

8) Dini törenlerin sağlanması ve hac ziyaretlerinin organize edilmesi ve yönetilmesine yönelik hizmetleri sağlayan kurumlar,

9) Yardım kurumları,

10) Çocukların veya düşük gelirli yaşlı vatandaşların sosyal güvenliği ve korunması için kâr amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından mal satışı ve hizmet sunumu,

11) Özel kullanım için elektrik enerjisi, ısıtma enerjisi, doğal gazın gerçek kişilere sağlanması,

12) Banka tarafından rafine standart ve ölçülü külçeler, altın ve/veya gümüş yatırım madeni paraları, finansal kiralama sözleşmeleri ve İslami finansa uygun sözleşmeler kapsamındaki maddi duran varlık veya malların satışları.

Mülkiyet Vergisi

Vergi mükellefi:

1) Kırgızistan'da kayıtlı ve kullanılan mülkün (daimi, geçici veya mali kiralama aracılığıyla edinilen) sahibi olan kurum, girişimci veya gerçek kişi,

2) Bir taksitli-satın alma sözleşmesi kapsamında, satın alınan bir konut binası veya mülkle ilgili olarak devlet konut programının katılımcısı,

3) Ekonomik yönetim hakkı kapsamında kendisine devredilen mülklerle ilgili devlet ve belediye teşebbüsü,

4) Dinlenme, eğlence amaçlı kullanılan mülkleri geçici kiralayan vergi mükellefi.

Vergi matrahı:

Bina, mülk, yapı ve arsanın metrekare cinsinden alanı.

Uçak ve deniz taşıtları dahil olmak üzere taşıt araçları için:

- İçten yanmalı motor ile çalışan taşıt araçları için motor hacmi veya kayıtlı değeri,

- İçten yanmalı motoru bulunmayan taşıt araçları için kayıtlı değeri,

- İçten yanmalı motoru ve kayıtlı değeri bulunmayan taşıt araçları için K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen düzene göre çıkartılmış değeri.

Mülkiyet vergisinin matrahı, mülkün tescil belgesi esas alınarak belirlenir.

Vergi oranı:

- 1) Konutlar ve binalar için-%0,35
- 2) Konut dışı binalar, yapılar için-%0,8
- 3) Tarım arazileri hariç arsalar için-%1
- 4) Tarım arazisi için-%0,01
- 5) Uçak ve deniz taşıtları dâhil taşıt araçlar için:
 - a) içten yanmalı motor ile çalışan araçlar-%1
 - b) içten yanmalı motoru olmayanlar-%0,5

1 Ocak 2022'den 31 Aralık 2024'e kadar tarım arazilerinde mülkiyet vergisi oranı %0 olarak belirlenmiştir.

Özel Vergi Rejimleri

Belirli sınıftaki vergi mükellefleri için K.C. Vergi mevzuatları gereğince genel vergilerin yanı sıra aşağıdaki özel vergi rejimlerinin uygulanması da öngörülmüştür:

- Patent esasında vergi
- Vergi anlaşması esasında kolaylaştırılmış vergi
- Serbest ekonomi bölgeleri (SEB) vergi sistemi
- Yüksek bilişim teknoloji bölgelerinde vergi sistemi
- Kripto Para Madenciliği Vergisi
- E-ticaret Alanında Vergilendirme
- Kumar Faaliyetleri Vergileri
- Özel Bir Rejime Sahip Bir Ticaret Bölgesindeki Faaliyetlerden Alınan Vergi

Patent Esasında Vergi Sistemi

Vergi mükellefinin tercihine göre patent, kâğıt veya elektronik formatta (elektronik patent) bir belge şeklinde verilir. Vergi mükellefi, vergi mükellefi kaydını yaptığı vergi dairesinden patent alabilir.

Patent şunları belgelemektedir:

- 1) Vergi mükellefinin patentte belirtilen faaliyet türünü gerçekleştirme hakkı,
- 2) Patentte belirtilen faaliyet türü için vergilerin ödenmesi,
- 3) Patentin geçerli olduğu vergi dönemi boyunca elde edilen gelir.

Patent ücretini, e-bankacılık, banka havalesi veya ilgili vergi dairesine nakden öder. Faaliyet türüne göre patente dayalı vergi matrahı, yetkili vergi dairesinin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Patent, yetkili vergi dairesi tarafından belirlenen belirli faaliyet türlerine yönelik patent haricinde, yalnızca verildiği bölgede (ilçe, şehir) geçerlidir. Ticari faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla bir patentin veya kopyasının başka bir kişiye devredilmesi yasaktır.

Belirli faaliyet türleri için ortalama kârlılığı belirlemek amacıyla yerel yönetimler ve yetkili vergi dairesi tarafından akredite edilmiş bir sanayi işbirliği kuruluşu ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile birlikte vergi makamları tarafından patente dayalı özel vergi sisteminin uygulanması ile ilgili kronometrik inceleme yapılır. Kronometrik inceleme yapma prosedürü Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Kronometrik inceleme yılda bir defadan fazla yapılmaz ve mevsimsel

nitelikteki faaliyet türleri için yılda en fazla üç kez yapılır ve her kronometrik inceleme 15 takvim gününü aşamaz. Girişimcilik yapan gerçek kişi, kurumlar vergisi yerine patente dayalı vergi öder.

Vergi mükellefi: Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre özel girişimcilik faaliyeti veya bireysel iş faaliyeti yürüten gerçek kişi, döviz bürosu olarak faaliyet gösteren kurumlar.

Patente dayalı girişimcilik faaliyetlerini yürüten gerçek kişiler ve döviz büroları, aşağıdaki vergi türleri hariç olmak üzere, Vergi Kanunu'nda belirlenen vergileri ödemekle yükümlüdür:

- 1) Kurumlar vergisi,
- 2) Perakende satış vergisi,
- 3) KDV'ye tabi tedarikler.

Patente dayalı iş faaliyetlerini yürüten vergi mükellefleri, gelir vergisi yerine patente dayalı vergi ödemektedir.

Patente dayalı vergi sistemine aşağıdakiler tabi değildir:

- Son 12 ay içinde yıllık cirosu 8.000.000 som'dan daha fazla olan özel girişimci,
- Mal ihracat ve ithalatı yapan girişimciler,
- 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla ticari faaliyet yapan girişimciler.

Patente dayalı girişimcilik faaliyetleri:

1. Evcil hayvan çiftlikleri,
2. Kiosk, konteyner, vagon, el arabası gibi satış yerleri kullanarak araba yedek parçaları satışı,
3. 30 metre kareye kadar olan mağazalar,
4. Alışveriş merkezlerindeki 30 metre kareye kadar olan perakende satış mağazaları,
5. Çimento ve patlayıcı ürünler hariç açık pazarlarda perakende satışlar,
6. Mağaza, açık pazar, alışveriş merkezleri dışında perakende satışlar,
7. Fast food ürünleri satışı,
8. Ekmek üretimi,
9. Hazır tekstil ürünleri ve giyim üretimi,
10. Koşum takımı ve saraciye imalatı,
11. Seramik, dekorasyon ve kil ürünleri üretimi,
12. Kum, çakıl tuğla ve çakıl döşeme üretimi,
13. El sanatı ürünleri üretimi,
14. Mezar taşı ve bağlı elementlerin üretimi,
15. Halktan çiğ süt toplama,
16. Evde özel inkubatör işleri,
17. Özel değirmen faaliyetleri,
18. Yün yıkama faaliyeti,
19. Mezbahane,
20. Ahşap işleme faaliyetleri,
21. Araba teknik tamirat ve hizmetleri,
22. Su ve deniz taşıma araçları ile yolcu taşıma,
23. Kapasitesi 20 yatak yerine kadar olan misafirhaneler,
24. Fabrika, ofis, üniversite yemekhaneleri, konteyner, boz üy yerlerinde yemek hizmetleri,
25. Dairelerin kiraya verilmesi,

26. Dinlenme ve spor için evcil hayvan ve malzemelerin kiraya verilmesi,
27. Bilgisayar hizmetleri ve kopyalama işlemleri,
28. Döviz büroları,
29. Futbol ve diğer spor sahalarının kiralaması,
30. Oyun alanlarındaki faaliyetler,
31. Dinlenme ve eğlence organizasyonu hizmetleri,
32. Araba yıkama hizmetleri,
33. 3 oturma masası ile olan diş hekimlik hizmetleri,
34. Sauna ve hamam hizmetleri,
35. Rehin Hizmetleri,
36. Metal ürünler ile çalışma hizmetleri,
37. Anahtar ve kilit imalatı ve onarımı,
38. Yapay çiçekler ve cenaze çelenkleri yapımı,
39. Çobanlık hizmetleri,
40. Bireysel madenciler tarafından plaser altının çıkarımı,
41. Özel tıbbi ekipmanların onarımı ve bakımı,
42. Geri dönüştürülebilir malzemeler elde etmek için atıkların evde toplanması hizmetleri,
43. Kurumlar ve özel girişimciler için yapılan işler hariç, onarım işleri dahil özel inşaat işleri,
44. Tasarım hizmetleri,
45. Fotoğraçılık,
46. Tercümanlık,
47. Veterinerlik,
48. Ürün ambalajlama,
49. Eğitim kursları,
50. Terapötik masaj ve akupunktur hizmetleri,
51. Bilgisayar ve ofis ekipmanları tamirataı,
52. Ev elektronik eşya tamirataı,
53. Kişiselleştirilmiş hizmetler, Mürebbiye, bakıcı, bahçıvan ve temizlikçi hizmetleri vb.

Bir patent 15, 30, 90, 180 ve 365 günlük olarak satın alınabilir. 90 takvim günü için patent alımında vergi miktarında %5, 180 takvim günü için %10, 365 takvim günü için %15 indirim yapılır.

Tek Vergi Esasında Kolaylaştırılmış Vergi Sistemi

Vergiye tabi faaliyetlere yönelik alınması gereken kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi karşılığında küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından tek bir verginin ödenmesini sağlar. Söz konusu vergi sistemi kapsamında faaliyet gösteren işletme, yazar kasa ve hesap faturası kullanmak, Kırgızistan'da yeniden satış veya işleme amacıyla, elektronik fatura veya onun yerine geçen bir belgenin alınmasıyla mal satın almak zorundadır.

Vergi Mükellefi:

- 1) K.C.'nde daimi işyeri olmayan yabancı firmalar hariç, bireysel girişimci veya kuruluş;
- 2) Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi aşağıdakiler için geçerli değildir:
 - a) Patent esasında faaliyet gösteren girişimci,
 - b) Bankalar, finans ve sigorta hizmetleri sağlayan kuruluşlar,
 - c) Yatırım fonu,
 - d) Menkul kıymetler piyasasında profesyonel katılımcılar,

- e) 2022 GTP altında yer alan alkolsüz içeceklerin perakende satışını yapan vergi mükellefleri,
- f) Altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten, kalay ve ayrıca altın alaşımı ve rafine altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten içeren cevherlerin, konsantrelerin çıkarılması ve satışı alanında faaliyet gösteren işletme,
- g) Hücresel iletişim alanında ve internette faaliyet gösteren bir kuruluş,
- h) Isı, elektrik ve gaz sağlayan kuruluş.

Vergi matrahı: mal, iş ve hizmet satışından elde edilen gelirdir.

Tek vergi oranları:

- İhracatçı,
- İthalatçı
- bayiler
- İlaç ve tıbbi malzemeleri satışlarını yapan şirketler hariç olmak üzere ticaret alanında faaliyet gösterenler

Yukarıdaki kategorilerden 12 ay içinde toplam cirosu:

- 30.000.000 soma kadar olanlar için %0,5
- 30.000.000-50.000.000 som arası olanlar için %1

Yukarıdakilerin haricindeki şirketler için: nakit ödemelerde %4, nakit dışı ödemelerde %2.

Söz konusu vergi türü, 2710.19.71.00-2710.19.98.00 GTİP kapsamındaki motor yağları ve diğer yağların satışı hariç olmak üzere, yakıt ve motor yağlayıcıların satışı için geçerli değildir.

Tarım ürünlerinin işlenmesi, imalat, tur operatörü faaliyetleri, bilgisayar teknolojisi alanında yazılım geliştirme ve seyahat acentesi faaliyetleri için kazancının:

- Nakit ödemelerde %4
- Nakit dışı ödemelerde %2

Diğer faaliyet alanlar için- ödeme şekli nakit olması durumunda kazancının %6'sı, ödemenin banka aracılığıyla (nakit olmayan) yapılması durumunda kazancının %4'ü.

Giyim ve/veya tekstil üretimi alanında faaliyet gösteren şirket, 1 Ocak 2027 tarihine kadar bu faaliyete ilişkin olarak elde edilen kazancının %0,25 oranında vergi ödemektedir.

Tarım ürünleri üreticileri için %0,5, süt ürünleri toplayıcıları %0,25.

Piyango faaliyetlerinin, Belediye hamamları hariç, sauna, bilardo ve hamam hizmetlerini sağlayan şirketler için %8,

Oş ve Bişkek şehirlerinde faaliyet gösteren lokanta ve restorancılık alanında faaliyet gösteren şirketler nakit ödemelerde %6, nakit dışı ödemelerde %4, Kırgızistan'ın diğer bölge ve şehirlerinde nakit ödemelerde %4, nakit dışı ödemelerde %2.

Yenilikçi Endüstri Parkında kayıtlı şirketler için 2023 ve 2024 yıllarında %0,5, 2025 ve 2026 yıllarında %1, 2027 yılı itibariyle %2.

Çeşitli faaliyetlerde bulunan vergi mükellefi, her faaliyet türü için belirlenen oranlarda vergiyi ayrı ayrı hesaplar ve öder.

Halka mal, iş, hizmet satan ve ihracat-ithalat işlemleri yapmayan bireysel girişimci, aşağıdaki koşulları yerine getirmeleri durumunda %0 oranında vergi uygulanır:

- 1) Son 12 ay içinde elde edilen ciro tutarının 15.000.000 somu geçmemesi,
- 2) Yazar kasa kullanması ve en fazla iki personel istihdam etmesi,
- 3) K.C. Sosyal Fon Kesintileri mevzuatları gereğince sosyal fon kesintilerinin ödenmesi,
- 4) Ticaret yerinde faaliyet göstermesi.

Açık halk pazarı ve küçük pazarlarda faaliyet gösteren bireysel girişimci aşağıdaki şartların yerine getirilmesi durumunda yıllık cirosunda %0,1 oranında vergi öder:

1. Son 12 ayda toplam cirosunun 100.000.000 somu aşmaması,
2. Yazar kasa, elektronik fatura ve diğer belgeleri kullanarak satışların yapılması,
3. Mal üretimi, alkollü içecek, tütün ürünleri, ilaç ve tıbbi malzemeler, kıymetli metallere mücevher ürünlerin satışı alanında faaliyet göstermeyen bireysel girişimci,
4. İthalat-ihracat işlemleri yapmayan bireysel girişimci.

Serbest Ekonomi Bölgeleri (SEB) Vergi Sistemi

Şirketin SEB'de faaliyet süresince tüm vergilerden, gümrük vergileri, harçlar ve ödemelerden kısmen muafiyet sağlanmaktadır. Ancak, SEB'de faaliyet gösteren şirketin K.C.'ye mal ve hizmet ihracatında, K.C. Vergi Mevzuatı gereğince ilgili vergiler alınmaktadır.

SEB'de vergi ve diğer muafiyetlerin sağlanması için SEB Genel Müdürlüğü'ne yıl içerisinde mal ve hizmet satışından elde edilen gelirin %0,1-2'si oranında ödeme yapılması gerekmektedir. Bişkek SEB'de faal şirketlerin söz konusu muafiyetlerinden yararlanabilmesi için, K.C.'de mal ve hizmet satışlarından elde edilen gelirin %2'si ve K.C. dışındaki ülkelere yapılan mal ve hizmet ihracatından elde edilen gelirin %1'i oranında ödeme yapılması gerekmektedir.

Bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla, Karakol, Leylek, Maymak ve Narın SEB'lerde şirketlerin faaliyet göstermek için, K.C.'ye ve K.C. dışındaki ülkelere yapılan mal ve hizmet ihracatından elde edilen gelirin %0,1-2'si oranında ödeme yapılması gerekmektedir.

SEB Bölgesinde kayıtlı olmayan şirket tarafından SEB'de kayıtlı olan şirkete mal ve hizmet tedarikinde K.C. Vergi Kanunu gereğince KDV'ye tabidir. SEB'de kayıtlı şirketin faaliyetleri gerekli şartlara uymadığı takdirde K.C. Vergi mevzuatı gereğince genel vergilendirme rejimi uygulanır.

Yüksek Teknoloji Parkı Vergi Sistemi

Bu rejim, Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen taleplere uygun olarak ekonomik faaliyetlerde bulunan yüksek bilişim teknolojileri parkının kayıtlı şirketlerine yönelik uygulanır.

Yüksek Teknolojileri Parkının şirketleri, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisinden, Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen süre kadar muafır. Söz konusu şirketlerde çalışanlardan %5 oranında gelir vergisi alınır.

Yüksek Teknoloji Parkı Müdürlüğü'nün faaliyetlerinin finansmanı, Parka kayıtlı şirketlerin gelirlerinin %1'i oranındaki kesintilerle gerçekleştirilir.

Kripto Para Madenciliği Vergisi

Kripto para madenciliği, yazılım ve donanım yardımıyla işlem bloklarının (blockchain) kaydının işleyişini sağlayan hesaplamalı işlemlerin gerçekleştirilmesi faaliyeti olarak anlaşılmaktadır. Kripto Para Madenciliği Vergisi mükellefi, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, KDV ve satış vergisi dâhil madencilik sırasında tüketilen elektrik enerjisi için tahakkuk eden tutardır. Vergi oranı %10'dur.

E-ticaret Alanında Vergilendirme

E-ticaret alanında faaliyet gösteren işletme, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, e-ticaret aracılığıyla sağlanan hizmet veya mal satışından elde edilen gelirdir. Vergi oranı %2'dir.

Kumar Faaliyetleri Vergisi

Kumar alanında faaliyet gösteren işletme, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi öder. Kumar faaliyeti için vergi matrahı 1 oyun ekipmanıdır. Toplayıcı (totalizatör) ve bahisçinin (bookmakers) ofisi için kumar vergi matrahı 1 bahis puanıdır. Sunucunun konumu ne olursa olsun, bir çevrimiçi kumarhanede ve elektronik (sanal) kumarhanede kumar düzenlemek, kumar oynamak ve bunlara erişim sağlamak için vergi matrahı, vergi mükellefinin geliri ile katılımcıya ödenen kazançlar arasındaki farktır.

Vergi Oranları:

1) Kumarhanedeki 1 oyun masası (1 filo) için:

- 2024'ten itibaren - 1.250.000 som,

2) Slot makineleri ve bilgisayar simülatörleri salonundaki 1 slot makinesi için:

- 2024'ten itibaren - 100.000 som,

3) Bahisçinin ofisi ve toplayıcının bahislerinin (kasa) 1 puan kabulü için:

- 2024'ten itibaren - 500.000 som,

4) Çevrimiçi kumarhaneler ve elektronik (sanal) kumarhaneler için vergi oranı %4 olarak belirlenmiştir.

Özel Bir Rejime Sahip Bir Ticaret Bölgesindeki Faaliyetlerden Alınan Vergi

K.C.'nin stratejik yapıları hakkında mevzuatları çerçevesinde özel bir rejime sahip ticari bölgeler olarak belirlenen bölgelerde faaliyet gösteren bireysel girişimcileri kapsar. Özel rejime sahip ticaret bölgesindeki faaliyetlere ilişkin vergi, özel tüketim vergisine tabi mallar ve satışı özel lisans veya izne tabi olan mallar haricindeki malların satışlarını kapsar. Bu bağlamda, söz konusu bölgede, Vergi Kanununda yer alan diğer vergi rejimlerinin uygulanması, söz konusu bölgelerde faaliyet gösteren bireysel girişimcilerin Kırgızistan'ın diğer bölgelerinde ticaret faaliyetlerinde bulunmaları yasaktır. Özel bir rejime sahip bir ticaret bölgesindeki faaliyetlerden alınan vergi, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi olarak ödenir.

Vergi oranı: Vergi oranı, cari takvim yılı için beyan edilen gelir tutarına bağılı olarak satış yeri başına aşağıdaki tutarlarda belirlenir:

- 1) Tepsi, tezgâh, çadır, el arabaları, barakalarda cirosu 4.000.000 som'a kadar-18.000 som;
- 2) 8.000.000 som'a kadar-42.000 som;
- 3) 8.000.000-15.000.000 som arası-96.000 som;
- 4) 15.000.000-22.000.000 som arası-168.000 som;
- 5) 22.000.000-30.000.000 som arası-252.000 som;
- 6) 30.000.000-50.000.000 som arası-360.000 som;
- 7) 50.000.000-00.000.000 som arası-500.000 som'a;
- 8) 100.000.000-150.000.000 som arası-800.000 som'a;
- 9) 150.000.000-200.000.000 som arası-900.000 som'a;
- 10) 200.000.000 ve üzeri-1.000.000 som.

Sosyal Fon Kesintileri

Devlet sosyal sigorta sistemine göre sosyal sigorta kesintilerinin mükellefi: şirket türüne bağılı olmaksızın yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliğı aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Sosyal Fon Kesintisi Oranları: "Devlet Sosyal Sigorta Tarifeleri" Hakkında K.C. Kanununa göre mükellefin statüsü, vergi rejimi, faaliyet alanı ve diğere faktörlere bağılı olarak sosyal sigorta kesinti oranı ve matrahı belirlenir.

İşveren tarafından, çalışana verilen emek maaşının %17,25'i (Emekli Sandığı %15, Zorunlu Sağlık Sigortası %2, İşçi Rehabilitasyon Fonu %0,25).

İş gören tarafından, işveren tarafından verilen emek maaşının %10'u (Emekli Sandığı %8, Birikimli Emekli Fonu %2).

Aynı zamanda, işveren sigorta primlerinin her iki bölümünün (işveren ve iş gören payı) de doğru bir şekilde hesaplanması, kesilmesi ve devlete ödenmesinden sorumludur.

Sosyal sigorta kesintilerinin idaresi fonksiyonunu K.C. Vergi İdaresi yapmaktadır.

Kırgızistan'da yabancı uyruklu çalışanlar için de sosyal güvenlik kesintileri %27,25 oranında uygulanmaktadır.

9 Nisan 2018 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile K.C. Hükümeti Arasında Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Onaylanması Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 14/4/2020 tarihli 31099 sayılı T.C. Resmî Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Söz konusu Anlaşma, 29 Ocak 2019 tarihinde K.C. Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış ve imza tarihinden 10 gün sonra yürürlüğe girmiştir.

Bu çerçevede, her iki ülkenin vatandaşları ve çalışanlarının sosyal güvenlik haklarının mütakabiliyet esasları çerçevesinde korunması ve güvence altına alınabilmesi amacıyla akdedilen anılan Anlaşma ve İdari Anlaşma çerçevesinde;

- Her iki Akit Taraf mevzuatına tabi olanlar sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri bakımından **eşit işlem** görecektir.
- Tarafların mevzuatında öngörülen sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanılması için, **Akit Taraf devletlerde geçen sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi mümkün olacaktır.**
- Çalışanların hangi ülke mevzuatına tabi olacağı tespit edilecek ve bu sayede **çifte prim ödenmesi önlenecektir.**
- Geçici görevli olarak diğer Akit Tarafta hizmet akdi ile veya kendi nam ve hesabına çalışanların, diplomatik misyon mensuplarının ve devlet hizmeti görmek üzere diğer Akit Taraf ülkesinde bulunanların tabi olacağı sosyal güvenlik mevzuatı belirlenecek ve **böylece mükerrer sigortalılık önlenecektir.**
- Aylık veya gelir almakta iken diğer Akit Taraf ülkesinde ikamet edenlerin **aylık ve gelirleri yeni ikamet yerinde de ödenecektir.**
- Her iki taraf yetkili makam ve kurumları sosyal güvenlik alanında birbirlerine her türlü yardımı sağlayacak, gereken kolaylığı gösterecektir.

Diğer Zorunlu Ödemeler

K.C. mevzuatı gereğince (ilgili kuruluşun statüsü ve faaliyet türlerine bağlı olarak) ek diğer özel ücret ve zorunlu ödemeler alınabilir. Örneğin: gümrük vergileri, lisans saklama ödemeleri, çöp toplama harcı, yerel önemli altyapının geliştirilmesi ve bakımı için kesintiler vb.

Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

K.C. Hükümeti aşağıdaki ülkeler ile Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalamıştır: Rusya Kazakistan Belarus Özbekistan Kanada Türkiye Hindistan Ukrayna Tacikistan Polonya Moğolistan Almanya İsviçre Avusturya Malezya Çin İran İslam Cumhuriyeti Moldova Cumhuriyeti Finlandiya Pakistan Letonya Güney Kore Litvanya Kuveyt Katar Suudi Arabistan BAE Estonya Gürcistan Ermenistan Çek Cumhuriyeti İngiltere Macaristan

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Standardizasyon ve Metroloji Merkezi Kırgızistan'da standardizasyon ve metroloji alanındaki çalışmaları yapan sorumlu devlet kurumudur. Söz konusu Merkez, uluslararası kurallara uygun bir ulusal standardizasyon sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi, ulusal teknik düzenleme ve standartların hazırlanması, metroloji, kalite kontrol sistemi, bilgilendirme ve bunların uygulamaya konulması alanında çalışmalar yapmaktadır.

AEB'deki entegrasyonun temel unsurlarından biri teknik düzenlemedir. Teknik düzenleme, birliğe üye ülkeler arasındaki karşılıklı ticarete teknik engellerin kaldırılmasını amaçlayan, AEB topraklarında mallar için tek bir pazar oluşturulmasının ana unsurlarından biridir.

Kırgızistan'da yıllar itibariyle geçerli uluslararası standartların listelerini <https://www.nism.gov.kg/freepages/6> internet adresinden temin etmek mümkündür.

AEB'nin (Belarus, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan ve Rusya) kurulmasından sonra, bu ülkeler arasında teknik düzenleme için ortak ilkeler ve kurallara ilişkin anlaşma imzalanmış ve tek bir teknik düzenleme sistemi ortaya çıkmıştır.

AEB sınırları içinde teknik düzenlemeler, belirli bir ürünün üretim, satış, depolama, nakliye ve imha süreçlerini düzenleyen düzenlemeler ve standartları içerir. Sertifika sisteminin ana görevi, AEB içinde dolaşıma giren ürünlerin kalitesini ve güvenliğini kontrol etmek, ürünlerin mevcut standartların gerekliliklerine uygunluğu ve onaylanması süreçlerini yasa düzeyinde korumaktır.

Uygunluk onayı, ürünlerin yasal ve tüketici karakteristikleri gereksinimlerine uygun olduğunu onaylamak için tasarlanmıştır. Kırgızistan'da uygunluk onayı K.C. ulusal düzenlemelerine ve AEB mevzuatına dayanmaktadır. Uygunluk beyanı ve uygunluk sertifikası, eşit hukuki güce sahip olup tüm Kırgızistan'da geçerlidir.

Kalite sertifikası olarak da bilinen Gümrük Birliği uygunluk sertifikasının uygulanmasının ana amacı, ürünlerin AEB'nin çeşitli ürünlere yönelik ürün güvenliğine ilişkin teknik düzenlemelerine uygun olmasını sağlamaktır. Ürünün kalite sertifikası, onaylanmış teknik kurallara göre düzenlenmektedir. Günümüzde, Gümrük Birliğinde faal her pazar aktörünün, üretilen veya satılan ürünün ilgili listede bulunması durumunda, sertifika alması zorunludur.

Avrasya Uygunluk İşareti (EAC) Sertifikası

Gümrük Birliği Uygunluk Sertifikası, ürünün Gümrük Birliğine giriş izni alabilmesi için gerekmede ve ürünün teknik düzenlemelerde yer alan normlara uygun olduğunu göstermektedir. Bu belge, AEB'ye üye olan tüm ülkelerle engelsiz ve en uygun koşullarla ticaret yapma imkânı sağlamaktadır.

EAC Gümrük Birliği sertifikasının avantajı, Gümrük Birliği'ne üye olan tüm ülkelerde geçerli olması, her ülke için ayrı bir sertifikanın alınmasına gerek kalmamasıdır.

AEB çerçevesinde yürürlükte olan teknik düzenlemeler ile ilgili bilgiler <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/deptexreg/tr/Pages/TRVsily.aspx> adresinden temin edilebilmektedir.

Zorunlu uygunluk onayına tabi ürünlerin ortak listesine aşağıda yer alan internet adresinden ulaşılabilir.

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/deptexreg/coordination/Documents/%D0%95%D0%9F%D0%9F%2c%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BB%20%D0%BE%D0%B1%D1%8F%D0%B7%20%D0%9E%D0%A1%20620.pdf>

<https://www.alta.ru/tamdoc/11sr0620/>

AEB'nin EAC Uygunluk Beyanı ise, ürünlerin Avrasya teknik düzenlemelerinin minimum gereksinimlerini karşıladığını kanıtlayan resmi bir evrak niteliğindedir. İmalatçı, ithalatçı veya yetkili bir temsilci tarafından EAC beyanı verilir ve resmi kayıta listelenir.

Diğer taraftan, ulusal mevzuatta yapılan değişikliklerle, 28 Şubat 2024 tarihli K.C. Bakanlar Kurulunun "Ürünlerin Uygunluk Onayı ve Uygunluk Değerlendirme Organlarının Akreditasyonu Alanı Hakkında Kararnamesi" gereğince, ürünlerin AEB teknik düzenlemelerine uygunluğuna dair beyanın düzenlenmesi ve kaydı için K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Standartizasyon ve Metroloji Merkezi görevlendirilmiştir.

Uygunluk Beyanı	Uygunluk Sertifikası
Başvuran tarafından ibraz edilen belgelere dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.	Test sonuçlarına dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.
1 yıldan-5 yıla kadar geçerlidir	5 yıla kadar geçerlidir
Boş bir A4 kağıt üzerinde düzenlenmektedir	Özel desenli korumalı belge (kıymetli evrak) üzerinde düzenlenmektedir
Uygunluk beyanında gösterilen bilgiler için sorumluluğu başvuran üstlenmektedir	Uygunluk sertifikasındaki bilgiler için sorumluluğu sertifikayı düzenleyen sertifika şirketi üstlenmektedir.

Kırgızistan'da Dış Ekonomik Faaliyetler için Tek Pencere Bilgi Sistemi (ISEO), dış ekonomik faaliyete katılanlara izin verilmesi prosedürlerini basitleştirmek ve verilen izinlerin Devlet Gümrük Hizmeti'nin Ortak Otomatik Bilgi Sistemine aktarılmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Söz konusu sisteme ithalatçı, ihracatçı ve gümrük müşavirleri üyelik sistemi ile kayıt edilerek dış ticarete yönelik gümrük işlemlerini yapabilmektedirler. Web adresi: <http://swis.trade.kg/>

Ayrıca, Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) desteği ile ithalatçı ve ihracatçılar için dış ticaret işlemleri ile ilgili bilgileri kapsayan <https://info.trade.kg> web sitesi 2021 yılın hizmete girmiştir. Söz konusu web sitede, tüm ürün grupları olmamakla birlikte önemli ürünlerin ithalat ve ihracatında yapılması gereken işlemler ve gerekli belgelerin örnekleri yayımlanmıştır.

Teknik Engeller

Kırgızistan'ın pazar giriş uygulamaları, Orta Asya bölgesindeki en serbest uygulamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bugüne kadar, ülke uygulamalarının Türk ihracatçıları açısından önemli düzeyde teknik engel oluşturmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan Kırgızistan'ın AEB'ye üye olması, Birliğe üye ülkelerin ihracatçıları için piyasa avantajlarını arttırmaktadır. Birlik içinde akredite edilmiş makamlar tarafından verilen belgelerin diğer AEB üyesi makamları tarafından doğrudan kabul edilmesi bu ülkelerin ihracatçıları için hem zaman hem maliyet açısından avantaj sağlamaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Anlaşması uyarınca, AEB mal üreticilerinin çıkarlarını korumak amacıyla, üçüncü ülkelere ithal edilen mallarla ilgili olarak iç pazarı korumak için ortak önlemler uygulanmaktadır. Dampinge karşı önlem, sübvansiyona karşı önlem ve özel korunma önlemleri şeklinde uygulanabilmektedir. Alınan önlemler, Birlik içinde tüm gümrük bölgesi için geçerlidir. Söz konusu önlemler, "Üçüncü Ülkelere Yönelik korunma, Damping ve Telafi Edici Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Protokol" çerçevesinde yapılmaktadır.

Özel korunma, damping veya telafi edici önlem uygulamak için, AEB'nin yetkili organına başvuru yapılmalıdır. Bu başvuruya dayanarak, yetkili kuruluş gerekli soruşturmayı yürütür ve ilgili önlemin uygulanmasına ilişkin bir rapor hazırlar. Soruşturma süresi, soruşturmanın başladığı tarihten itibaren 12 ayı geçemez. Soruşturma yürütmeye yetkili organ Avrasya Ekonomi Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi'dir.

Özel korunma, dumping ve telafi edici önlem uygulanması kararı, Avrasya Ekonomik Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi tarafından ortaya koyulan önerilere dayanarak Avrasya Ekonomik Komisyonu Kurulu tarafından verilir.

Soruşturma sürecinde aşağıdaki bulgular tespit edilirse, bir ürüne dumpinge karşı önlem uygulanabilir:

- Mallar AEB ülkelerine dumpingli fiyatlarla tedarik edilmişse.
- Birlik içindeki ekonomik sektörün maddi zarara uğraması veya bu zarara yol açma tehdidinin bulunması.

Protokole göre dumping, bir ürünün AEB'ye, benzer ürünün üçüncü ülkenin iç pazarında satıldığı fiyatlardan daha düşük fiyatlarla ithal edilmesi durumu olarak anlaşılmaktadır.

Soruşturma sonuçlarına dayanarak, Birliğin ortak gümrük bölgesine mal ithalatının ciddi zarara neden olacak şekilde artan miktarlarda ve koşullarda gerçekleştirildiği tespit edildiğinde, istisnai durumlarda özel korunma önlemleri alınabilir. Özel vergiler, ithalat kotaları veya özel kotalar şeklinde özel korunma önlemleri uygulanabilir.

AEB iç pazarını korumaya yönelik mevcut önlemler aşağıdaki internet adresinden temin edilebilir: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/Measures.aspx>

Yürürlükte olan soruşturmalar hakkında bilgiler ise <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/default.aspx> linkinden temin edilebilir.

Şifreleme ekipmanı, askeri teçhizat, toksik ve zehirli maddelerden korunmaya yönelik teçhizat, nükleer materyal ve teknolojiler, çifte kullanıma tabi mallar, değerli metaller, değerli doğal taşlar, narkotik ilaçlar, psikotropik maddeler, zehirler, tehlikeli atıklar, ilaçlar, alkol ve alkol ürünleri, resmi ve sivil kullanıma yönelik silahlar ve tütün ithali izne tabi olup, uygulanmakta olan yeknesak lisans sistemine tabi mallar listesini http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/ediny_perechen_30.aspx internet adresinden temin etmek mümkündür. İthalat izni K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilir.

Yasa dışı uyuşturucu maddeler ile pornografik materyalin dış ticareti yasaktır.

K.C.'ne yapılan ithalatta referans fiyat uygulaması da bazı durumlarda ithalatta zorlaştırıcı bir faktör olarak ortaya çıkabilmektedir. Kırgızistan'ın AEB üyeliği çerçevesinde malın gümrük değerinin hesaplanması, normal olarak, fatura esasında yapılmaktadır. Ancak, ibraz edilen evraklarda ithal malın kıymetinin düşük gösterildiği vakaları ile karşılaşılması nedeniyle, Kırgız gümrük idareleri; malın beyan edilen kıymetinin belirlenen risk seviyesinin altında olduğu ve sunulan evraklarda şüpheli ve yanlış verilerin bulunduğu tespit edildiği durumlarda ek kontroller yapabilmekte; söz konusu kontroller sonucunda malın hacmine ve ülke gruplarına göre ayrılmış Gümrük Kıymetinin Düzeltmesi Listesi'ne göre malın kıymetini tespit edebilmektedir.

AEB'nin "Belirli Ürünlerin İşaretlenmesine İlişkin" Kararları çerçevesinde, Kırgızistan'da ürünlerin etiketlenmesi ve izlenebilirliği ile ilgili bazı uygulamalar başlatılmıştır. Temel amacının şeffaflık, düzenlemelere uyumluluk ile sahtecilik ve kaçakçılığa karşı mücadele olarak belirtilen sistemde tüketicilerin akıllı telefonlarından ilgili kodu tarayarak malların menşei, kalite vb. bilgileri kontrol edebilmesine imkân tanınması planlanmaktadır. Uygulama ile yasal ve kaliteli ürünlerin satın alınabilmesi, insan sağlığının korunması, tüketici haklarının korunması, rekabetçiliğin artması, maliyet optimizasyonu, lojistik zincir boyunca eşyanın takibi, gümrük ve vergi gelirlerinde artış sağlanması ile mal piyasasının gözetimi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle alkollü içecek ürünleri ve sigara ve tütün ürünleri etiketlemeye zorunlu ürünler olup, etiketlenmeyen ürünlerin ülkeye ithalatı yasaktır. Aynı uygulama, hazır giyim ve tekstil ürünleri, ayakkabı ve alkolsüz içecek ürünleri için pilot projeler olarak devam etmektedir. Uygulamanın başlamasından sonra ithal edilen ürünler için olduğu gibi daha önceden ithal edilmiş olsa da halen stoklarda olan ürünler için de işaretleme zorunlu olacaktır. Her bir ürün özelinde Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek ücret tabii olacak karekod uygulamasının üretici, dağıtıcı ve ticaret yapan şirkete kare kodu, işaretleme ve okuyucu masrafları çerçevesinden önemli seviyede ilave masraf getirebileceği değerlendirilmektedir.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak

aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

K.C. fikri mülkiyet hakları korumasının hukuki esaslarını, K.C. mevzuatları ve Kırgızistan'ın üye olduğu uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Fikri mülkiyet alanında esas mevzuatlar: K.C. Medeni Kanun'u, K.C. Patent Kanunu, Ticari İşaret, Hizmet İşareti ve Malın Menşe Yerinin Adı Hakkında K.C. Kanunu, Telif Hakkı hakkında K.C. Kanunu ve diğer mevzuat düzenlemeleridir.

Kırgızistan fikri mülkiyet alanında muhtelif uluslararası anlaşmalara taraftır. Bunlar arasında en önemlileri: Paris Sınai Mülkiyetin Korunması Sözleşmesi, Edebi ve Sanatsal Eserlerin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi, Patent İşbirliği Antlaşması, Uluslararası Marka Tescilleri ile İlgili Madrid Anlaşması. Ayrıca Kırgızistan'ın DTÖ üyeliği çerçevesinde, ülkenin fikri mülkiyete ilişkin mevzuatları DTÖ Kapsamında Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Anlaşması dikkate alınarak hazırlanmıştır.

K.C. Telif Hakkı ve İlgili Haklar Kanunu gereğince, Kırgızpatent fikri mülkiyet ve telif hakları alanında düzenleme organdır.

Telif hakları yönetim işlemleri Kırgızpatent Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Söz konusu Genel Müdürlüğün esas görevleri:

- K.C.'nin sözleşmeleri ve mevzuatı ile tanınan yetkiler temelinde yazarların, hak sahiplerinin mülkiyet haklarının toplu olarak yönetilmesi,
- Bilim, edebiyat ve sanat alanında yenilikçiliğin geliştirilmesi için yetkisi dâhilinde yasal koşulların oluşturulmasının teşvik edilmesi,
- Optik medya ve yazılım, ses, video ürünlerinin telif hakkı ve ilgili hakları içeren çalışmaları sırasında sahtecilik belirtilerinin belirlenmesi,
- Lisanslı ürünler için pazarın gelişiminin desteklenmesi,
- Telif hakkı ve ilgili hakların yasal olarak korunmasına ilişkin konularda kolluk kuvvetleri ve adli makamlarla etkileşim,
- Kırgızistan'da (bölgelere göre) telif hakkı ve ilgili hakların tescili konusunda danışmanlık hizmetleri verilmesi,
- K.C.'nin telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatının temellerini düzenlemek ve yürütmek,
- Telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatın iyileştirilmesi,
- K.C. mevzuatına uygun olarak başka görevlerin uygulanması.

Kırgızpatent'te kayıtlı telif hakları şunları içerir:

- Edebi eserler (edebi, sanatsal, bilimsel, eğitsel, gazetecilik, vb.),
- Drama ve senaryo çalışmaları,
- Metinli veya metinsiz müzik eserleri,
- Müzik ve drama eserleri,
- Koreografik eserler ve pandomim,
- Görsel-işitsel eserler (sinema, televizyon ve video, slayt filmleri ve diğer sinema, televizyon ve video), radyo çalışmaları,
- Resim, heykel, grafik, tasarım ve diğer güzel sanat eserleri,
- Dekoratif, uygulamalı ve skenografik sanat eserleri,

- Mimari, kentsel planlama ve peyzaj sanat çalışmaları,
- Fotoğrafik çalışmalar ve fotoğrafçılığa benzer şekilde elde edilen eserler,
- Coğrafya, topoğrafya ve diğer bilimlerle ilgili coğrafi, jeolojik ve diğer haritalar, planlar, eskizler ve eserler,
- Uygulama programları ve işletim sistemleri dahil her türlü elektronik bilgisayar (bilgisayar) programları. (Bilgisayar programlarını kaydetme prosedürü ayrı kurallarda verilmiştir),
- Sınai mülkiyetin yasal korunması (icadlar, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, şirket isimleri, ticari markalar, hizmet markaları ve menşe ünvanları) kayıt esasına göre sağlanır. İcat, faydalı model ve endüstriyel tasarım hakkı, belge sahibinin bu sınai mülkiyet nesnelere yönelik önceliğini, yazarlığını ve münhasır hakkını belgeleyen bir patent ile korunmaktadır.

Ticari marka ve hizmet markası, bir tüzel kişiliğin veya bireyin mal ve hizmetlerini sırasıyla diğer tüzel veya gerçek kişinin benzer mal ve hizmetlerinden ayırabilen işaretlerdir.

K.C.'nde sözlü, grafik, büyük ve diğer isimler veya bunların kombinasyonları ticari marka olarak kaydedilebilir. Sözlü ifadeler kelimeleri, sözlü karakterli harf kombinasyonlarını, ifadeleri, cümleleri, dilin diğer birimlerini ve bunların kombinasyonlarını içerir. Grafik gösterimleri, canlıların, nesnelere, doğal ve diğer nesnelere görüntülerini, herhangi bir şeklin figürlerini, çizgilerin, noktaların, bir düzlemdeki figürlerin kompozisyonunu içerir. Kombine gösterimler farklı bir doğa, grafik, sözel, hacimli vb. hacimsel tanımlar, üç boyutlu nesnelere, şekilleri ve çizgi, şekil kombinasyonlarını içerir.

Ticari marka, tüzel kişilik adına ve girişimci faaliyette bulunan bir kişi adına tescil edilebilir. Bir ticari markanın sahipliği, münhasıran ticari markayı kullanma ve atma hakkının yanı sıra, başkaları tarafından kullanılmasının yasaklanmasını da içermektedir. Bir ticari marka sahibinin hakkının ihlali, bu marka tarafından belirtilen bir ticari markanın veya ürünün veya bu markaya göre karışıklığa benzer bir atamanın, yetkisiz üretim, kullanım, ithalat, satış ve diğer ekonomik dolaşım veya depolamaya girişidir. Bir ticari markaya ilişkin münhasır hak, bir ticari markanın K.C. Devlet Markaları Siciline, Kırgızpatent tarafından kaydedilmesi ve resmi bültende yayımlanmasından itibaren kabul edilecektir. Ticari markaların tescil başvurusu, K.C. Bakanlar Kuruluna Bağlı Fikri Mülkiyet ve İnovasyon Devlet Servisi (Kırgızpatent) tarafından aşağıdaki adreste kabul edilmektedir: Moskova sok. 62, Bişkek

Başvuru yapılabilmesi için başvuru formunun doldurulması ve ücretinin ödenmesi gerekir.

Başvurunun incelenmesi Kırgızpatent tarafından yapılır ve iddia edilen ismin ön incelemesini ve incelenmesini içerir.

Karar verilmeden önceki inceleme sırasında başvuru sahibinin başvuru belgelerini tamamlama, açıklama veya düzeltme hakkı vardır.

Ek materyaller, başvuru tarihinde başvuruda yer almayan malların belirtilerini içeriyorsa veya beyan edilen tanımları önemli ölçüde değiştiriyorsa, değerlendirmeye alınmayacaktır.

Bir başvuru, başvuru sahibinin talebi üzerine, değerlendirmesinin herhangi bir aşamasında; ancak, Devlet Tescili'ne ticari marka tescil tarihinden daha geç olmamak üzere geri çekilebilir.

Talep edilen atamanın incelenmesi, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren on iki ay içinde ön inceleme tamamlandıktan sonra yapılır.

İncelemenin sonuçlarına dayanarak, bir ticari markayı kaydetme veya kaydetmeyi reddetme kararı verilir.

Ticari markanın tesciline ilişkin karara dayanarak, belirlenen ücretin ödenmesine ilişkin belgenin alındığı tarihten itibaren bir ay içinde ticari marka Devlet Siciline tescil edilir.

Bir ticari markanın tesciline ilişkin sicile girilen bilgiler, Kırgızpatent tarafından ticari markanın Devlet Siciline tescil tarihinden itibaren veya ticari markanın Devlet Siciline tescilinde değişiklik tarihinden itibaren üç ay içinde resmi bültende yayımlanır.

Bir ticari marka için sertifika verilmesi, Kırgızpatent tarafından ticari markanın resmi bültende yayımlandığı tarihten üç ay sonra yapılır.

Bir ticari markanın tescili, Kırgızpatent'e başvurunun yapıldığı tarihten itibaren 10 yıl geçerlidir.

Endüstriyel tasarım, ürünün dekoratif, tasarım veya estetik yönüne atıfta bulunur. Ürünler, endüstriyel veya el sanatları üretiminin en çeşitli öğeleri olarak anlaşılmaktadır. Teknik ekipman ve araçlar, kumaş ve giysi modelleri, takı ve oyuncaklar, ambalaj, mobilya, tabaklar, gıda ürünleri, grafik semboller ve tipografik font örnekleri. Endüstriyel tasarımların uluslararası sınıflandırması 6.600'den fazla ürün içermektedir.

Endüstriyel bir tasarım başvurusu, başvuru sahibi tarafından doğrudan Kırgızpatent'e veya bir patent vekili aracılığıyla yapılabilir. Başvuru dili Kırgız veya Rusça'dır. Temel özelliklerin listesi ve yazılımın adı her iki dilde de sunulmalıdır.

K.C. Patent Kanunu uyarınca, bir icadın patentleme sürecinde yasal olarak önemli işlemlerin yapılması için patent ücretleri ödenmektedir.

Ücretlerin emri, büyüklüğü ve ödeme şartları "Patent İcatları, Faydalı Modeller, Sanayi Tasarımlar, Seçim Başarıları, Ticari Markaların Tescili, Hizmet Markaları, Menşe Başvuruları, Menşe Başvurularını Kullanma Hakkı ve Patent Vekillerinin Tescili" Hakkında 12 Haziran 1998 tarih ve 346 sayılı K.C. Hükümet Kararnamesi tarafından belirlenmiştir.

Başvurunun yapıldığı tarihten itibaren iki ay içinde yapılan resmî inceleme sürecinde, başvuru belgeleri kontrol edilir, yürütmelerinin doğruluğu, belirtilen yazılım çözümünün uygunluğu, başvurunun önceliği belirlenir. Başvuru, resmi bir inceleme talebini karşılıyorsa, başvurunun kabul edildiğine dair yazı başvuru sahibine gönderilir.

Resmî muayenenin olumlu bir şekilde karara bağlanması durumunda, başvuru, patent verilebilirlik kriterlerine uygunluk açısından incelenir.

Başvurunun incelenmesi, başvuru sahibi veya üçüncü şahıslar tarafından sunulduğu tarihten itibaren 12 ay içinde yapılır. Olumlu bir sonuç alınması durumunda, K.C. patentinin verilmesine

karar verecektir. Sanayi tasarımı için başvuru sahibinin sorumluluğunda olan patent, yürürlükte kalmak kaydıyla 15 yıl geçerlidir.

Patent geçerliliğini başvuru sahibinin sorumluluğu altında tutabilmek için, yıllık olarak ücret ödemek ve ödeme başlığı altında koruma başlığı ve nesnenin sayısını belirten belgelerin Kırgızistan kopyalarını temin etmek gerekir.

Fikri ve sanayi mülkiyet haklarının korunması alanında Kırgızistan'da yapılan uygulamalara ilişkin bilgiler detaylı bir şekilde Rusça, Kırgızca ve İngilizce dillerinde Kırgızpatent kurumunun <http://patent.gov.kg/> web adresinden temin edilebilmektedir.

Dağıtım Kanalları

Bağımsızlık sonrasında Sovyetler döneminde kurulmuş bulunan dağıtım ağları tamamen çökmüş olup, özel sektör bu alandaki boşluğu esas itibariyle gayri resmi ve küçük ölçeklerdeki girişimlerle doldurmaya çalışmaktadır. Türkiye'den ihraç edilen mallar yine çeşitli dağıtım kanalları aracılığıyla piyasaya ulaşmaktadır.

Kırgız İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, 2023 yılında toptan ve perakende ticaret alanında 125.338 kayıtlı kurum faaliyet göstermektedir. Bunlardan %82'si Bişkek'te çalışmaktadır. 2023 yılında toptan ve perakende ticaret hacmi 14,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla kıyasla %17,7 oranında artmıştır.

Ülkede önemli sayıda alışveriş merkezi, mağaza, süpermarket ve butik mevcut olmakla birlikte perakende ticarete açık halk pazarlarının kaydadeğer bir ağırlığının bulunduğu gözlenmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri olarak, diğerlerinin yanında, geleneksel tüketim alışkanlıkları, diğer perakende dağıtım kanallarına göre göreceli fiyat uygunluğu ve özellikle gıda ürünlerinde taze ürün tedarik olanakları gösterilebilir. Bişkek'te, şehrin herhangi bir yerinden nispeten çok uzun olmayan ulaşım mesafesinde konumlanmış dört ana büyük pazar bulunmaktadır.

Malların dağıtımında önemli kanallardan biri açık halk pazarlarıdır. Ülkede genel olarak 349 küçük ve büyük halk pazarı faaliyet göstermektedir. Açık halk pazarlarının bölgelere göre dağılımında, ilk sırada Oş bölgesi yer almakta, sonra sırasıyla Celal Abad, Çüy, Batken gelmektedir. En az halk pazarı olan bölge Issık Göl bölgesidir. Kırgız İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, Kırgızistan'da 82 alışveriş merkezi bulunmaktadır. Alışveriş merkezlerinin büyük çoğunluğu Bişkek'te (40) toplanmıştır. İkinci büyük şehir Oş'ta 6; Celal Abad bölgesinde 10; Çüy bölgesinde 11; Narin bölgesinde 6 tane alışveriş merkezi bulunmaktadır.

Kırgızistan'da Açık Halk Pazarı ve Alış Merkezleri Sayısı

	Toplam	Çalışma Saatlerine Göre Dağılımı		Sektöre Göre Dağılımı					AVM Sayısı
		Pazar	Her gün	Gıda	Giyim	Karışık	Hayvan, kuş ve yem ürünleri	Araba ve yedek parçaları	
Kırgızistan Geneli	349	56	293	38	73	192	36	10	82
Issık Göl Bölgesi	12	1	11	-	-	12	-	-	2
Celal Abad Bölgesi	62	9	53	9	16	26	8	3	10
Narın Bölgesi	17	4	13	2	6	8	1	-	6
Batken Bölgesi	26	13	13	2	2	19	3	-	3
Oş Bölgesi	93	17	76	1	13	62	17	-	2
Talas Bölgesi	12	4	8	3	2	3	3	1	2
Çüy Bölgesi	36	5	31	6	3	22	3	2	11
Bişkek şehri	66	2	64	14	30	18	1	3	40
Oş şehri	25	1	24	1	1	22	-	1	6

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Orta Asya bölgesinin en büyük pazarlarından biri olan Dordoy Pazarı, başkent Bişkek'in merkezine 5-6 km'lik mesafede yer almaktadır. 6-7 bin konteynerden oluşan devasa büyüklükteki bu pazar, yerli satıcı ve alıcıların yanı sıra, ÇHC, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya gibi çevre ülkelerden gelen satıcı ve tüketicileri de bir araya getirmektedir. Çevre ülkelerden gelen tüccarlar, bu pazarın toptan satış yapılan depolarından büyük miktarlarda mal satın almakta ve bu malları kendi ülkelerinde pazarlamaktadırlar. Bu nedenle pazar, lojistik açıdan da önemli bir merkez olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Dordoy Gıda pazarında gıda ürünleri ticareti de yapılmaktadır.

Bişkek şehrinde, Dordoy pazarından sonra açık pazarların en büyükleri Oş, Alamedin, Orta Say ve pazarlarıdır. Söz konusu pazaryerlerinde başta gıda ürünleri olmak üzere, hazır giyim, ayakkabı, temizlik, kimyasal, kozmetik, ev araç gereçleri, elektronik ürünler, kırtasiye ürünleri, vb. ürünlerin ticareti gerçekleştirilmektedir. Ayrıca gıda ürünleri, meyve ve sebze toptan pazarı olarak bilinen Sarı Özön ve Dıykan pazarları faaliyet göstermektedir. Bu pazarlarda hem toptan hem de perakende ticaret yapılmaktadır.

Diğer taraftan ülkenin güneyinde, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'a önemli bir dağıtım noktası olarak bilinen Kara Suu pazarı yer almaktadır. Anılan pazarlarda, hazır giyim odaklı olmakla birlikte, ev tekstili, ayakkabı, oyuncak, ev gereçleri, elektronik ev eşyaları, beyaz eşya, oyuncak, otomobil yedek parçaları, kumaş ve aksesuarlar vb. mallar toptan ve perakende pazarlanmaktadır.

Yaklaşık 15 sene önce toptan ve perakende ticaretin %80'ini bu tür halk pazarları oluşturmaktaydı. 2015 sonrası dönemde, ticaret merkezleri ve kapalı ticaret alanlarındaki

ticaret ile halk pazarının ticaret payları birbirine yaklaşmıştır. Bunun temel sebebi hem perakende satış marketlerinin sayısının artması ve hem de daha iyi hizmet algısı dolayısıyla perakende ticarete marketlerin tercih edilme oranındaki artıştır.

Ticaret Yerleri Sayıları

	Pazar sayısı	Pazarlardaki ticaret yerlerinin sayısı	Mağaza sayısı
Kırgızistan Genel	349	78.806	360
Issık-Göl bölgesi	12	2.140	41
Celal-Abad bölgesi	62	9.777	117
Naryn bölgesi	17	1.873	7
Batken bölgesi	26	7.320	-
Oş bölgesi	93	11.033	-
Talas bölgesi	12	2.977	-
Chui bölgesi	36	9.656	28
Bişkek	66	28.891	143
Oş şehri	25	5.139	24

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Kırgızistan pazarı geleneksel olarak küçük çaplı satış yerlerinden oluşmakla birlikte, tüketimin yoğunlaştığı büyük şehirlerde (Bişkek ve Oş) Bişkek Park, Asya Mall, ZUM, GUM Çınar, Dordoi Plaza, Vefa, Ala Arça, Beta Stores, Tonymall, Tabılga, Taatan, Bereket Grand, Red Centre, Vesna, Imall, Caravan, gibi büyük alışveriş merkezleri faaliyet göstermektedir. Gıda ve gıda dışı ürünlerin satışı alanında Azya, Globus, Narodniy, Alma, Kampa, Boorsok, Dostor gibi zincir süpermarketleri hizmet sunmaktadır. Perakende sektörü çok hızla gelişmekte; etkinliğini ve yaygınlığını arttırmaktadır.

Petrol ve petrol ürünleri ticaretinde Gazprom, Bişkek Petroleum, Rosneft gibi zincir istasyonları, ilaç ve tıbbi malzemeler sektöründe Farmamir, Neman, Bimed Pharm, Sayan Farm, Lekar gibi eczaneler zinciri öne çıkmaktadır. İnşaat malzemeleri alanında ise Batken, Kut, Kızıl Ordo, Elit Stroy, Kulatova gibi açık pazarlar ve 2 Proraba Megamaster, MegaKomfort, Asıl Taş gibi inşaat malzemeleri AVM'leri bulunmaktadır.

Herhangi bir malın Kırgızistan pazarına girebilmesi için alıcının kayıtlı resmî bir firması olmasına önem verilmelidir. Yabancı malların ithalatı ve dağıtımı için güvenilir bir dağıtıcı ya da alıcı bulmak önemlidir. Dağıtım şirketleri ile detaylı sözleşme yapılması tercih edilmeli; anlaşmada belirtilmeyen noktaların Kırgızistan ticaret hukukuna göre yorumlanacağı unutulmamalıdır. Böyle durumlarda problem yaşamamak için yerli bir hukuk danışmanına ihtiyaç duyulabilecektir. Farklı malların tek bir dağıtıcısı da olabilmektedir. Türkiye, Rusya veya İngiltere menşeli malların tek bir dağıtıcısı olabilmektedir. Pazar fiyata duyarlı olduğu için yerli dağıtıcı firmalar ile çalışmak ve promosyon faaliyetlerine önem vermenin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Ülkede uluslararası DHL, UPS, Federal Express, Cdek, Pony Express, ulusal Kırgızpostası, Easyexpress ve diğer ülke için hızlı kargo hizmetleri gelişmeye başlamıştır. Ancak, bu tür kargo hizmetleri ücretlerinin yüksek olması ve yeterli altyapılarının bulunmaması sebebiyle daha çok Bişkek ve Oş şehirlerinde yoğun kullanılmaktadır. Başka şehirler veya yerleşkeler arasında ülke içi hızlı kargo özel taksiler aracılığıyla yapılmaktadır.

Franchising ve Bayilik

Kırgızistan pazarına girişte franchising ve bayilik sistemlerinin kullanımının etkin olduğu görülmektedir. Tüketiciler arasında Türk markalarına ilgi düzeyi de göz önünde

bulundurulduğunda, Türk ürünleri ve özellikle markalı ürünler için franchising kanalının önemli düzeyde potansiyel arz edebileceği değerlendirilmektedir. Son yıllarda Kırgızistan'da özellikle yemek, eğlence ve konaklama sektörlerinde franchising anlaşması çerçevesinde pazara girmiş ve başarılı olmuş firmalar bulunmaktadır. Özellikle franchising alanında ABD'nin Hyatt Regency, KFC, Papa John's, Baskin-Robbin's, Nike, Levi's, New Balance, General Electric, Avon markaları öne çıkmıştır. Türkiye'den ise Etiler, Ramsey, De Facto, English Home, Bürotime, Karaca gibi çeşitli markaların faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yine pazarda Sheraton ve Coca Cola şirketleri franchising anlaşması aracılığıyla Türk işadamlarımız tarafından işletilmektedir. Franchise alan Kırgız şirketler, şirket merkezleri tarafından belirlenen katı standartlara tabidir ve franchise hakkını almak için önemli miktarda sermaye yatırmaktadırlar. Bu pazara girenlerin, büyük ölçüde perakende satış ve dağıtım gibi ilgili sektörlerde kanıtlanmış bir deneyime sahip Kırgız firmalarıyla ortaklık kurdukları gözlenmektedir.

Halkın yoğun olduğu, tüketim seviyesinin yüksek, orta gelir seviyeli halkın yoğun olduğu Bişkek'te franchising mağazaları ve mekânları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ayrıca, yine nüfus yoğunluğu ve ekonomik gelişme potansiyeli olan ikinci büyük şehir Oş'ta da franchising veya bayiliğin geliştirilmesi için potansiyel bulunmaktadır. Bu bağlamda, restoran işletmeciliği başta olmak üzere mal ve hizmet sektöründe önemli iş olanakları bulunmakla birlikte, yerel halkın tüketim tercihlerini anlamak için kapsamlı pazar araştırmasının yapılması önemlidir.

Ülkede, yurtdışında çalışmış, eğitim görmüş, belli bir para birikimi ile ülkesine geri dönmüş genç girişimci bir nüfus bulunmaktadır. Bu bağlamda, KOBİ çapında girişimcilik yapmak isteyenler iş olanakları arayışında oldukları bilinmektedir. Kırgız girişimcilerin genel olarak uluslararası markaların bayiliğini yapmaya açık oldukları; ancak teknik kalifiye eleman ve bilgi/tecrübe yetersizliği olabileceği değerlendirilmekte ve yerel ortak ile işbirliği yaparken yönetim başta olmak üzere tüm personel için eğitimler yapılmasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'da Elektronik Ticaret

Kırgızistan'daki e-ticaret pazarı ülkedeki önemli potansiyele sahip gelişen alanlardan biridir. Kırgızistan dünya e-ticareti geliştirme sıralamasına göre 152 ülke arasında 97. sırada yer almaktadır. Kırgızistan'da e-ticaret alanında B2B platformunun çok fazla gelişmediği, esas itibarıyla B2C satış işlemlerinin yapıldığı görülmektedir. K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bilgilerine göre, Kırgızistan'da e-ticaret henüz yeterince yaygın olmamakla birlikte; canlı bir girişimcilik tabanı, nispeten güvenilir internet ağı ve dijital ticaret konusunda güçlü bir kamu-özel sektör diyalogu sayesinde büyümektedir. Örnek olarak, Rusya'nın en büyük e-ticaret platformu Wildberries, 2021 yılında Kırgız girişimcilerin ürünlerini kendi platformlarında satmalarına olanak sağlamaya başlamıştır. Wildberries e-ticaret platformunda Ocak-Ağustos 2023 dönemi Kırgızistan'da mukim toplam tedarikçi sayısı 5.275 (4.882 bireysel girişimci ve 393 firma) olmuştur. Bahse konu dönemde söz konusu platformda satılan toplam mal sayısı 2,9 milyon adet olmuştur.

Kırgızistan'da bankalar ve iletişim operatörleri kart ürünleri ve elektronik ortamda ödemeleri yapmak üzere mobil cüzdan hizmeti sunmaları, e-ticaret sitelerinde mobil ödeme sistemlerinin geliştirilmesi e-ticaretin gelişmesine hız kazandırmıştır. İnternet aracılığıyla mal ve hizmet ticareti artmaktadır. Hâlihazırda ülkede kullanılan ödeme yöntemleri olarak banka kartları, e-cüzdanlar, internet ve mobil bankacılık uygulamaları, ATM'ler, nakit ödeme

terminalleri/otomatlar sayılabilir. Kırgızistan'da bankalar ve iletişim operatörleri kart ürünleri ve elektronik ortamda ödemeleri yapmak üzere e-cüzdan hizmeti sunmaktadır. Halk arasında popülerliği arttığı gözlemlenen e-cüzdanlar ve kartlar aracılığıyla yapılan ödemelerin, ülkede e-ticaret pazarının gelişmesine bağlı olarak artacağı değerlendirilmektedir. Banka ATM sistemleri Bişkek'te yaygın olmakla birlikte kırsal bölgelerde kullanım yetersiz seviyededir. K.C. Milli Bankası'na göre, nüfusun %60'ından fazlasının hem yerel hem de uluslararası banka kartları bulunmaktadır.

Kırgızistan E-Ticaret Derneği bilgilerine göre, çevrimiçi mağazaların %72'si çevrimdışı mağazaların sanal vitrinlerinden oluşmakta; ülkedeki e-ticaret potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. Uluslararası ödeme hizmeti Freedom Pay tarafından yapılan analize göre, Kırgızistan'daki e-ticaret pazarı kapasitesi 2022'de 150-160 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Kırgızistan internet kullanıcıları sayısı açısından BDT ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Kırgızistan istatistik verilerine göre, Kırgızistan istatistik verilerine göre, 2023 yılında ülkede internet kullanıcıların sayısı 6,9 milyon kişiye ulaşmıştır. Aktif abone tabanı dikkate alındığında, 2023 sonu itibarıyla halkın internete erişim oranı %79,8'dir. Aktif kullanıcıların, 25-34 yaş aralığında yani nüfusun çevrimiçi alışverişe hazır ödeme gücü göreceli olarak orta-yüksek kesimi oluşturduğu değerlendirilmektedir.

E-ticarete konu ürünlerin Kırgızistan'da pazarlanabileceği ancak deposu bulunmayan mevcut pazar yerleri: Aliexpress, Kivano, Max.kg, Citybrand, Lalafo. Depo Yönetim Sistemi bulunanlar ise: Wildberries, Ozon'dur.

Bişkek'te yemek dağıtım ve taksi sipariş hizmetleri alanında **Namba.kg, Yandex Taxi ve Glovo, Cdek** gibi platformların mobil uygulamaları popüler olarak ön plana çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, küçük çaplı yerel girişimciler **taobao.com ve alibaba.com** gibi ÇHC merkezli e-ticaret sitelerini kullanabilmektedir.

Kırgız tüketicilerin daha çok Amazon, Wildberries, Ozon, Aliexpress gibi pazar yerleri ve 6PM, Asos, Nike, Bershka, Uniqlo, Zara, Mango, iHerb, Carters, Forever 21, Zappos gibi internet mağazalarını tercih ettikleri gözlenmektedir.

Ayrıca, Kırgız tüketicileri tarafından Türkiye'den e-ticaret aracılığıyla mal tedarikine önemli seviyede ilgi gösterildiği; bununla birlikte, genel olarak, Türkiye'nin e-mağazalarının büyük bir kısmından doğrudan sipariş yapılmasının mümkün olmadığı gözlenmektedir. Söz konusu durumun ana sebebinin yurtdışı kargo aracılığıyla tedarik hizmetinin bulunmaması olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, tüketicilerin muhtelif araçlar vasıtasıyla Türkiye'de Trendyol, LC Waikiki ve bilinen diğer e-ticaret platformlarından alımlar yaptığı da bilinmektedir. Kırgız tüketiciler tarafından tercih edilen ürünlerin Türkiye'den tedarikinin genel olarak iki yöntemle sağlandığı gözlenmektedir. Birinci yöntemle göre, Türkiye'de mukim e-ticaret sitelerinden alışveriş işlemleri ve satın alınan ürünlerin nakliyesi lojistik firmaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Diğer yaygın bir tercihe göre ise, aracı şirket veya bireysel girişimciler tarafından oluşturulan instagram vb. sosyal medya mağazalarına başvurulduğu görülmektedir.

Aliexpress internet platformunda aracı olarak faaliyet gösteren bir kuruluşun verilerine göre Kırgızistan'dan yapılan alımların ortalama tutarı 9 ABD doları seviyesindedir.

E-ticaret pazarında en büyük payı giyim ve ayakkabı sektörü alırken, bunu elektronik, ev aletleri, gıda ve temel mallar, mobilya, oyuncak ve hobi gibi ürünler takip etmektedir.

Ancak son teknolojik gelişmelere rağmen ülke nüfusunun kaydadeğer çoğunluğunun, mal satın alma ve hizmet siparişi vermede geleneksel yolları tercih etmeye devam ettiği de gözlenmektedir. Kırgızistan'da e-ticaretin güçlü olarak gelişmesinin önündeki temel zorluklar olarak; yerel halkın online satın alınan malların daha düşük kalitede olabileceği ve şahsen satın almada iletişimin daha iyi sağlanabileceği algısı; müşteri hizmetleri olanaklarının zayıf ve e-ticaret kurumlarının olumsuz bir e-ticaret deneyimi durumunda başvuru yapabilecek temsilciliklerinin olmaması gibi hususlardan kaynaklı endişeler gösterilebilir.

Ülkede e-ticaretin geliştirilmesine dönük atılabilecek adımlar bağlamında; uygun ödeme sisteminin geliştirilmesi, uluslararası ve ülke içi lojistiğin otomasyonu; işadamları ve yerel halkın e-ticaret konusunda bilgilendirilmesi; bilişim teknolojileri konusunda eğitim verilmesi, personel eğitimi ve ucuz finansman kaynağının sağlanması hususlarının faydalı olabileceği değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Mevzuat altyapısı: Hâlihazırda Kırgızistan'da genel olarak e-ticaret sektörü K.C. Anayasası, Tüketici Hakları Koruma, Reklam, E-İmza, E-Yönetim, Ödeme Sistemleri, Fikri Mülkiyet Hakkı Kanunları ile düzenlenmektedir. Ancak mevcut mevzuat altyapısının e-ticareti geliştirmeye yeterli olmaması nedeniyle, e-ticaret mevzuat şartları, e-ticaret yapan tarafların hak ve sorumlukları, e-belge kullanımı ile işlemlerin gerçekleştirme düzeninin belirlenmesi amacıyla "E-Ticaret" Hakkında Kanun 22 Aralık 2021 tarihinde onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Vergi Kanunu'nda "Elektronik ticaret alanındaki faaliyetlere ilişkin vergi" olarak yeni bir bölüm düzenlenerek tercihli bir vergilendirme sistemi ile e-ticaretin gelişmesine destek sağlanmaktadır. Ayrıca, Kırgızistan'da 2023-2026 E-ticaretin Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Programı ve bunun uygulanmasına yönelik Eylem Planı onaylanmıştır. Programın temel amacı, hükümet düzenlemelerini optimize etme, kurumsal ortamın kalitesini iyileştirme ve ülkede e-ticaretin gelişmesi için uygun koşullar oluşturmayı amaçlayan reformlar, önlemler ve eylemlerin gerçekleştirilmesidir.

Instagram: Ülkedeki girişimcilerin e-ticarete başlamak için başvurduğu en popüler yöntemlerden birinin Instagram mağazası açma olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, Instagram aracılığıyla yapılan ticari işlemlerin, siparişlerin ve ödemelerin çevrimiçi bir platformda kayıtlı olarak yapılmaması dolayısıyla tüketici haklarının tam olarak korunmasının zor olması ve ödeme yapılmasına rağmen malın teslim garantisinin tam olarak bulunmaması dolayısıyla birtakım riskleri barındırdığı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, bazı uzmanların değerlendirmelerine göre, Instagram mağazaları adım adım elektronik ödeme ve uygun kargo hizmeti sunabilecek internet mağaza platformlarına geçiş yapabilecekleri beklentisi de mevcuttur. Reklam ve tanıtım amacıyla sıkça ziyaret edilen Instagram sayfaları mevcuttur. Popüler insanların Instagram siteleri aracılığıyla reklam ve tanıtım yapmasına dönük faaliyetler yaygındır.

Wildberries.kg: Rusya Federasyonu merkezli Wildberries pazaryerinin Kırgızistan'daki resmi temsilciliğidir. Söz konusu Temsilcilikten edinilen şifahi bilgilere göre, Kırgızistan'ın Bişkek ve Oş şehirlerinde 2 adet deposu bulunmakta ve ülkede 40'tan fazla teslimat yeri açılmıştır. Kırgızistan E-Ticaret Birliği, 2021 Nisan ayında BDT ülkelerinde en büyük e-ticaret platformu Wildberries ile işbirliği anlaşması yapmıştır. Wildberries Eğitim Merkezi Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim vermektedir. Platformun depo yönetim sistemi bulunmakta ve sipariş karşılama hizmeti sunmaktadır.

Ozon: Rusya Federasyonu merkezli Ozon pazaryerinin Kırgızistan'daki resmi temsilciliğidir. Söz konusu Temsilcilikten edinilen şifahi bilgilere göre, Bişkek şehrinde 1 depo, 1 dağıtım merkezi ve 16 teslimat yeri bulunmaktadır.

Amazon: 2021 yılında Amerikan e-pazarı "Amazon", Kırgızistan'dan mal üreticilerinin doğrudan web sitesine kayıt olmalarına izin vermiştir. Amazon şirketinin Kırgızistan'da herhangi bir temsilciliği bulunmamaktadır. Ancak, bazı Kırgız girişimcilerin Amazon üzerinden ticaret yaptıkları bilinmektedir.

Sonuç olarak, önümüzdeki dönemde Türkiye'den Kırgızistan'a ihracatın arttırılmasında e-ticaretin potansiyel arz edebileceği, Kırgızistan'da e-ticaretin gelişmesinin başlangıç aşamasında olduğu, Türk e-ticaret mağazalarının pazardan pay alabilecekleri, Türkiye'de elektronik ticaret alanında faaliyet gösteren web sitelerin Kırgızistan veya Orta Asya uzantılarının oluşturulması, yurt dışı kargo hizmetinin oluşturulması, müşterilerin Kırgızistan'dan ödeme yapabilmeleri için uygun ödeme şeklinin belirlenmesi, e-ticarette yerel halk dil tercihlerine (Kırgızca ve Rusça) dikkat edilmesinin, Türk ürünlerine olan önemli seviyedeki ilgiden kaynaklı ihracat potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'a Türkiye'den e-ihracat aracılığıyla ihraç edilebilecek potansiyel arz eden ürünler arasında öne çıkan ürünler olarak ayakkabı, hazır giyim ve aksesuarları, çantalar, ev tekstili, elektronik eşya, kişisel bakım ürünleri, inşaat malzemeleri, tohum, tarım alet ve makineleri, fidan ve gübre sayılabilir.

Tüketici Tercihleri

Kırgızistan, her ne kadar nüfus ve satın alma gücü bakımından BDT ülkeleri içerisindeki en küçük pazarlardan biri olarak kabul edilse de son yıllarda büyümeye başlayan bir pazar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle son yıllarda giyim sektörüne yönelik tüketici ilgisindeki kayda değer artışın miktarı dikkate değerdir. Söz konusu artış, ülkeye, ÇHC, Türkiye, Rusya, Avrupa ülkeleri ve diğer ülkelerden gelen ithal giyim eşyalarının hacmini genişletmiştir. Giyim sektöründe, ülkedeki en büyük ticari merkez olan Dordoy Pazarı'nın yansısı, Bişkek'in merkezinde de çok sayıda alışveriş merkezi ve giyim ürünleri satan mağazalar bulunmaktadır.

Ayrıca şehir içersine yayılan irili ufaklı pazarlarda, giyim ürünleri satışı yapılan çok sayıda küçük dükkân faaliyet göstermektedir. Giyim eşyaları pazarlayan satıcı sayısının artması, şık giyinmeye özen gösteren Bişkek'teki tüketicilerin, alışveriş merkezi seçimi konusunda geniş alternatiflere sahip olmalarını ve satış rekabetini de beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan,

birbirleri ile yoğun bir rekabet içerisinde olan bu satış noktalarının, rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayacak pazarlama stratejilerini geliştirmelerinde, hizmet sundukları tüketici kitlesinin davranışlarını en iyi şekilde kavramalarının önemi büyüktür.

Yaklaşık olarak 2015 yılına kadar olan dönemde, halkın büyük kısmının harcamalarını temel ihtiyaçlar odaklı yapması temel tüketici davranışı ve ürün fiyatının ucuzluğu temel belirleyici tercih kriteri iken; halkın gelir düzeyi arttıkça artık ürün kalitesi tercihi ve AVM veya kapalı mağazalarda alışveriş yapma davranışı ön plana çıkmaktadır. Harcanabilir gelir artışı paralelinde değişmekte olan tüketici tercihlerinde; daha yüksek standartlarda alışveriş ortamı sunan, sağlık ve hijyenik açılardan denetlenen ürünlere raflarında yer veren süpermarketler ve hipermarketlerden, haftalık alışverişler yaparak, mümkün olan en kısa sürede tüm ihtiyaçları karşılamak yönünde eğilim gözlenmektedir. Ancak ekmek, süt ürünleri, meyve sebze gibi günlük satın alınan gıda maddelerinin hala geleneksel bakkallardan, et ve meyve sebze ise açık hava pazarlarından temin edilmeye devam edildiği de gözlenmektedir.

Kırgız tüketicileri arasında giyim, araç, mobil cihaz ve restoranlar prestij unsuru olarak görülebilmektedir. Yurtdışında eğitim gören veya çalışan Kırgız vatandaşları aracılığıyla ve dış turizmin artması sebebiyle uluslararası markaların bilinirliği artmaktadır. Tüketiciler arasında bilinirliği olmayan ürünlerden ziyade yetkili satış noktalarında satılan kaliteli ve markalı ürünlere yönelik tercih eğilimi artmaktadır. Bu bağlamda, Türk markalı ürünlerin de Kırgız tüketicileri arasında yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı olarak imaj oluşturduğu gözlenmektedir. Türk mallarının kalite açısından pazardaki önemli oyuncularından biri olan ÇHC ürünleri karşısında; fiyat ve kalite unsurlarının beraberce değerlendirilmesi açısından ise Avrupa ürünlerine kıyasla daha uygun olduğu imajı halk arasında yaygın olarak bilinmektedir.

Kırgızistan'da tüketici tercihlerinde bölgesel farklılıklar da bulunabilmektedir. Örneğin, kırsal bölgedeki tüketici tercihlerinde fiyat uygunluğu temel belirleyici kistas olarak dikkati çekerken; Bişkek gibi merkezi yerlerde kalite ve marka prestijinin de fiyat unsurunun yanında önem kazandığı; ayrıca fayda maliyet analizi yapan tüketici bilinci yüksek alıcıların da yaygın olduğu görülmektedir.

Kırgız tüketiciler arasında özellikle elektronik ve beyaz eşyada olmak üzere satın alınacak ürünlere ilişkin internette fiyat araştırması yapma alışkanlığı yaygın olup, ürünlerle ilgili forum değerlendirmelerini ve şikâyetleri takip etmektedirler. Pazarın gelişime açık olması ve tüketicilerin yeni ürünlere açık fikirli olarak yaklaşmaları tanıtım faaliyetlerinin önemini arttırmaktadır. Genel anlamda reklam duyarlılığı yüksek olarak değerlendirilen Kırgız pazarında en etkin tanıtım araçları olarak televizyon ve sosyal medya platformları gösterilebilir.

Kültürel farklılıklar tüketici alışkanlık ve tercihlerini belirli ölçüde etkilemektedir. Özellikle spesifik alanlardaki (tarım ve gıda gibi) tüketici alışkanlıkları Türkiye'dekinden belirgin şekilde farklılık arz edebilmektedir. Bu açıdan pazarlama stratejilerinin belirlenmesinde ülkedeki kültürel ve geleneksel özellikler ve bunların tüketim tercihlerine yansımaları dikkate alınmalıdır. Örneğin, tarım sektöründe kuru fasulye önemli üretim kalemlerinden biri olmakla birlikte yerel halkın yemek kültüründe yaygın yerinin bulunmamasından dolayı özellikle Türkiye'ye ihraç edilmektedir. Benzer şekilde, gıda sektöründe örnek olarak zeytin ürününün Kırgızistan'da yeterince bilinirliği bulunmamaktadır. Diğer taraftan, tüketicilerin Türk zeytinlerini,

zeytinyağını, çay, kahve, çikolata, şekerleme v.b. gıda ürünlerini tanımaları amacıyla marketlerde tanıtım ve tadım stantlarının açılması, günlük mutfakta kullanımı ve sağlık açısından avantajları gibi faydalı tanıtımların yapılması alıcılar açısından önemli düzeyde farkındalık oluşturabileceği düşünülmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

K.C.'de ticari faaliyetlerde kişisel ilişkilerin önemli bir payının olduğu değerlendirilmektedir. Hukukun üstünlüğünün henüz tam olarak yerleşmediği bir pazara giriş çalışmalarında yerel pazarı, mevzuatı ve iş kültürünü iyi bilen, sektörde belli bir tecrübesi o an bir yerel iş ortağı bulmanın önemli düzeyde fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Güvenli bir yerel bayinin, yerel müşterilerle iletişim kurmak ve satış sonrası hizmet vermek, pazarda olabilecek diğer zorlukların çözülmesinde önemli katkıları olacaktır. Pazara ilişkin yapılan bazı analizlerde, yerel bir ortakla çalışmanın tecrübe edilmiş en iyi pazara giriş yöntemi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, olumsuz durumlarla karşılaşma riskinin önüne geçilebilmesi için yerel ortak seçiminde kurumsal niteliği olan muhataplarla çalışılması, iş ilişkilerinin önceden belirlendiği sözleşme yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Fiyat duyarlılığı nedeniyle farklı kalite ve fiyat uygulamalarının pazarda başarı için önemli derecede fayda sağlayabilecek bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkede gerçekleştirilecek pazarlama faaliyetleri bağlamında, uzun mesafeden iletişim kurulmasından ziyade yerel muhataplarla karşılıklı iş görüşmelerin yapılmasının daha etkili olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan fuar katılımları, alım heyetleri, ticaret heyetleri programlarının düzenlenmesi, B2B, B2C görüşmeler gerçekleştirilmesi ve sektörel olarak karşılıklı ziyaretlerin yapılmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir. Pazarda, söz konusu geleneksel yöntemlere nazaran katalog üzerinden veya e-ticaret ticaret yoluyla satış yeni gelişme göstermektedir.

Perakende satış ve mağazacılık kanalıyla yapılan ticari faaliyetlerde en önemli unsurlardan biri mağazanın konumudur. Genellikle AVM'de yer alan mağazalar için belli bir müşteri kitlesi oluşmakta; AVM dışında açılmış bir mağazanın halkın yoğun olarak uğradığı işlek bir bölgede konumlandırılmış olup olmaması satışı etkileyen temel faktörlerdendir. Ancak özel bir hizmet, özel marka veya mal satışında konum önemli olmayabilmektedir. Örneğin, restoran hizmetlerinde özel bir tasarım ve hizmet sunumu yapılması durumunda, şehir merkezinde uzak konumlarda dahi tüketiciler tarafından tercih edilebilirlik sağlanabilmektedir.

Perakende satış ve mağazacılık kanalıyla yapılan ticari faaliyetlere ilişkin diğer önemli hususlar, mağazanın görseelliği ve vitrin çekiciliği ile satış elemanlarının sunum, satış teknikleri ve pazarlama becerileridir. Kırgızistan pazarında faaliyet gösteren yerli ve yabancı satış mağazaları bakımından değerlendirildiğinde tüm bu unsurların yeterince gelişmediği; özellikle söz konusu faktörler bakımından farklılık oluşturabilecek ihracatçı/yatırımcıların önemli bir rekabet avantajı elde edebileceği değerlendirilmektedir.

Pazarda tanıtım ve promosyon faaliyetlerinin önemi ayrıca vurgulanması gereken bir husustur. Kırgız tüketiciler tarafından reklam ve ürün tanıtımına verilen önem artmaktadır. Tanıtımda ürün çeşidine göre, özellikle sosyal medya platformları, televizyon, kişisel tanıtım, radyo,

bilboardlar, katalog ve broşürler etkili olmaktadır. Son zamanlarda sosyal medya tanıtımının da çok hızlı gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ancak ürünü deneme fırsatı olmayan durumlarda elektronik satış etkin değildir. Bu durumda sosyal medyada tanıtımı yapılan malın satışı yapılan mağazanın mutlaka Kırgızistan’da bulunması önemlidir. Kırgızistan’da reklam ve tanıtımların genellikle iki dilde Kırgızca ve Rusça yapılması önem arz etmektedir. Bişkek şehrinde Rus dilinin kullanımı daha yaygın olduğu; kırsal bölgelerde ise Kırgızca’nın yaygın kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda her iki dilin tanıtımda kullanımı önemlidir. Tanıtım faaliyetlerinde yerel reklam ajanslarının hizmetlerinden faydalanılması mümkündür. Reklam ajansları, reklam bilboardları, promosyon ürünleri, tanıtım etkinlikleri, sosyal medya, radyo ve televizyon kanallarında reklamların yayınlanması gibi müşterinin taleplerine göre yaygın hizmet yelpazesi sunmakta ve pazarlamada destek verebilmektedirler.

Kamu İhaleleri

Kırgızistan’da kamu mal ve hizmet alımları 14 Nisan 2022 tarihli “Kamu Alımları Kanunu” çerçevesinde yürütülmektedir. Söz konusu Kanun çerçevesinde, kamu alımları aşağıdaki 4 yöntem ile gerçekleştirilmektedir:

1. Sınırsız ihale,
2. Sınırlı ihale,
3. Fiyat teklifi talebi,
4. Tek kaynaktan alım.

Kamu alımları alanında devlet bütçesinin hedeflere uygun kullanımının sağlanması, alım yapan kuruluşların mali ve vergisel risklerinin en aza indirilmesi, kamu ihale sözleşmelerinin yürütülmesinde şeffaflığın sağlanması amacıyla, 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla, K.C. Bakanlar Kurulu Kararı ile, devlet organı, yerel özyönetim organı, devlet ve belediye kurumları tarafından yapılan kamu alımları çerçevesinde düzenlenen sözleşmelerin “Banka desteği” aracılığıyla düzenlenmesi şartı konulmuştur. Banka desteği, bankanın sözleşme kapsamında yüklenicilerin harcamalarını kontrol ettiği bir hizmettir. Bu bağlamda, Bakanlar Kurulu, devlete ait Ayl Bank, Keremet Bank ve RSK Bank bankalarını “Kamu Alımlarında Banka Desteği” hizmetlerini sağlamak üzere görevlendirilmiştir.

İhale Ajansının kamu ihalelerinin yürütüldüğü ve duyurulduğu internet sitelerine <http://zakupki.gov.kg/> ve <https://zakupki.okmot.kg/popp/> adreslerinden erişim sağlanmaktadır. Bahse konu internet sitesi Kırgızca, Rusça ve İngilizce olarak hizmet vermekle birlikte kamu ihale belgeleri genelde Rusça olarak yayımlanmaktadır.

Ülkenin ihale mevzuatında kamu alım usulleri tek aşamalı; iki aşamalı, basitleştirilmiş; fiyatı düşürmek için, doğrudan sözleşme olarak bölünmektedir.

Diğer taraftan, anılan kamu ihalesi web sitesinde önemli altyapı ihaleleri veya büyük miktarda mal ve hizmet alımı ihaleleri her zaman yayımlanmayabilmektedir. Bu bağlamda, firmalarımızın ülkede ofis açmaları ve ihaleleri yerinde takip etmeleri; kamu ve özel kurumlar nezdinde güçlü bağlantı kurmalarının yararlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, uluslararası donör kurumlar tarafından finanse edilen projeler için mal ve hizmet alımları, ortak uluslararası ihale bilgileri kanalları aracılığıyla duyurulur. Bununla birlikte, bazı devlet satın alma işlemleri, düzenli satın alma kanallarının dışında gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda, teklifler son teklif verme tarihinden sadece bir veya iki gün önce açıklanabilmektedir.

Kamu ve özel sektör ihalelerin duyurulduğu bazı web siteleri aşağıda yer almaktadır:

Kırgızistan'da faaliyet gösteren uluslararası donör kurumların ihaleleri: <http://www.donors.kg/>

Dünya Bankası Proje İhaleleri: <https://projects.vsemirnyjbank.org/>

Ticari şirketlerin ihalelerine ilişkin veriler, çeşitli elektronik ticaret platformlarına yerleştirmektedir. <https://www.tenders.kg/>, <http://procurement.kg/>

Yol inşaatı ve taşımacılık konusunda yapılan ihaleleri <http://mtd.gov.kg/category/investitsionnye/> web adresinden takip etmek mümkündür.

Ulaştırma ve yol inşaatı ihaleleri: <http://piumotc.kg/>

Rus-Kırgız Kalkınma Fonu İhaleleri: <https://www.rkdf.org/>

Gazprom şirketinin 2022 yılı mal alımı ihaleleri: <https://kyrgyzstan.gazprom.ru/>

Kalkınma ve Yatırım Topluları Ajansı ihaleleri: <https://www.aris.kg/>

Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası İhaleleri: <https://www.ebrd.com/work-with-us/procurement/notices.html>

Asya Kalkınma Bankası İhaleleri: <https://www.adb.org/projects/tenders>

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Kırgızistan'da tarım sektörü ekonominin anahtar sektörlerinden biridir. 2023 yılında tarım sektörünün ülke Gayrisafi Yurtiçi Hasılasındaki payı %9,7 olarak gerçekleşmiş; anılan sektörde ülkenin toplam çalışabilir nüfusunun yaklaşık %20'si faaliyet göstermektedir.

2023 yılında tarım sektöründe 378,6 milyar som (yaklaşık tutarında üretim yapılmış ve üretim hacmi bir önceki yıla kıyasla %6,6 oranında artmıştır. Bu bağlamda, genel olarak tarım sektöründe yapılan üretimin yüzdesel dağılımı; bitki ürünleri üretimi (%48,4), hayvancılık (%47,9), hizmetler (%2,1), ormancılık (%0,1) ve balıkçılık (%1,2) şeklindedir. 2023 yılında ülke genelinde tarımsal ürünlerin ekim alanı 1.238,1 bin hektar olmuştur ve bir önceki yıla kıyasla 9,4 bin hektar artmıştır. Ekilen alanların ürüne göre dağılımı: 591,5 bin hektarda tahıllar (toplam ekim alanının %47,8'i) (baklagiller, pirinç ve karabuğday hariç); 396,3 bin hektar yem bitkileri (%32,0); 72,5 bin hektar patates (%5,9); 53,6 bin hektarı baklagiller (%4,3); 54,8 bin hektar sebze bitkiler (%4,4); 23,3 bin hektar diğer mahsuller (pirinç, kavun vb.) (%1,9); 17,6 bin hektar pamuk (%1,4);15,3 bin hektar yağlı bitkiler (%1,2) ve 13,1 bin şeker pancarı (%1,1)

Tarım sektöründe 472.283 işyeri faaliyet göstermektedir. Bunlardan %99'u çiftlikler, kalanları kooperatiflerdir.

2023 yılında Temel Tarım Ürünleri Üretimi

	Bin ton	
	2022	2023
Toplam Tahıllar (baklagil, pirinç hariç)	1.867,3	1.623,8
Buğday	592,5	440,4
Arpa	539,6	382,1
Mısır	732,6	799,9
Baklagiller	80,7	72,3
Yağlı bitkiler	19,7	15,3
Şeker pancarı	468,1	621
Tütün	1,2	1,4
Pamuk	76,5	63,4
Patates	1.275,0	1.286,8
Sebzeler	1.163,6	1.216,6
Kavun, karpuzlar	226,1	235,6
Meyve bitkileri	275,5	278,9

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Ülkede toplam tahıl üretiminin önemli bir hacmi Çüy bölgesinde (%38,6), Oş (%20,6), Celal-Abad (%17,3) ve Issık-Göl (%38,6) ve diğer bölgeler (%11,0) üretilmiştir.

2023 yılında hayvancılık ürünleri üretimi

	2022	2023
Kesilmiş hayvan ve kuşlar (canlı ağırlığı)	441.190,10	448.703,60
Ham süt (litre)	1.734.142,60	1.777.614,90
Yumurta, bin adet	607.883,80	685.738,60
Yün (fiziki ağırlığı)	12.939,40	12.914,60

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Sebze ürünleri ihracatı (Bin \$)

GTİP	Sebzeler	2022	2023
0713	Kurutulmuş baklagiller	93.924	64.138
0703	Soğan ve sarımsak	7.737	7.497
0701	Patates	10.712	6.203
0706	Havuç, pancar	6.070	4.240
0711	Konserve edilmiş sebzeler	2.835	2.370
0709	Diğer sebzeler	5.706	1.550
0704	Lahana	2.177	851
0712	Kurutulmuş sebzeler	906	575
0708	Baklagiller	2.496	293
0702	Domates	2.656	254
0707	Salatalık ve kornişon	51	163
0710	Dondurulmuş sebzeler	231	57
0714	Kökler	158	1,3
0705	Marul	329	0
	Liste Toplamı	135.988	88.191

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

2023 yılında 07 faslında yer alan ürünlerden 88,1 milyon dolar tutarında ihracat yapılmıştır. Kırgızistan'dan ihraç edilen tarımsal ürünlerde ilk sırada baklagiller yer almaktadır ve başta Türkiye olmak üzere Rusya, Sırbistan ve İran gibi ülkelere ihraç edilen kuru baklagiller ve özellikle fasulye, Kırgızistan'ın en önemli tarımsal ihraç ürünüdür. Fasulyeden sonra soğan ve sarımsak, patates, havuç ve pancar da önemli ihracat ürünlerinden olup, genellikle Rusya, Özbekistan ve Kazakistan'a ihraç edilmektedir.

Meyve ürünleri ihracatı (Bin dolar)

GTP	Meyveler	2022	2023
0802	Cevizler	15.439	25.788
0813	Kurutulmuş meyveler ve cevizler	33.004	18.025
0801	Hindistan cevizi, Brezilya ve kaju fıstığı	67	11.912
0809	Kayısı, kiraz, tatlı kiraz, şeftali, erik ve yaban eriği	8.879	6.027
0810	Diğer taze meyveler	3.735	2.437
0808	Elmalar, armutlar ve ayvalar, taze	3.221	1.290
0806	Üzüm taze ve kurutulmuş	3.448	751
0805	Narenciye	396	523
0811	Dondurulmuş meyveler	1.826	298
0804	Hurma, incir, ananas, avokado, guava, mango	1.088	220
0807	Kavun, karpuz ve papaya, taze	1.654	173

0803	Muz	65	20
0812	Konserve edilmiş meyveler	10	0,1
	Liste Toplamı	72.833	67.463

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Meyve ve sebzeler hava ve lojistik koşullarının uygun olması nedeniyle ülkenin Çüy, Oş ve Celal Abad bölgelerinde yetiştirilmektedir. Bitkisel ürünlerin ihracat hacmi istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Her bölgenin iklim şartları ve toprak özelliklerine göre bahçecilik gelişmiş olup, örneğin kuzey bölgesinde yer alan Issık Göl, Talas ve Çüy illerinde kayısı, elma, kara erik bahçeciliğine önem verilmekte; ülkenin güneyinde Oş, Celal-Abad, Batken illerinde kayısı, kavun, karpuz, hurma, incir, armut yetişmektedir. Celal Abad ilinde yer alan meşhur Arslanbob doğal parkı antep fıstığı, ceviz, fındık ağaçların en büyük ormanlarından biri olarak bilinmektedir. Kırgızistan meyve ve sebze ürünleri esas pazarı AEB olup, ürünlerin %45'i bu pazara ihraç edilmektedir. Dünya Bankası Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi çalışmasına göre, Kırgızistan'ın taze kayısı, ceviz ve taze eriklerin karşılaştırmalı olarak en yüksek avantajlara sahip olduğu açıklanmıştır.

2024 verilerine göre Kırgızistan'da Hayvan Takip Sisteminde kayıt edilen hayvanların sayısı: 45,5 bin büyük baş hayvan, 150 domuz, 3,8 bin at, 15,4 bin küçük baş hayvandır. 2023 yılında 2022 yılına kıyasla kesimlik hayvan ve kümes hayvanı üretimin %1,7 oranında; ham süt %2,5 oranında ve yumurta %12,8 artmış; söz konusu artış büyükbaş ve kümes hayvanlarının sayısının arttırılmasından kaynaklanmıştır. İnek başına ortalama süt verimi 2.022,4 kg olmuştur. Genel olarak ülkede hayvanlar temiz hava ve kimyasal maddeleri olmayan meralarda otlamaktadır. Bu bakımdan, Kırgızistan'da et sektörü öncelikli alanlardan biridir. Ülkede çok sayıda doğal yem arazisi bulunması, koyun ve sığır yetiştiriciliğinin yanı sıra hayvancılığın ana dalı olmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, buzul sularında yetişen Kırgız alabalığı da sektörde ön plana çıkan ürünler arasında yer almaktadır.

Kırgızistan, meyve ve sebze işleme, hayvan yemi, besicilik, kümes hayvancılığı, süt ürünleri, fonksiyonel gıda, su ürünleri yetiştiriciliği ve destek ürünleri (özellikle soğuk zincir dağıtımı, seracılık, sulama ve gübreleme) gibi tarım endüstrisinin alt sektörlerinde önemli yatırım fırsatları sunmaktadır.

Çiftliklerin küçük çaplı olması sektöre yatırımların çekilmesinde önemli engellerden biridir. Aynı zamanda, belirli bir ürünün periyodik olarak ortaya çıkan aşırı üretimi veya COVID-19 ile bağlantılı gıda güvenliği gibi sorunları çözmek için devlet tarafından daha etkili araçların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, devlet tarafından tarım sektörünün finansman programına önem verilmekte olup, Ayıl Bank, RSK Bank gibi devlet bankaları aracılığıyla çiftçilere düşük faizli krediler ve finansal kiralama (leasing imkanları) sağlanmaktadır. K.C. Su Kaynakları, Tarım ve İşleme Sanayii Bakanlığı'nın basın açıklamalarına göre, 2024 yılında tarım sektörüne Kırgız Devleti tarafından 7 milyar som (yaklaşık 78 milyon dolar) hacminde kredi desteği sağlanacağı açıklanmıştır. Söz konusu proje kapsamında hayvancılık ve bitkisel üretim alanlarına düşük faizli kredi sağlanacaktır. Hayvancılık alanında, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, tavukçuluk ve diğer evcil kuşların yetiştiriciliği; bitkisel tarım ürünleri alanında ise tahıllar, baklagiller, endüstriyel ürünler, sebze, meyve, pamuk, fidanlık, yem bitkileri yetiştiriciliği kredi kapsamına alınmıştır. Ayrıca tasarruflu su kullanım

sistemleri (damla sulama, yağmurlama sulama) ve sera kurulumu projeleri de tarıma sektörüne sağlanacak kredi programı kapsamındadır.

Kırgızistan AEB üyeliği sonucunda Kırgızistan'ın 180 milyon kişilik pazara sahip olması ülkenin tarım sektörünün gelişmesine büyük olanaklar sağlamaktadır. Kırgız tarım ürünlerinin potansiyeli Rusya, Kazakistan, ÇHC ve diğer ülkelerde yeterince değerlendirilmediği gözlenmektedir. AB (AB) tarafından Kırgızistan'a GSP+ statüsü verilmiştir. Bu çerçevede, AB Parlamentosunun ilgili kararnamesinde yer alan Kırgız menşeli tarımsal malların AB'ne girişlerinde bahse konu GSP+'nin sunduğu haklar geçerlidir. Bu statünün elde edilmesindeki temel amaç, Kırgızistan mallarının AB ülkelerine ihracatını teşvik etmek, uluslararası ticaret sistemine entegrasyonu güçlendirmek, ülkenin yatırım çekiciliğini ve uluslararası imajını artırmaktır.

GSP+ kapsamında Kırgızistan menşeli 6.200 emtia (toplam emtia yelpazesinin %66'sı) için gümrük muafiyeti ve gümrük vergilerinin düşürülmesi sayesinde önemli maliyet ve rekabet sağlanmaktadır. Ayrıca program, tercihli pazarları genişleterek ve ülkenin insan hakları, çalışma ve çevre koruma alanındaki uluslararası sözleşmelerin gerekliliklerine uygun olarak imajını güçlendirerek yatırım çekiciliğini ve ülkenin tanınırlığını artırmaktadır.

GSP+ tercihli ticaret sistemine uygun mal kalemleri meyve/sebzeler, kuru meyveler, tekstil ürünleri, hayvancılık ürünleri, gıda maddeleri, kimyasal ürünler dâhil olmak üzere çok çeşitli ürünleri kapsamaktadır. Kırgızistan'ın AB'ye başlıca ihraç ürünleri olarak fasulye, bal ve arı ürünleri, keçe ürünleri, giyim ve tekstil ürünleri, mantarlar, tıbbi hammaddeler (mumiyo, diyet takviyeleri), elma, doğal yağ (ceviz, badem), kuru baklagiller, çiğ tütün ve tütün ürünleri atıklar, çiçek tohumları, hurda ve demir dışı metallerin atıkları ile avcılık ganimetleri sayılabilir.

Kırgızistan'da seracılık, potansiyel arz eden sektörlerden biridir. Doğal şartlar seracılığı geliştirmek için elverişlidir. Seracılık alanında rekabet çok düşüktür. Mevsim dışında Kırgızistan'ın yaş sebze ile piyasanın sadece küçük bir bölümünü karşılayabildiği tahmin edilmektedir. Ülkede toplam sera alanı 173,6 hektarlık 1.300 adet sera bulunmaktadır.

Damlama sulamanın avantajlarına ilişkin Kırgız çiftçilerinin bilgileri yetersizdir. Kırgızistan su kaynakları zengin bir ülkedir. Ancak buna rağmen tarımsal arazilerde sulama sorunları mevcuttur. Kırgızistan'da uygulamaya başlayan damlama sulama sistemlerinin önemli bir kısmı ÇHC'den ithal edilmektedir. Belirli miktarda Türkiye, İtalya ve İsrail'den ithalat da yapılmaktadır.

Kırgızistan hayvancılığa elverişli bir ülke olmakla birlikte hayvancılık daha çok geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. Endüstriyel bazda hayvancılık son yıllarda yeniden yapılmaya başlanmıştır.

Ülkede organik tarım ürünleri yetişmektedir. Küçük çaplı çiftliklerin organik tarım ürünleri ihracatını arttırma potansiyeli bulunmaktadır. Bilindiği gibi dünyada bu tür ürünler için her zaman pazar bulunmaktadır. Bu bağlamda, kırsal nüfus, organik tarım tekniklerinin uygulanmasından önemli ölçüde faydalanabilir. Organik tarımsal kalkınma politikaları ve uygulamaları ülkenin ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejisinde de yer almaktadır. Sonuç

olarak organik tarım, ülkenin çeşitli bölgelerinin yatırım ortamını iyileştirebileceği ve ülkede ek yatırım çekebileceği değerlendirilmektedir.

Sanayi

Kırgızistan'da 2023 yılında 482,8 milyar Kırgız somu (yaklaşık 5,5 milyar ABD doları) tutarında brüt sanayi ürünleri üretimi yapılmış ve söz konusu üretim bir önceki yıla kıyasla %9,1 oranında artmıştır. Bahse konu dönemde, sanayi üretiminin toplam hacmi içinde madencilik payı %11,6; imalat sanayinin payı %77,1; elektrik, gaz, buhar ve şartlandırılmış hava temininin payı %10,3; su temini, arıtma, atık arıtma ve ikincil hammaddelerin payı %1,0 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi üretimindeki büyüme, kauçuk ve plastik ürünler, diğer metalik olmayan mineral ürünler (1,7 kat), eczacılık ürünleri (%34,9), ağaç ve kağıt ürünleri, basım faaliyetleri (%19,6), tekstil üretimi, giyim ve ayakkabı üretimi, deri ve diğer deri ürünleri (%19,2), kimyasal ürünler (%11,8), rafine edilmiş petrol ürünleri (% 8,9), gıda (içecekler dâhil) ve tütün ürünleri (%5,7) ile madencilik (%3,1) sektörlerindeki büyümeden kaynaklanmıştır.

Kırgızistan'da işleme sanayii sektöründe gıda ve tütün ürünleri, hazır giyim, ayakkabı, deri ürünleri, ahşap ve kâğıt ürünleri, temizlenmiş petrol ürünleri, kimyasal maddeler, ilaç sanayi, kauçuk ve plastik ürünleri, metalürji ürünleri, elektrik cihazlar, taşıt araçları üretimi yapılmaktadır.

Kırgızistan'da önemli ölçüde yer altı kaynakları bulunmaktadır. Elektrik enerjisi, kömür, çok sınırlı hacimde petrol ve gaz kaynakları, metal ve maden ocağı işleme tesisleri faaliyet göstermektedir.

Sanayi sektöründe hafif sanayi, özellikle hazır giyim üretim sektörü, Kırgızistan ekonomisinde, sosyal sorunların çözümü, çarpan etkisi ve ihracat potansiyeli açısından önemli sektörlerden biridir. Kırgızistan'ın hafif sanayi sektörü, "tekstil üretimi", "giyim üretimi ve deri, deri eşya üretimi" ve "ayakkabı üretimi"ni kapsamaktadır. Hazır giyim dikim sektörünün büyük oranda Bişkek'te ve Çüy bölgesinde toplanmıştır. Bunun sebebi Bişkek ve Çüy bölgesinin lojistik açıdan elverişli konumudur. 2023 yılında Kırgızistan'dan dünyaya 106,7 milyon dolar tutarında hazır giyim ihracatı (61,62 ve 63. fasıllar) yapılmış, 2022 yılına kıyasla %46,1 oranında azalmıştır. Kırgızistan'da üretilen 61, 62 ve 63 fasıl altındaki ürün gruplarının büyük çoğunluğu Rusya ve Kazakistan gibi ülkelere ihraç edilmektedir.

Hazır giyim dikim sektöründe 35.000'den fazla işletme faaliyet göstermekte olup, 90.000-150.000 arası kişi istihdam edilmektedir. Sektörde kolaylaştırılmış vergi sistemi ve patent vergisi uygulanmaktadır. Giyim ve/veya tekstil üretimi alanında faaliyet gösteren şirket, 1 Ocak 2027 tarihine kadar bu faaliyete ilişkin olarak elde edilen kazancının %0,25'i oranında vergi ödemektedir. Ayrıca, küçük çaplı tekstil atölyeleri patent vergisi esasında faaliyet gösterebilmektedirler. Sektörü teşvik etmek amacıyla, 50'den fazla çalışanı bulunan şirketler için sosyal fon kesinti oranı %27,25'ten %12'ye düşürülmüştür.

Sektörün özellikle işgücü ve elektrik enerjisi (0,03 dolar cent) maliyetleri bakımından önemli avantajları bulunmakla birlikte rekabetçi üretimin sağlanması amacıyla, hazır giyim sektörünün üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, kalifiyeli işgücü yetiştirme ve eğitime

ihtiyacının bulunduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan, K.C. Hükümeti tarafından sektörün kümelenmesine ilişkin reformlar da yapılmaktadır.

Tekstil sektöründe, pamuk işleme ve pamuk kumaşı veya pamuk karışım kumaşların üretimi, yün işleme, yün kumaşı üretimi, ipek üretimi, tekstil sanayii aksesuarların üretimi alanlarında yatırım potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir.

Hizmetler

Kırgız İstatistik Komitesi bilgilerine göre, hizmet sektörünün GSYİH'ındaki payı %50,8'dir. 2023 yılında tüzel ve gerçek kişiler tarafından sağlanan hizmetlerin piyasa hacmi 1.594,5 milyar som olmuş ve 2022 yılına kıyasla %14,9 oranında artmıştır. Sektörde milli gelire katkı esas olarak toptan ve perakende ticaret yapan işletmelerden sağlanmaktadır. Toptan ve perakende ticaret ile araba tamirat hizmetlerinin toplam hizmet sektöründeki payı %80,7'dir.

Kırgızistan'da alt sektörler itibariyle piyasa hizmetleri değerlerine ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Hizmetler	Hacim (milyon som)	Hacim (milyon dolar)	% Pay
Hizmet toplam hacmi:	1.594.512	18.148	100
Toptan ve perakende ticaret ile araba ve motosiklet tamirat hizmetleri	1.287.492	14.654	80,7
Taşıma ve depolama hizmetleri	73.070	832	4,6
Otel ve restorancılık	41.191	469	2,6
Bilgi ve iletişim	43.061	490	2,7
Mali aracılık ve sigortacılık	60.918	693	3,8
Gayrimenkul hizmetleri	20.052	228	1,3
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	19.104	217	1,2
Eğitim	14.398	164	0,9
İdari ve yan faaliyetler	11.859	135	0,7
Sağlık ve sosyal hizmetler	10.476	119	0,7
Diğer hizmet faaliyetleri	10.157	116	0,6
Eğlence ve sanat	2.734	31	0,2

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Ulaştırma

Kırgız Cumhuriyeti (K.C.) Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı tarafından hazırlanan "2023-2030 Yılları Arasında Karayolu Sektörünü Geliştirmenin Esas Yönleri Raporu"nda yer alan bilgilere göre, ülkede bulunan 34.000 kilometre karayolunun 23.000 kilometresi asfalt, 140 kilometresi otobandır. Başkent Bişkek çevresindeki yollar genel olarak iyi durumda olup, diğer bölgelerdeki karayollarının önemli ölçüde bakıma ihtiyacı bulunmaktadır.

Ülkede kullanıma açık yollar, yolcu trafiğinin yaklaşık %98'ini ve yük trafiğinin %96'sından fazlasını sağlamaktadır. Yılda 40 milyon tona kadar çeşitli kargo ve 640 milyona kadar yolcu taşınmaktadır.

Karayolları, ekonomik ve idari amaçlarına göre üçe ayrılmaktadır: uluslararası öneme sahip karayollarının toplam uzunluğu 4.326 km, ulusal öneme sahip karayollarının uzunluğu 5.335 km ve yerel öneme sahip karayollarının uzunluğu 9.149 km'dir.

Sert yüzeyli kamuya açık yolların toplam uzunluğu 7.580 km'dir: bunlardan 10 km'si çimento beton, 5.698 km'si asfalt beton ve 1.871 km'si siyah çakıl yollardır. Çakıl taş yolların uzunluğu 9.388 km'dir. Ayrıca, toplam uzunluğu 1.617 km olan toprak yollar bulunmaktadır.

1997'den bu yana Asya Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Çin İhracat-İthalat Bankası, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Avrasya Kalkınma Bankası, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, Arap Koordinasyon Grubu, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Bankası ve diğer uluslararası kurumlardan finansman sağlanarak uluslararası öneme sahip 2.043 km'lik karayolu rehabilite edilmiş ve 2019 yılında 900 km'lik karayolu rehabilitasyon projeleri kapsamına alınmıştır. 2019 yılı itibariyle, uluslararası öneme sahip karayollarının %44,3'ü iyi durumda, %40,1'i orta durumda ve geriye kalanı kötü durumdadır.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan edinilen bilgilere göre, ülkede karayolu taşımacılığındaki ana uluslararası güzergahlar aşağıdaki gibidir:

- Kazakistan üzerinden Rusya ve Beyaz Rusya, Avrupa, Gürcistan ve Türkiye
- Özbekistan aracılığıyla, Türkmenistan, İran, Türkiye ve Körfez ülkeleri
- İrkeştam ve Torugart Sınır Geçiş Kapıları aracılığıyla Kırgızistan-Çin

Kırgızistan-Türkiye arası mesafe yaklaşık olarak 4.672 km'dir.

Türkiye'den Kırgızistan'a karayolu yük taşımacılığında ise genel olarak aşağıdaki güzergahlar kullanılmaktadır:

- Türkiye-Gürcistan-Rusya-Kazakistan-Orta Asya karayolu
- Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan-Kazakistan-Orta Asya
- Türkiye-İran-Türkmenistan-Özbekistan-Orta Asya karayolu

Kırgız Cumhuriyeti'nin 2021-2025 Demiryolu Taşımacılığının Geliştirilmesi Konsepti'nde yer alan bilgilere göre, ülke genelinde toplam 424,6 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. Ülkenin demiryolu ağı coğrafi olarak kuzey (Türksib-Bişkek-Rybachye-323,4 km) ve güney (101,2 km) olarak iki bölüme ayrılmış olup, komşu devletler Kazakistan ve Özbekistan demiryolu ağına erişim sağlayan dağınık, bağlantısız hatlarla temsil edilmektedir.

Demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi için finansman eksikliği, Kırgız demiryolunun ray altyapısının aşınması ve yıpranmasında önemli bir artışa ve demiryolu altyapısının modernizasyonu ve onarımı konusunda ihtiyaç duyulan çalışmaların birikmesine yol açmıştır. Çalışır durumdaki rayların %17'si veya 146,4 km'si aşırı yük taşınması dolayısıyla aşınmış durumda olup yenilenmeye ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir. Mevcut yük vagonu filosunun %55,3'ü amortisman süresini tamamlamış ve eskimiş durumdadır. Genel olarak, ülkenin iç hattı, Bişkek şehrinin termik santrali için Balıkçı istasyonundan kömür taşınmasının yanı sıra "Kayındı-Kant" şeker fabrikası için şeker pancarının taşınmasını sağlamak amacıyla

kullanılmaktadır. Kırgız Demiryolunda trenlerin hareketi, 6 yeni dizel lokomotifin yanı sıra, 40 yıl önce inşa edilen lokomotifler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kırgız demiryolunun ana itici gücü olan ana hat dizel lokomotiflerinin çoğunun normatif hizmet ömrü 1993-2001 yıllarında tükenmiş; ancak, ana hat dizel lokomotifleri hala çalışmaktadır. Manevra lokomotifleri için de durum benzerdir. Kırgız demiryollarının 6 yeni dizel lokomotif dışındaki tüm dizel lokomotif filosu hurda olarak ayrılmaya tabidir. Kırgız demiryolunun üretim üssünün karmaşık teknik seviyedeki dizel lokomotiflerin revizyonuna izin vermediği de belirtilmelidir (bir ana hat dizel lokomotifinin revizyonu yaklaşık 65 milyon Kırgız somu gerektirmektedir.). Bununla birlikte, yeni nesil lokomotiflerin satın alınması, araçların tamir ve bakımı için yerel üretim ve teknik tabanının geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi'ne dayanarak ülkelerin rekabet gücünü değerlendirmektedir. Rekabetçilik endeksinin bileşenlerinden biri de altyapıdır. Söz konusu değerlendirmeye göre Kırgızistan, 77 endeksi ile düşük kaliteli demiryolu altyapısına sahip bir ülke olarak sınıflandırılırken; olumlu derecelendirme 30'dan fazla değildir.

Kırgızistan'da önemli hacimlerdeki yük taşımacılığı, demiryoluna kıyasla büyük ölçüde karayolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu eğilimin ana nedenlerinden biri, ülke topraklarından geçen transit demiryolu trafiğinin olmamasıdır. Son 10 yılda, Kırgız Cumhuriyeti'ndeki demiryolu taşımacılığının yük trafiğinin yapısındaki payı önemli ölçüde değişmemiştir: 2008'de-%5,3, 2016'da-%5,4, 2018'de-%6,8 ve 2019'da-%6,5.

Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi, demir yolu ile ulusal ve uluslararası yük taşımacılığının yanı sıra yolcu taşımacılığını da gerçekleştirmektedir. Şirket bilgilerine göre, Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi yılda 7 milyon tondan fazla yük taşıyor. Taşınan yük yapısındaki en büyük hacim; petrol, kömür, inşaat, mineral gübreler ve diğerleri tarafından temsil edilmektedir.

Ülkenin kuzeyi ile güneyini bağlayan demiryolu ulaşım sistemi bulunmaması, ulaştırma altyapısı ve transit potansiyelinin geliştirilmesinin yanı sıra Güneydoğu, Batı Asya ve Orta Doğu pazarlarına maden ve kargo ihracatının geliştirilmesinde sınırlayıcı bir faktördür. Hâlihazırda ülkede mevcut toplam uzunluğu 425 km olan dağınık çıkmaz demiryollarının iç ulaşım ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı ve transit potansiyeli ile deniz limanlarına doğrudan en kısa erişimin olmamasının ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesini zorlaştırdığı belirtilmelidir. Ülkenin kuzey ve güneyinin demiryolu ile bağlanması sadece birleşik bir iç demiryolu ağı oluşturmakla kalmayacağı, aynı zamanda ülkenin kuzeyinden Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'na transit ihracat ve ithalat kısımlarını da yönlendireceği beklenmektedir. Bu projenin bir diğer avantajının da Kırgızistan ve ÇHC arasında turizm ve sosyo-ekonomik işbirliğinin gelişmesine ivme kazandıracak olan Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesiyle bağlantılı olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesi Kırgızistan'daki en önemli demiryolu inşaatı projelerinden biridir ve Kırgız Cumhuriyeti'nin 2018-2040 Ulusal Kalkınma Stratejisi'nde yer almaktadır. Bu proje sadece Çin'den Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'ya daha ucuz ve daha hızlı kargo geçişi sağlamakla kalmayacağı; aynı zamanda bölgedeki mevcut demiryolu koridorlarıyla da büyük ölçüde rekabet edeceği değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Kırgız Demiryolundaki iletişim sisteminin temel sorunu, bugün yüksek kaliteli iletişim sağlayamayan modası geçmiş analog sistemdir. Tüm kanallar, yollar ve ekipmanlar hava ve kablolu iletişim hatları kullanılarak inşa edilmiştir ve hızlı bozulma ve hasara maruz kalmaktadır. Mekanik (manuel) merkezi kitleme sistemlerinin kullanılması, Kırgız Demiryolunun istasyon tesislerinin kapasitesini ve verimliliğini önemli ölçüde sınırlamaktadır. İşlenen bilginin hacmindeki ve işlenmesinin verimliliğindeki artış, modern işletim sistemlerinin, yazılımların kurulması, sunucu ve ağ ekipmanlarının kaynaklarının güçlendirilmesi açısından Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi'nin bilgi ve bilgi işlem desteği şubesinin donanım ve yazılım kompleksinin modernizasyonunu gerektirmektedir.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan edinilen bilgilere göre, demiryolu taşımacılığında aşağıdaki birkaç rota kullanılmaktadır:

- Kırgızistan-Kazakistan-Rusya ve sonradan Baltık ülkeleri ve Avrupa
- Kırgızistan-Kazakistan-ÇHC
- Kırgızistan-Özbekistan-İran ve sonradan Güneydoğu Asya ülkeleri

Ülke içinde işletilen ulusal demir yolu güzergâhları:

- Bişkek-Tokmok
- Bişkek-Kara-Balta
- Bişkek-Balıkçı

Hâlihazırda ülkede faaliyet gösteren Bişkek Manas, Oş, Issık-Kul, Karakol ve Batken havaalanları uluslararası niteliklidir. Diğer havaalanları (Celal-Abad, İsfana, Karavan, Kazarman, Narın ve Talas) yalnızca yurt içi hava taşımacılığı sağlayan bölgesel havaalanlarıdır. Halihazırda daimi olarak Manas, Oş, Celal-Abad ve Issık-Kul havalimanları faaliyet göstermektedir. Havaalanları işletmeciliği Manas Uluslararası Havalimanı A.Ş. şirketi tarafından yapılmaktadır. Şirketin yaklaşık %80 hisse payı devlete aittir.

Ülkenin ana havaalanı, saatte 1.700 kişi kapasiteli, Orta Asya'nın en büyük havalimanlarından biri Bişkek'ten 23 kilometre uzaklıkta yer alan Manas Uluslararası Havalimanı'dır. (<https://www.stat.kg/ru/news/qrazhdanskaya-aviaciya-respubliki-cifry-i-faktyy/>)

2023 yılı istatistik bilgilerine göre, Manas Havalimanında toplam yolcu sayısı 5,6 milyon kişi olmuş ve 2022 yılına kıyasla %9 oranında artmıştır. 2023 yılında Manas Havalimanı tarafından hizmet verilen sefer sayısı 42,8 bin olarak gerçekleşmiştir.

Kırgızistan'da havayolu taşımacılığı alanında yük terminali olarak sadece Manas Havalimanı'nda bulunan Hava Kargo Merkezi hizmet vermektedir. Söz konusu terminal Manas Management Company JSC şirketi tarafından işletilmekte ve her türlü uçağın boşaltılması, yüklenmesi, kargo elleçlenmesi, kargonun geçici süre ile depolanması ve ayrıştırılması hizmetlerini sağlamaktadır. Merkez toplam 3.360 m2 alanda yer almakta olup iklim kontrol sistemi ve güvenli depolama tesisleri ile donatılmıştır. Hava Kargo Merkezi'nin inşaatı IATA standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmiş olup değerli, patlayıcı, toksik, radyoaktif ve diğer özel kargoların depolanması için dondurma ve soğutma üniteleri ile ayrı odalar bulunmaktadır. Söz konusu merkezin mevcut altyapısında; palet ve konteyner yükleyici (15 ton), bantlı konveyörler, palet arabaları, 20 ve 40 feet'lik konteynerler için kargo arabaları, elektrikli

forkliftler, elektronik teraziler (500 kg ve 10 ton), elektrikli traktörler, dizel forklift (10 ton), dizel traktörler ve çok amaçlı traktörler bulunmaktadır. (<http://www.mmc.kg/>)

K.C. Sivil Havacılık Ajansı bilgilerine göre, havayolu yük taşımacılığında kullanılan önemli ve esas güzergâhlar:

- Rusya (Moskova)
- Çin (Şangay)
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (Şarja)
- Türkiye (İstanbul, Ankara)

Kırgız Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında, Kırgızistan'da doğal gazın taşınması, dağıtım ve satımı alanında ulusal tekel operatör olan "KırgızGaz A.Ş." şirketinin %100 hissesinin tüm aktifleri ile birlikte sembolik olarak 1 dolara Rus şirketi "Gazprom A.Ş." şirketine devredilmesini içeren Hükümetlerarası bir anlaşma 2024 yılında imzalanmıştır. Bahse konu Anlaşma çerçevesinde, ülkenin 30 yıldan daha eski gaz borularının yenilenmesi ve gaz dağıtım sisteminin modernizasyonu için önümüzdeki 5 yıl içinde Gazprom A.Ş. tarafından toplam 20 milyar ruble (610 milyon dolar) tutarında yatırım yapılması planlanmıştır. Gazprom Kırgızistan şirketi ülkenin gaz iletim ve dağıtım ağlarını işletmekte ve doğal gaz ithalatında monopol bir şirket olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir. Kırgızistan'ın gaz altyapısı 35 yılı aşkın bir geçmişe sahip olduğundan önemli ölçüde yenilenmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkenin genel gazlaştırma seviyesi 2014'te %22 iken 2020 sonunda %35'e yükselmiştir. Gazprom Kırgızistan Şirketi, 2030 yılına kadar Kırgızistan'nın %60'a kadar gazlaştırma seviyesine ulaşmayı planladığını açıklamıştır.

Doğalgaz, Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı boru hattı aracılığıyla Kırgızistan'a ithal edilmektedir. Bu boru hattıyla yapılan ithalat, ülkenin gaz ihtiyacının %92'sini karşılamakta; geriye kalan %8'lik kısım ülkenin kendi rezervlerinden sağlanmaktadır.

Doğalgaz boru hatlarının toplam uzunluğu 4.195 km olup bunlardan:

- Ana boru hatları-796 km
- Orta basınçlı boru hatları-817 km
- Alçak basınçlı boru hatları-2.582 km

Ulaştırma alanında son dönemde ön plana çıkan büyük altyapı projelerinden biri olarak Çin-Kırgızistan-Özbekistan demir yolu inşaatı projesinin gerçekleştirilmesi ile Kırgızistan'ın Güney-Doğu ve Batı Asya ülkeleri ile bağlantısının geliştirilmesi ve ülkenin transit potansiyelinin arttırılmasına olanak sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu demiryolu hattı, Basra Körfezi ülkeleri, Türkiye ve Avrupa demiryolu ağına bağlanmak için tasarlanan yeni bir hat olup, projeye konu üç ülkede üretilen ürünler için yeni pazarlar erişim imkanlarının arttırılması beklenmektedir. Ayrıca, projenin ön verilerine göre, Doğu Asya'dan Orta Doğu ve Güney Avrupa ülkelerine olan güzergahın yaklaşık 900 kilometre ve taşıma süresinin 7-8 gün kısalması; Orta Asya ülkelerinin ulaşım altyapısının gelişmesi, Basra Körfezi ve Pasifik Okyanusu limanlarına kolay erişimin sağlanması ve doğal kaynakların kullanımının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre, aşağıdaki güzergâhlarda kombine yük taşımacılığı işlemleri yapılmaktadır:

- ÇHC (Karayolu)- Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu)
- ÇHC (Karayolu)-Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu)-Afganistan (Demiryolu);
- Asya-Pasifik ülkeleri (Denizyolu)-ÇHC (Karayolu)-Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu)-Türkmenistan (Denizyolu)-Azerbaycan (Denizyolu)-Türkiye (Karayolu)-Avrupa (Karayolu)

Telekomünikasyon ve Bilişim Teknolojileri

Kırgızistan, internet kullanıcıları sayısı açısından Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Kırgızistan istatistik verilerine göre, 2023 yılında ülkede internet kullanıcıların sayısı 6,9 milyon kişiye ulaşmıştır. Aktif abone tabanı dikkate alındığında, 2023 sonu itibarıyla halkın internete erişim oranı %79,8'dir.

Kırgız İstatistik Komitesi bilgilerine göre, her 100 evin 15'inde bilgisayar bulunmaktadır. 11.727 şirkette yapılan araştırmaya göre, 247.090 adet bilgisayar kullanıldığı; bunlardan 24.000 bilgisayarda lisanslı program yüklü olduğu açıklanmıştır.

Yine İstatistik Komitesi tarafından BT kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada, 21 binden fazla işletme incelenmiş, incelenen işletmelerin 11,7 bin tanesinin (yaklaşık %56) bilgi ve iletişim teknolojilerini aktif kullandıkları tespit edilmiştir. BT kullanan işletmelerin ağırlıklı payı %31,5 ile eğitim, %11,7 ile kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, %6,2 ile toptan ve perakende ticaret, %9,2 otomobil ve motosiklet tamiri, %6,2 mesleki, bilimsel ve teknik alanında faaliyet gösteren işletmelerdir. Devlete ait yaklaşık 6.000 işletmenin 773'ünün kendi web sitesinin bulunduğu; bunlardan 317'sinin Kırgızca içerikli olduğu bildirilmiştir. Ülkede fiber iletişim hattı uzunluğu 45 bin kilometredir.

Telekomünikasyon altyapısı, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası finansmanı ile modernize edilmiştir. Kırgızistan piyasasında 4 esas mobil telefon operatörü faaliyet göstermektedir. Bunlar abone sayılarına göre sırasıyla 'Sky Mobile' (Beeline markası ile), Alfa Telecom (Megacom markası ile), Nur Telekom (O markası ile), KT Mobile (Salam markası ile). 2023 yılında aktif mobil iletişim abone sayısı 7,6 milyon aboneye ulaşmıştır.

2023 verilerine göre yılında, Kırgızistan'da 2.220 yerleşim yeri olup, mobil telefon operatörleri raporlarına göre bunlardan:

- 2.200 (%99) yerleşim yeri 2G teknolojisi kapsamında,
- 2.182 (%97) yerleşim yeri 3G teknolojisi kapsamında,
- 2.162 (%97) yerleşim yeri 4G teknolojisi kapsamında mobil iletişim ağlarına bağlanmıştır.

Yeni teknolojilerin geliştirilmesi açısından, altyapıyı 5G internet teknolojisine yükseltmek, 2022 yılından beri ana gündem konularından biri olmuştur. Bazı mobil operatörler 2022 yılının ikinci yarısında deneme çalışmalarını yapmışlardır. Ancak, hâlihazırda, henüz 5G internet erişimine yaygın olarak geçiş yapılmamıştır.

İnternet altyapısının geliştirilmesi çalışmaları bağlamında, basında yer alan bilgilere göre, daha önceden 2023 yılı için öngörülen Kırgızistan'da Starlink küresel uydu sistemi aracılığıyla yüksek hızlı internet temin edilmesi 2024 yılına ertelenmiştir. Bahse konu program, 2021 yılında

SpaceX yetkililerinin ülke ziyareti kapsamında, Starlink temsilcilik ofisinin açılması hususuyla birlikte gündeme gelmiştir. Programın, ülkeye düşük maliyetli ve yüksek hızlı uydu interneti sağlaması planlanmaktadır.

Speedtest Global Index Ocak 2024 verilerine göre, Kırgızistan, mobil internet hızı dünya sıralamasında 144 ülke arasında 94'üncü; geniş bant internet hızı sıralamasında dünyada 178 ülke arasında 91 inci sırada yer almaktadır. Söz konusu araştırmaya göre, komşu ülke Kazakistan mobil internet hızı açısından 69 uncu sırada yer alırken, Özbekistan 91 inci, Tacikistan 140 inci ve ÇHC 4'üncü sırada yer almaktadır. Sabit geniş bant hızı açısından Çin 7'nci sırada yer alırken, Özbekistan 91 inci sırada, Kazakistan 96'ncı sırada ve Tacikistan 127'nci sırada bulunmaktadır.

Cable İngiltere Araştırma Merkezi'nin yaptığı geniş bant internet fiyatı sıralaması araştırmasında Kırgızistan dünyada 11 inci sırada (aylık paket ücreti 10,27 ABD doları); dünyanın 233 ülkesinde 1 gigabayt mobil internet ücretleri üzerinde yapılan araştırmasına göre ise Kırgızistan en ucuz mobil internet kullanan ilk 5 ülke arasında yer almıştır. Sıralamaya göre ilk sırada İsrail (4 dolar cent/1 gigabayt), sonra sırasıyla İtalya (12 cent), San Marino (14 cent), Fiji (15 cent) ve Kırgızistan (17 cent) gelmektedir. Dolayısıyla, Orta Asya ülkeleri arasında en ucuz mobil internet Kırgızistan'da bulunmaktadır.

2021 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren işletme ve kuruluşların uzman sayısı 20 bin kişiye ulaşmış; bunlardan 4 binden fazlası eğitim kurumlarında çalışmaktadır.

Kırgızistan'daki toplam mevcut 56 üniversiteden 21'inde BT Fakültesi veya bölümü yer almaktadır. Bununla birlikte, okul eğitim programında BT müfredatı olmasına rağmen, ülkedeki 2.296 okulda 215 adet bilgisayar sınıfı bulunmasının BT eğitim altyapısının zayıf olduğunun göstergelerinden biri olduğu değerlendirilebilir. Öte yandan, devlet tarafından okulların BT sınıflarının yaygınlaşması ve donanımına önemli destek verilmektedir.

Yeni çağdaş projelerin ve taleplerin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı alanlarda yüksek bilişim eğitim düzeyine sahip uzmanlara olan talep de artmaktadır. Soros Fonu tarafından yapılan değerlendirmede, 2030 yılında Kırgızistan'da 50.000 bilişim uzmanı olması halinde bilişim sektörünün yaklaşık 4 milyar ABD doları tutarında gelir edebileceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, ülkede kısa süreli bilişim teknolojileri eğitim merkezlerinin her geçen gün arttığı; insanların üniversiteye gitmeksizin anılan kurslarda kısa zaman içinde eğitim alarak bilişim sektöründeki farklı proje ve şirketlerde yer alabildikleri görülmektedir. Kırgızistan'ın, genç nüfusunun eğitilmiş olması ve temel telekomünikasyon altyapısının varlığı gibi BT'nin gelişmesi için gerekli ön koşullara sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Turizm

2023 yılında turizm sektöründe 128 binden fazla şirket faaliyet göstermekte ve ülke toplam istihdamının %5,2'ini sağlamaktadır. 2022 yılında turizm sektörü hizmet ihracatı 994 milyon ABD doları olmuştur. 2023 yılında ülkeye gelen turist sayısı yaklaşık 15 milyon kişi olmuştur. <https://economist.kg/transport/2024/02/01/v-2023-ghodu-kyrgyzstan-posietilo-15-mln-chieloviek-no-tsifry-nie-okonchatielnyie-diepartment-turizma/>

Rekreasyon turizmi

Kırgızistan'da turizm açısından başlıca lokasyonlar arasında yer alan Issyk-Göl, Çatır-Göl, Sonköl gibi göller aynı zamanda rekreasyon ve sağlık gibi değişik türdeki turizm faaliyetleri için potansiyel alanlardır. Issık-Göl dünyanın en büyük ikinci krater gölüdür. Issık Göl, Kırgızistan'ı dinlenme amaçlı ziyaret eden turistlerin yaz aylarında en çok tercih ettiği destinasyondur. Ayrıca, Issık Göl bölgesinde önemli termal kaynaklar da bulunmaktadır. Ülke'nin önemli turizm bölgesi olan Issık Göl genellikle Temmuz-Ağustos aylarında yüksek turist talebi ile karşılaşmaktadır.

Termal turizm

Kırgızistan termal kaynaklara sahiptir. Bunların temellerini ise tedavi edici nitelikte çeşitli mineral, su ve çamur kaynakları oluşturmaktadır. Issık Göl bölgesinde önemli termal kaynaklar da bulunmaktadır. Ülkedeki potansiyeli değerlendirmek üzere, özellikle Issık – Göl ve Calal – Abad çevrelerinde içerisinde sağlık personelinin de hizmet verdiği nitelikli tesisler yapılmıştır.

Dağ ve kış turizmi

Ülkede dağlık alanların büyük bir kısmı Tanrı Dağlarından, bir kısmı ise Pamir Dağlarından oluşmaktadır. Kırgızistan'da dağcılar arasında tercih edilen 8 bölge bulunmaktadır. Bunlardan 5 tanesi Tanrı Dağları'nda (Tyan-Şan, Terskey Ala-Too, Ala-Arça, Batı Kökşal-Too Ak-Şiyrak), diğer 3 tanesi ise Pamir Dağları'nda (Zaalayskiy, Türkistan ve Alay sıradağlar) bulunmaktadır. Kırgızistan'da kayak sporunun merkezinin Karakol olduğu değerlendirilmektedir. Küçük-Alay ve Çon-Alay, dağ kayağı için popüler olan bölgelerdir. "Nooruz" dağ kayak evi dışında Ala-Arça bölgesinde ve Bişkek çevresinde Aspara Cilamiş, Kara Balta, Kegeti, vs. bölgelerde çok sayıda kayak merkezleri bulunmaktadır.

Kültür turizmi

Kırgızistan tarih ve kültür turizmi bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Söz konusu miras, ülkeyi özellikle kültürel amaçla ziyaret etmek isteyen turistler için cazip bir yer haline getirmektedir. Bahse konu turizm türü esas olarak BDT ülkeleri dışından gelen turistler tarafından tercih edilmektedir. Tokmok şehrinde Karahanlılar Devleti'nden kalma Burana ve Oş şehrinde yer alan Süleyman Dağı en çok ziyaret edilen tarihi yerlerdendir.

Av turizmi

Kırgızistan'da av turizmi her yıl Temmuzdan itibaren Aralık ayına kadar sürmektedir ve genellikle Batı Tyan-Shan ve Pamir-Altay bölgelerinde yapılmaktadır. Ülkeye av turizmi amacıyla daha çok Rusya, Avrupa ülkeleri Meksika, Amerika ve Kanada'dan turist gelmektedir. Güz ve kış döneminde Marko Polo keçisi, oğlak, karaca, bildircin, porsuk, yaban domuzu ve sülün avı gibi etkinlikler yapılabilmekteyken; bahar döneminde sadece su kuşları avı mevcuttur.

Kırgızistan tarafından 61 ülkenin vatandaşlarına yönelik vizesiz rejim uygulanması ülkeye ziyarette bulunan turist sayısının artışına yol açmıştır.

Madencilik

Kırgızistan'da ekonominin önemli sektörlerinden biri madenciliktir. Kırgız maden ocaklarına yönelik Sovyetler döneminde jeolojik araştırmalar yapılmıştır, dolayısıyla ilgili devlet kurumlarında maden ocağı ile ilgili altyapı bilgileri bulunmaktadır. Sektörde birçok şirketin faaliyet göstermesi nedeniyle, kalifiye eleman istihdamı ve maden sektörüne yönelik teknik mal ve hizmet sağlayan şirketler de bulunmaktadır. Diğer taraftan, belirli dönemlerde, ülkenin doğal kaynaklarının yabancı yatırımcılar tarafından sosyal ve siyasi açılardan tepkilere yol açabilmektedir. Bu bakımdan, sektöre yatırım yapmak isteyen işadamlarının ortaya çıkabilecek siyasi ve özellikle yerel halkın tepkileri gibi riskleri göz önünde bulundurmalarında fayda görülmektedir.

Kırgızistan'da 70'ten fazla altın maden rezervi bulunduğu değerlendirilmektedir. 1997 yılında Tien Shan dağlarında Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin %40'ına ulaşmıştır. Bu bağlamda, sektörde küçük ve orta çaplı maden şirketlerinin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması ihtiyaçları bulunduğu değerlendirilmektedir. Ancak maden rezervlerinin çoğunluğunun küçük olması ve maliyetlerin yüksekliği gibi sebeplerle yatırımcılar açısından cazibesi azalabilmektedir.

Ülkenin en önemli altın madenlerinden biri, Başkent Bişkek'in 350 kilometre güney doğusunda ve ÇHC sınırına 60 kilometre mesafede bulunan Kumtor altın madenidir. Kumtor şirketinin kuruluşundan bu yana devlet ortaklık payı, siyasi olarak hassas bir konu haline gelmiş; aynı zamanda, çevre-orman koruma ve teknik güvenlik konularında yerel topluluklar ile sıklıkla anlaşmazlıkların ortaya çıktığı gözlenmiştir. 2022 yılında ülke ekonomik gündemine konu en önemli olaylardan biri, Kanadalı Centerra Gold Şirketi tarafından işletilen ve yaklaşık 4 bin işçinin çalışması, ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının kaydadeğer bir kısmını sağlaması dolayısıyla Kırgız ekonomisine büyük katkısı olduğu değerlendirilen Kumtor altın madeninin Kırgız devletine devredilmesidir.

Ülkenin bir diğer önemli altın madeni ocağı Celal Abad bölgesinde yer alan Charaat altın madenidir. 2013 yılı verilerine göre mezkûr maden ocağındaki altın rezervi 76,7 ton olarak belirtilmiş olup, İngiltere şirketi Charaat Gold tarafından işletilmektedir.

Bişkek ve Oş şehirlerindeki merkezi ısıtma santralleri, toplam şehir nüfusun yaklaşık %19'una ısı sağlamaktadır. Ana yakıt kaynağı kömürdür. Isınma için kömür kullanımı şehirlerde ve özellikle de müstakil evlerde hala yaygındır. İşletilen kömür ocaklarından en büyükleri: Kara Keçe, Min Kuş, Beşterek, Taş Kömür, Kızıl Kıya, Cırgalan, Sülüktü, Kök Cangak, Kanji Say kömür madenleridir. Ancak kömür maden ocağında eski yöntemler ile yıpranmış makine ve ekipmanlar kullanılmakta; madenin işletilmesi süreci tehlike arz edebilmektedir. Bu bağlamda, maden ocaklarının modernizasyonuna ihtiyaç duyulabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkedeki diğer önemli maden uranyumdur. Kökömeren uranyum yatağı Bişkek'in güneyinde, Çüy bölgesinde Barskoon uranyum yatağı ise güney-batı tarafında yer almaktadır Uranyum madenciliği Minkuş, Aktuz, Kajısay ve Maylısu bölgelerinde verim düşüklüğü nedeniyle durmuş bulunmaktadır. 2020 yılında uranyum ve toryum yataklarının geliştirilmesini ve uranyum içeren hammaddelerin ithalatını yasaklayan yeni mevzuat yürürlüğe girmiştir.

Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, K.C.'de petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır. Kırgızistan'da petrol ve gaz ana yatakları Celal-Abad bölgesinin güneyinde ve Batken'in kuzeyinde yer almaktadır. Jeoloji ve Maden Kaynakları Ajansı verilerine göre, 2014 yılı itibarıyla araştırılmış petrol rezervi hacmi 100 milyon tondur. Kırgızistan'da Celal Abad, Oş ve Batken bölgelerinde 17 petrol ocağı bulunmaktadır. Bunlardan 11'inde sadece petrol ve 6'sında gaz da çıkartılabilmekte ve ocakların genel olarak küçük çapta olduğu bilinmektedir. Yerli petrol ve gaz üretimi ülke ihtiyacının küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Dolayısıyla, K.C. enerjide ağırlıklı olarak komşu ülkelerden ithalata bağımlıdır.

Ayrıca, ülkede birçok inşaat malzemeleri hammaddesi bulunmakta olup, çakıl taş, çimento ve mermer fabrikaları faaliyet göstermektedir. Kırgızistan'da yüksek kaliteli dekoratif mermer yatakları bulunmaktadır. Bunların en ünlüsü, ülkenin güneyinde yer alan Arymskoye mermer ocağıdır.

Yabancı firmalar açısından, madencilik alanında fizibilite çalışmalarının hazırlanması, arama ve sondaj çalışmaları hizmetlerine ihtiyaç duyulabilmektedir. Ayrıca, maden alanında iş makine ve ekipmanları ile yeni teknolojilerin kullanımında da potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir.

Enerji

Hidro Enerji ve Yeşil Enerji

Kırgızistan, sahip olduğu zengin su kaynaklarından dolayı önemli bir hidroelektrik üretim potansiyeline sahiptir. Kırgızistan,142 milyar kW olarak hesaplanan toplam hidroelektrik potansiyeli ile BDT Ülkeleri arasında Rusya ve Tacikistan'ın ardından 3. sırada gelmektedir. Ancak, yapılan hesaplamalar, ülkenin hidroelektrik potansiyelinin ancak %7,7'sini kullanılabildiğini göstermektedir. Kırgızistan'daki HES inşaatına yönelik öncelikli projelerin gerçekleştirilmesi sadece Kırgızistan'da değil Orta Asya'da enerji güvenliğinin sağlanması ve istikrarlı kalkınmaya katkı sağlanmasını amaçlamaktadır.

Hâlihazırda Kırgızistan'da yıllık elektrik enerjisi üretim hacmi ortalama 15 milyar kW'dir. Kırgızistan'da 7 büyük HES faaliyet göstermektedir: Toktogul, Krupskaya, Şamaldı Say, Taş Kömür, Üç-Korgon, Kambarata-2 ve At Başı. HES'lerdeki mevcut ekipmanların eskime oranı %80'dir, yani kapsamlı modernizasyonun yapılması gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'da Bişkek ve Oş şehrinde bulunan termik santrallerinde ısı ve elektrik enerjisi üretilmektedir. Fakat bu üretim kış döneminde olup küçük hacimlerde dir. Enerji tüketiminde hidroelektrik barajların payı %90'larda, ısı termik santrallerinin payı ise %10'un altındadır. Enerji sektöründe yaklaşık 16.000 kişi çalışmaktadır.

Kırgız devleti, elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve satışı üzerinde fiili bir tekele sahip olduğundan, bu sektörde karmaşık bir yapı ve düşük bir rekabet seviyesi bulunmaktadır. Kırgızistan'da elektrik enerjisi üretiminin %98'i Elektrik İstasyonları Anonim Şirketi (Elektriçeski Stansii) tarafından yapılmaktadır. Yukarıda belirtilen 7 HES ve 2 ısıtma santrali şirkete bağlıdır. Şirketin %94 hisse payı devlete aittir.

Elektrik enerjisi dağıtımını Kırgızistan Milli Enerji Şebekeleri Anonim Şirketi (NESK) tarafından yapılmakta, sonradan bölgesel dağıtım şirketleri aracılığıyla son tüketiciye elektrik enerjisi iletimi sağlanmaktadır. Elektrik enerjisi iletim hattının toplam uzunluğu 64.700 km'dir. En büyük işletme Toktogul HES'dir ve toplam elektrik enerjinin %30'u söz konusu HES'te üretilmektedir. HES'in kapasitesi 1.200 mW'dir. İkinci büyük işletme Bişkek Isıtma Merkezi, kapasitesi 812 mW'dir. Ülkede 8 küçük çaplı HES çalışmakta olup, toplam üretimin %2'sini oluşturmaktadır.

K.C. Enerji Bakanlığı'nın basın açıklamalarına göre, 2023 yılı itibariyle Elektrik Santralleri A.Ş.'nin ana ekipmanlarının amortisman derecesi hesaplanmış, buna göre, 1975-1976 yıllarında inşa edilen Toktogul HES'in iki hidroelektrik ünitesi %97 oranında yıpranmış; 2022 yılında inşa edilen yeni dördüncü hidroelektrik ünitesi ise %0 oranında yıpranmış; 2017-2018 yılları trafoları %2 oranında yıpranmış; Kurpsai HES'inde kullanılan ekipmanın en eski ekipmanlardan biri olduğu, hidroelektrik ünitelerin 1982-1985 yıllarında inşa edildiği ve %81 oranında yıprandığı; 1982 yılından kalma transformatörlerin %72 oranında yıprandığı; Taş-Kömür HES'in 1985-1988 yıllarında inşa edilen hidroelektrik ünitelerinin %73 oranında, kurulan transformatörlerin %51 oranında yıprandığı; Shamaldy-Sai HES'te hidroelektrik ünitelerin (1992-1994) %47 oranında, transformatörlerin %41 oranında yıprandığı; en eski ve yıpranmış ekipman Uç-Kurgan HES'ine ait olup, 1961-1963 yıllarında inşa edilen hidrolik üniteler ve 1985-1987 yıllarında kurulan trafoların %100 yıpranmış durumda olduğu açıklanmıştır. Dolayısıyla, toplamda Kırgızistan'daki transformatörler %93, hidroelektrik üniteler ise %79 oranında eskimiş durumdadır.

Dünya Bankası tarafından, ülkede güç üretim tesislerinin ıslahı konusunda yapılacak çalışmaların ortalama maliyetleri 250-300 dolar/ kW olarak, yeni tesislerin kurulum maliyetleri ise 1.200-2.000 dolar/kW hesaplanmıştır. Dünya Bankası, ülke'deki güç üretim tesislerinin ıslahı faaliyetlerinin maliyetini 865 milyon ABD doları olarak hesaplamıştır.

Kırgızistan'ın toplam 566,4 milyon kW olarak hesaplanan alternatif enerji kaynaklarına (Güneş, rüzgâr, biyo kütle vb.) sahip olduğu belirtilmektedir. Ülke'nin yeşil enerji kaynaklarından da etkin bir şekilde faydalanılması mümkündür. Kırgızistan'ın, bu alanda sahip olduğu doğal kaynakların düşük bir kısmını kullanılabildiği belirtilmektedir. Örneğin, Tanrı dağlarındaki buzulların erimesiyle yıllık 55.000 gW bir potansiyel olduğu tahmin edilmektedir. Bu potansiyelin, yılda yalnızca yaklaşık 3 gW kısmı kullanılabildiği ifade edilmektedir.

Kırgızistan'ın 490 milyon kW ısıtma amaçlı güneş enerjisi, 22,5 milyon kW elektrik üretimi amaçlı güneş enerjisi, 44,6 milyon kW rüzgâr enerjisi, 8 milyon kW küçük nehirler üzerinde kurulabilecek santraller vasıtasıyla elde edilebilecek hidroelektrik enerjisi ve 1,3 milyon kW biyo kütle kaynaklarından elde edilebilecek alternatif enerji kaynaklarına sahip olduğu hesaplanmaktadır.

Alternatif enerji kaynakları alanında yatırımlar için devlet tarafından bazı garantiler sağlanacağı görülmektedir. Enerji kaynağı türüne göre enerji tarife oranları maksimum seviyede belirlenmesi, arz edilen enerjinin dağıtım şirketleri tarafından alım zorunluluğu, enerji iletim hatlarına garantili olarak bağlanma hakkı, teknik ekipman ve donanımların ithalatı ve ihracatında gümrük vergilerin uygulanmaması, elektrik enerjisi üretim faaliyetlerinin lisans (ruhsat) alma zorunluluğundan muafiyet sağlanması gibi teşvikler sağlanacaktır.

K.C. Cumhurbaşkanı Sadır Caparov'un 24 Temmuz 2023 tarihinde ilgili Kararnameyi imzalamasıyla, Kırgızistan'da enerji sektöründe olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Enerji sektöründe olağanüstü halin 1 Ağustos 2023'ten 31 Aralık 2026'ya kadar geçerli olacağı ilan edilmiştir. Söz konusu acil durum önlemlerinin ülkeyi enerji krizinden çıkarmak için alındığını açıklandı. Enerji sektöründe olağanüstü halin getirilmesinin gerekçeleri olarak: İklim zorlukları, Narin nehri havzasında düşük su girişi, enerji tüketimindeki hızlı büyüme karşısında üretim kapasitesinin eksikliği gibi hususlar bildirildi. Cumhurbaşkanı ayrıca Bakanlar Kurulu'na, Enerji Bakanlığı'na yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına uygun arsaları bir hafta içinde belirleme ve tahsis etme hakkının verilmesi ve ardından Yeşil Enerji Fonu'na devredilmesi talimatını verdi. Kararnameye göre Cumhurbaşkanı ayrıca, acil bir şekilde olağanüstü rejim dönemi için aşağıdaki konularda Enerji Bakanına münhasır hak verilmesi talimatını verdi.

K.C. Enerji Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre, ülkede 2026 yılına kadar elektrik enerjisi tüketim ve üretiminin eşitlenmesinin planlandığı; üretimin 18,25 milyar kWh, tüketimin ise 18,1 milyar kWh'a yükselmesinin öngörüldüğü; 2026'dan sonra artan enerji kaynağı fazlasının ihraç edilmeye başlanması; Kambar-Ata-1, Kazarman, Sarı-Caz ve Verhniy Narin HES'lerin faaliyete geçirilmesi; 2035 yılına kadar 25 milyar kWh tüketim ve 40 milyar kWh üretim gerçekleştirilmesi hususlarının beklendiği bildirilmektedir.

Dünya Bankası tarafından finanse edilen Enerji Sektörü Modernizasyonu ve Sürdürülebilirlik Projesi devam etmektedir. Projenin bütçesi 50 milyon dolardır.

CASA-1000 projesi, Kırgızistan ve Tacikistan'dan Afganistan ve Pakistan'a elektrik enerji sistemini bağlayan elektrik enerji iletim hatlarının inşaatını öngörmekte olup, projenin belirli bölümleri Türk şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Kırgız iş adamlarının büyük çoğunluğunun Rusça dışında yabancı dil bilgileri çok azdır. Kırgızistan'da halk pazarlarının payı oldukça yüksek olduğundan, söz konusu pazarlarda faaliyet gösteren girişimcilerin devamlı ikametgâh adresi ve iletişim bilgilerine ulaşmak güç olup, ticari faaliyetler genellikle yüz yüze görüşme ve cep telefonları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan iletişimlerde e-posta kullanma ve devamlı takip alışkanlıklarının seviyesi Türkiye'nin çok altındadır. İkametgâh adresi, iletişim bilgilerine ulaşılabilen şirketlerin ise bilgileri sıkça değişebilmektedir.

Kırgızistan'ın Türk Cumhuriyetleri içinde Sovyetler Birliği dönemindeki sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye en hızlı geçen, bu dönüşümün yasal altyapısına en çabuk uyum sağlayan ülkelerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Eğitimli insan gücü bakımından dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversite bitiren genç dinamik, arayış içinde olan eğitimli kesim, okudukları ülkelerdeki görgü ve bilgilerini ülkelerinde uygulama gayreti içinde çaba göstermektedirler.

Yurt dışında üniversite bitiren Kırgızlar içinde Türkiye üniversitelerinde lisans, yüksek lisans, doktora yapanların oranının yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Bu itibarla, Kırgız halkı arasında Türkiye ile iş yapma (ticaret ve yatırım ortaklığı) düşüncesi çok yaygındır.

Tarihsel ve kültürel bağlarımızın yakınlığından kaynaklanan Türkiye-Kırgızistan iş yapma potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği düşünülmektedir. Diğer taraftan, iş kültürünün geliştirilebilmesi; ticarete ve yatırımda uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, sözlü taahhütlere dayalı akdi ve yasal güvencesi olmayan ticari ilişkiler yerine şartları detaylıca düzenlenmiş yasal sözleşmeler ile iş yapılmasının tercih edilmesinin pazarda dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, hukuk ve mali/muhasebe danışmanlık şirketlerinden destek alınmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Para Kullanımı

K.C. piyasası, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Nakde dayalılığın, başta kayıt dışı ekonominin hala belirli düzeyde devam eden ağırlığının bulunması olmak üzere, nüfusun nispeten düzenli olmayan dağılımı nedeniyle banka fiziksel ağlarının özellikle karlılık kaygısıyla belirli bölgelerde mevcut olmayışı ve bankaların komisyon uygulamaları gibi çeşitli sebepleri bulunduğu değerlendirilmektedir. Nakde dayalılığın hâlihazırda belirli ağırlığının olmasının, özellikle kamu hizmetleri ödemeleri ve mobil iletişim ödemelerine yönelik nakit ödeme terminallerinin de ülkede yaygın olarak kullanılmasına neden olduğu değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, banka ağlarının ve ATM'lerin belirli bölgelerde yeterince yaygın olmaması, elektronik cüzdan uygulamalarının ülkedeki popülerliğini arttırmaktadır. Ayrıca, finans sektörü yeni gelişmekte olan ülkede AVM, market, kafe ve restoran gibi alışveriş yerleri ile internet alış-verişlerinde banka kartı kullanımı özellikle de şehirlerde yaygınlaşmaktadır. Ancak, ülke

geneline bakıldığında, özellikle de köylerde ve merkezlere uzak olan yerlerde halkın banka hizmetleri alanında bilgi yetersizliği, kültür alışkanlığı ve dijitalleşmenin eksikliğinden dolayı banka kartları yeterince kullanılmamaktadır. Kredi kartı ve çek kullanımı ödeme kartı (bank-kart) kullanımı kadar yaygın değildir.

Banka Ödeme Kartları Piyasası

30 Haziran 2023 itibariyle, 21 ticari banka Kırgız Cumhuriyeti'ndeki ulusal ödeme sistemi "Elkart"ın banka ödeme kartlarının emisyonu ve edinme hizmetlerini sağlamıştır; 14 banka uluslararası ödeme sistemlerinin hizmetlerini sağlamıştır. Dolaşımdaki banka ödeme kartının toplam sayısı 6.102,7 bin adet kart olmuş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre %41,5 oranında artmıştır.

Banka ödeme kartlarının çeşidine göre sayısı: Ulusal ödeme Sistemi Elcard %53,2, Elcard UNI (%0,1), VISA %43,96, MasterCard %0,85, Zolotaya Korona %1,5, Union Pay International %0,43.

Banka Ödeme Kartlarının Edinilmesi

2023 yılının ikinci yarısında banka kartlarının kullanımı için 2.146 ATM ve 17.618 POS-terminal hizmete sunulmuştur. 2.146 ATM'nin her birinde görme engelli yazım için klavye (5 rakamı üzerindeki çıkıntı), 11 ATM'de ses çıkışı (ses destekli işlemler), 1.065 ATM'de rampa bulunmamaktadır. 2022 yılının aynı dönemiyle kıyasla ATM sayısı 195 adet veya %10 artmıştır.

Toplam POS terminali sayısı 17.618 adet olup, bunların 13.854'ünde görme engelli için klavye ve 14.882'sinde temassız ödeme fonksiyonu bulunmaktadır. POS terminallerinin sayısı bir önceki yıla göre %17,4 ya da 2.613 adet artmıştır.

Ödeme terminali sayısı 30 Haziran 2023 itibariyle 2.540 adet olmuş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre %13,1 oranında artmıştır.

QR Kodlarını Kullanarak Ödeme ve Transfer Yapma

1 Temmuz 2023 itibariyle, 20 banka (23 bankadan) ve 5 ödeme sistemi operatörü çapraz sistem entegrasyonu ve QR kodları aracılığıyla ödemeler ve transferler için hizmetler sağlamaktadır. Bankalar ve ödeme sistemi operatörleri, ticaret ve hizmet işletmelerinde 12.874 adet QR kodu kurmuştur.

Elektronik Para

2023'ün ikinci çeyreğinin sonunda, 6 ticari banka elektronik para ihracatçısı ve 8 yerleştirilmiş elektronik para mutabakat sistemi bulunmaktadır. Bir önceki döneme kıyasla, e-para göstergelerinde bir artış söz konusudur ve bu durum e-paranın kolaylığından kaynaklanmaktadır. Böylece, toplam elektronik cüzdan sayısı 5,8 milyona ulaşılmış, geçen yılın aynı dönemine göre %14 oranında artmıştır. Bunlardan tanımlanan e-cüzdan sayısı ise 2,2 milyon olmuştur.

Elektronik cüzdanların Kırgız vatandaşları arasında giderek daha popüler hale geldiği gözlenmektedir. Elektronik cüzdanlar, kamu hizmetleri, cep telefonları ve diğer faaliyetlerde ödeme yapmak için yaygın olarak kullanılmaktadır.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Vize ve Kayıt Şartları

K.C mevzuatına göre yabancı vatandaşların veya vatansız kişilerin Kırgızistan'a girişleri ve Kırgızistan'da kalışları vize, geçici veya daimi ikamet iznine göre yapılır.

Vize işlemleri için elektronik ortamda <https://www.evisa.e-qov.kg/> web sitesi aracılığıyla başvuru yapılabilir.

Hâlihazırda, elektronik ortamda alınan vize ile K.C.'ye aşağıdaki sınır kontrol geçiş noktalarından giriş gerçekleştirilmektedir:

1. Uluslararası Manas Havalimanı
2. Oş Havalimanı
3. Çok Kapka karayolu
4. Çaldıvar Karayolu
5. Ak Col Karayolu
6. Ak Tilek Karayolu
7. Dostuk Karayolu
8. Kızıl Bel Karayolu
9. Kulundu Karayolu
10. Bor Döbö Karayolu
11. İrkeştam Karayolu
12. Torugart Karayolu

Vize ve Vizesiz Rejimler

Vize kategorileri:

- Diplomatik vize (Tip D) (K.C.'ye görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen diplomatik pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir),
- Hizmet vizesi (Tip O) (K.C.'ye görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen hizmet pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir),
- İş vizesi (Tip B) (K.C.'ye ekonomi diplomasi projeleri kapsamında düzenlenen iş etkinlikleri, konferans, seminer ve diğer etkinliklere katılarak iş görüşmeleri yapmak, spor müsabakalarına katılmak, çalışma veya girişimcilik faaliyetleri yapmak amacıyla gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir),
- Yatırımcı vizesi (Tip I) (K.C.'ye yatırım yapmak için gelen yabancılara verilir. Kırgızistan ekonomisine katkı sağlayacağını kanıtlayan belgeler teslim edilir. (120 bin ABD doları tutarında üretime yönelik nakit ve maddi taşınmaz varlıklar). Vize süresi 3 senedir,
- Turist vizesi (Tip TS) K.C.'yi turizm amacıyla, arkadaşlarını ziyaret etmek, tıbbi hizmet almak, işgücü veya bireysel girişimcilik faaliyetleri yürütme hakkı olmaksızın çeşitli özel amaçlarla ziyaret etmek isteyen yabancı vatandaşa 60 güne kadar süreli K.C. topraklarında tek giriş ve çıkış için verilir,
- Çalışma vizesi (Tip W) (K.C.'ye çalışma amacıyla gelen yabancı ülke vatandaşlarına çalışma iznine istinaden verilir) Çalışma vizesi 1 yıllık süre ile verilmektedir,
- Özel çalışma vizesi (Tip SW) (K.C.'ye çalışma vize almadan çalışmaya tabi yabancı vatandaşlar, basın mensupları ve yardım kurumları çalışanları için 60 güne kadar süreli verilen vizedir),

- Öğrenci vizesi (Tip S) (K.C.'ye eğitim amaçlı gelen yabancı ülke vatandaşlarına 1 yıla kadar süre ile verilir),
- Sürücü Vizesi (Tip T), Kırgızistan'a yük taşıma araçları ile uluslararası yük taşıma amacıyla giriş yapan yabancı vatandaşlar için 6 aya kadar süre ile verilen vizedir,
- Özel ziyaret vizesi (Tip SG) (K.C.'ye iş ve özel işler için, K.C. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Başkanı, Dışişleri Bakanı talimatı ile gelen yabancı ülke vatandaşlarına 1 yıla kadar süre ile verilen vizedir),
- Akraba vizesi (Tip RL), yakın akraba ziyareti veya aile birleşimi durumunda başvuru sahibine 1 yıla kadar süre ile verilir. Gerekirse, mülteci olarak tanınan bir kişiye, destekleyici belgelerin varlığında, ulusal güvenlik makamlarıyla mutabık kalınarak, 60 güne kadar tek giriş-çıkışlı verilir,
- Meken Vizesi (Tip M), etnik Kırgızlara, daha sonra "kayırlıman" statüsü alma olasılığı ile K.C. veya Sovyetler döneminde Kırgız topraklarında doğan kişilere, 1 yıla kadar süre ile K.C.'yi ziyaret etmeleri veya K.C.'ne dönmeleri için verilir,
- Dini vize (Tip R) (Dini kurumlarla işbirliği çerçevesinde ve Kırgızistan'ın din alanında yetkili kurum onayıyla K.C.'ye gelen yabancı ülke vatandaşlarına 60 güne kadar süre ile verilen vizedir),
- Dağ turizmi vizesi (Tip MT), K.C.'yi dağ turizmi amacıyla (dağcılık, snowboard, trekking, rafting, dağ bisikleti, helikopter kayağı, kaya tırmanışı, buz tırmanışı, serbest sürüş, kayak turu ve diğer dağ turizmi türleri) ziyaret etmek isteyen yabancı vatandaşa 90 güne kadar süre ile verilir,
- Yabancı vatandaşın aile fertelerine vize (Tip FF), (karı koca, 18 yaşından küçük çocuklar, reşit olmayan çocukların ebeveynleri ve ayrıca engelli çocuklar ve bakmakla yükümlü oldukları ebeveynler) hizmet kategorisindeki vizelerle ("O" tipi), yatırım ("I" tipi), çalışma ("W" tipi), özel çalışma ("SW" tipi), akraba vizesi ("RL" tipi), eğitim vizesi ("S" tipi) sahiplerinin aile üyelerine verilir,
- Transit Vize (Tip TR), K.C. topraklarından üçüncü ülkelere geçiş yapan başvuru sahibine 5 güne kadar verilir,
- Çıkış vizesi (Tip L), 10 güne kadar bir süre için gecikmiş kalış süresinin tamamlanması dikkate alınarak K.C.'den ayrılması için başvuru sahibine verilir,
- Dijital Göçebe Vizesi (Tip DN), dijitalleşme ve elektronik yönetim alanında devlet politikasının uygulanması için yetkili devlet organının talebi üzerine, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren ve yazılım ürünleri geliştiren "Dijital göçebe" statüsünün sahibi yabancı vatandaşa, 6 aya kadar süre ile verilir.

Tüm vize kategorileri için ilk başvurular K.C. diplomatik misyon ve konsolosluklarında yapılmaktadır.

Aşağıdaki listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarına basitleştirilmiş bir vize rejimi uygulanmaktadır. İlgili Kanuna göre, söz konusu listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarının özel başvuruları gereğince, K.C. yurt dışı diplomatik temsilcilik ve konsolosluk şubeleri, devlet sınır kapılarında bulunan K.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Vize ofisleri veya ve Kırgızistan'da bulunan konsolosluk dairesine başvuru yaparak *90 gün süreli* Kırgızistan'a giriş-çıkış vizesini alma hakları vardır.

Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bulgaristan Cumhuriyeti, Bosna Hersek, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan Cumhuriyeti, Almanya Federal

Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İsrail, İrlanda Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, İtalyan Cumhuriyeti, Kanada, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Letonya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Makedonya Cumhuriyeti, Malta Cumhuriyeti, Monako Prenslığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Yeni Zelanda, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Romanya Cumhuriyeti, Sırbistan Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Karadağ Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya, Andorra, Arjantin, Brezilya, Vatikan, Vietnam, Tayland Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı, Meksika, Birleşik Arap Emirlikleri, San Marino, Filipinler, Arnavutluk Cumhuriyeti, Brunei Sultanlığı, Endonezya Cumhuriyeti, Güney Afrika, Şili Cumhuriyeti, Bolivya Cumhuriyeti, Venezuela, Katar, Kuveyt, Umman Sultanlığı, Bahreyn Krallığı, Japonya.

Vizesiz rejim:

K.C. mevzuatına göre ve K.C. tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalara dayanılarak uygulanmaktadır.

Aşağıdaki listede yer alan ülke vatandaşları Kırgızistan'a vizesiz girebilir:

- 60 güne kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları: Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bosna Hersek, Vatikan, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan, Almanya Federal Cumhuriyeti, Hollanda Krallığı, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İzlanda, İrlanda, İspanya Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Kanada, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Letonya Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Malta Cumhuriyeti, Monako Prenslığı, Yeni Zelanda, Norveç Krallığı, Birleşik Arap Emirlikleri, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Singapur Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa, Hırvatistan Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya Cumhuriyeti, Katar, Brunei Sultanlığı, Bahreyn Krallığı, Japonya;

- Vizesiz rejim (tüm pasaport türleri için geçerli): Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba Cumhuriyeti, Malezya (kalış amacına bağlı olarak 1 aydan 3 aya kadar), Moldova Cumhuriyeti, Moğolistan (90 güne kadar), Rusya Federasyonu, Vietnam, Laos Demokratik Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Ukrayna Cumhuriyeti (90 gün), Özbekistan Cumhuriyeti (60 gün), Türkiye Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar);

- *Diplomatik ve hizmet pasaport hamilleri 1 aya kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları:* Macaristan Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti (Hizmet pasaport hamilleri 30 güne kadar vizeden muaftır), ÇHC, Türkmenistan, Özbekistan Cumhuriyeti (60 güne kadar), Singapur, Kore Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, Hindistan (90 güne kadar), Romanya Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar), Kuveyt (ilk giriş tarihinden itibaren 60 ay içinde 90 günü aşmamak kaydıyla), Katar (90 güne kadar);

- *Diplomatik pasaport hamilleri vizeden muaf olan ülke vatandaşları:* Avusturya, Belçika Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İzlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Kanada, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Portekiz Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya Federal Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa, İsveç Krallığı, Slovak

Cumhuriyeti (30 güne kadar), Polonya Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar).

Oturma izni

Kırgızistan'da geçici ya da daimi ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere verilir ve ülkede bulunma, vizesiz giriş ve çıkış yapma hakkını kazandırır.

K.C. mevzuatına göre Kırgızistan'da en az 6 ay ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlar ya da vatansız kişiler oturma izni almak için K.C. Hükümeti Devlet Kayıt Hizmeti'ne bağlı Nüfus Kayıt Departmanı'na başvuru yapabilir.

Geçici oturma izni aşağıda belirtilen yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere bir yıl süreyle verilir:

- K.C.'de çalışma amacıyla kalanlar,
- Eğitim amaçlı kalanlar; (Başvuru eğitim kurumunun ve K.C. Milli Eğitim Bakanlığının talebi üzerine yapılır),
- K.C.'ye yatırım yapmak için gelen yabancılar.

Geçici oturma izni, toplam süresi beş yılı geçmeyecek şekilde her defasında en fazla bir yıllık sürelerle uzatılabilir. Başvuruları en fazla bir ay içerisinde değerlendirilir. Geçici oturma izni K.C. Hükümeti Devlet Kayıt Hizmeti'ne bağlı Nüfus Kayıt Departmanı tarafından verilmektedir.

Daimi oturma izni:

- K.C. mevzuatı çerçevesinde Kırgızistan'da daimi ikamet için izin verilen kişilere ve K.C. vatandaşlığından çıkan ve ülkeye dönüş yapmış olan kişilere daimi oturma izni verilir,
- K.C. vatandaşlığına geçmeyen Kırgızistan'da sürekli ikamet eden kişilere ya da K.C. Kanununa uygun olarak vatandaşlıktan çıkan kişilere verilir,
- Yabancı uyruklu vatandaşlara ya da Kırgızistan'da sürekli ikamet eden vatansız kişilere 18 yaşına geldiklerinde verilmektedir.

Daimi oturma izni yabancı uyruklu vatandaşlara *pasaportlarının geçerlilik sürelerini aşmamak kaydıyla* 5 yıl süre ile verilmektedir. 45 yaşını doldurmuş yabancı uyruklu vatandaşlara daimi oturma izni *pasaportlarının geçerlilik süreleri boyunca* verilir. Vatansız durumda olan kişilere daimi oturma izni 5 yıl süre ile verilir, 45 yaşına geldiklerinde ise süresiz olarak verilmektedir.

Daimi oturma izni başvuruları bir yıl içerisinde değerlendirilir. Daimi oturma izni K.C. Hükümeti Devlet Kayıt Hizmeti'ne bağlı Nüfus Kayıt Departmanı tarafından verilmektedir.

Yabancı uyruklu vatandaşlar ya da vatansız durumda olan kişiler oturma izni aldıklarında 5 gün içinde K.C. Hükümeti Devlet Kayıt Hizmetine bağlı Nüfus Kayıt Departmanı'na başvurup adres bildirmek zorundadırlar.

2022 yılı Kasım ayında K.C. Bakanlar Kurulu tarafından, Kırgızistan'a yabancı yatırımcıları çekmek, yabancı yatırımcılar için ülkeye giriş kolaylığını sağlamak amacıyla, 120 bin dolardan fazla miktarda yatırım yaptığını kanıtlayan yabancı varandaş için 6 ay süre kalma zorunluğu olmadan daimi oturma izni alma kolaylığı getirilmiştir.

Kayıt işlemi

Yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız kişilerin kaydı, ikamet yeri ne olursa olsun, Kırgız mevzuatları uyarınca, nüfus kaydı alanında yetkili devlet organı olan K.C. Dijital Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Halka Hizmet Merkezleri'nin pasaport ve nüfus kayıt dairelerinde, otomatik bir bilgi sistemi ve ayrıca web sitesi aracılığıyla <https://ereq.e-gov.kg/> gerçekleştirilir.

Kırgızistan'a gelen Türkiye vatandaşlarının kaldıkları yer ve oteller ile ilgili yetkili devlet kurumlarında yapmaları gereken kayıt işlemlerinden 90 gün süre ile muafiyet sağlanmıştır. Eğer, Kırgızistan'da 90 gün kalış süresini aşarsa, kaldıkları yerde kayıt yaptırılmaları gerekir.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı için yapılan başvuru sonucunda, nüfus kaydı alanında yetkili devlet kurumu tarafından başvuru yapan vatandaşlar için kişisel kimlik numarası verilir.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı, en geç K.C. topraklarında kayıtsız kalmalarına izin verilen son güne kadar yapılır. Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kayıt süresinin uzatılması, kayıt süresinin sona ermesinden önceki son günden geç olmamak üzere gerçekleştirilir.

Yabancı ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin kaydı, Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen vize süresince, uzatılan vize süresince kayıt yenileme hakkı ile yapılır. Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kayıt süresinin uzatılması, vizenin geçerlilik süresinin uzatılmasından sonra gerçekleştirilir. Aynı zamanda, yabancı uyruklu ve vatansız bir kişi, vizenin uzatıldığı tarihten itibaren bir iş günü içinde nüfus kaydı alanında yetkili kuruluşa başvurmalı veya bu kuruluşun web sitesinde kayıt prosedürünü gerçekleştirmelidir.

Rusya Federasyonu, Kazakistan Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Belarus Cumhuriyeti, Gürcistan, Azerbaycan Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, Küba Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti vatandaşlarının kaydı, kalış amacına bağlı olarak daha fazla kayıt uzatma hakkı ile, ancak altı ayı geçmemek üzere gerçekleştirilir.

K.C.'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca, yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin reşit olmayan çocuklarının kaydı, ebeveynlerinin, vasilerinin ve diğer yasal temsilcilerinin kaydıyla ve reşit olmayan çocukların kimliğini kanıtlayan belgelerin sağlanmasıyla aynı anda yapılır.

Geçici veya kalıcı oturma izni olan yabancı vatandaşlar ve vatansız kişiler, K.C. vatandaşları ile birlikte genel olarak kayıt prosedüründen geçmek zorundadır.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı, davet eden (alıcı) tarafın başvurusunda belirtilen adreste yapılır. Alıcı tarafın başvurusu, bu kişilerin ikamet ettikleri yerin gerçek adreslerini belirtmelidir.

Alıcı taraf, yabancı bir vatandaşın veya vatansız bir kişinin, sahibi olmayan konut adresinde tescili için başvurursa, konut sahibinin noter tasdikli muvafakatini veya noter tasdikli vekâletnamesini teyit eder.

Çalışma İzni

Kırgızistan'da çalışma faaliyetlerini yapmak için yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız durumda olan kişiler çalışma izni belgesini almak zorundadırlar.

K.C. topraklarında yabancı işçilerin faaliyetleri:

K.C. mevzuatları gereğince, yabancı vatandaşlar, çalışma izni belgesini almaları halinde, K.C. topraklarında çalışma ve girişimcilik faaliyetlerini yapmaya hak kazanırlar. Aynı zamanda işveren de yabancı iş gücünü istihdam etme izni alır.

16 Nisan 2019 tarihli ve 175 sayılı K.C. Hükümeti "Yabancı Vatandaş ve Vatandaşlığı Olmayan Kişilerin K.C.'de Çalışma Faaliyetlerini Yapma Esasları" Hakkında Kararname gereğince iki tür izin öngörülmektedir:

1. *Yabancı iş gücünü istihdam etme izni*; standart bir model belgesi olup, tüzel ve gerçek kişilere K.C. topraklarında yabancı iş gücünü istihdam etme hakkı verir.
2. *Çalışma izni*; standart bir model belgesi olup, yabancı vatandaş ve vatandaşlığı olmayan kişilerin K.C. topraklarında çalışmasına hak verir.

Yine aynı Kararname gereğince, şirkette istihdam edilen yabancı işçinin sayısı, aynı şirkette toplam çalışan sayısının yüzde 20'sini aşamayacağı hüküm altına alınmıştır. Eğer şirkette istihdam edilen yabancı işçinin sayısı toplam çalışan sayısının yüzde 20'sinden fazla olması durumunda, işveren, sınır dışında yabancı çalışana istihdam etmek için K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen Devlet ücretinin ödenmesi gerekir.

Yukarıda belirlenen işlemleri düzenlemeye K.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı yetkilidir. Belge, söz konusu Bakanlık tarafından, K.C. Bakanlar Kurulu tarafından yıllık olarak belirlenen kota sınırında verilmektedir.

İzin Alma Düzeni

Standart bir prosedür gereğince izin verme iki aşamada gerçekleştirilir. (i) K.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı Komisyonu'nun iş yerini incelemesi, (ii) belgelerin incelenmesi ve bahse konu Komisyonun karar toplantısı (Bu aşamada gerektiğinde ilgili belgeler başka organların incelenmesine sunulabilir.)

Komisyonun iş yerini incelemesinin esas amacı çalışma şartları ile şirketin esas faaliyetlerini tanımak ve yabancı işçinin istihdam edilmesinin amaca uygun olup olmadığını tespit etmektedir. Komisyonun yerinden denetimi sonucunda tutanak hazırlanır. Komisyonun yabancı işçiye ihtiyaç duyulduğu ve istihdam edilmesi gerektiğine ilişkin kararı çıktıktan sonra Bakanlığın merkezi ofisinin onayına iletilir.

Belgelere Bakma Süresi

Kararname gereğince işverene izin n kararı, belgelerin teslim edildiği tarihten itibaren 30 mesai günü içinde verilir. (Ancak ilave uzman incelemesine ihtiyaç duyulduğu zaman bu süre en fazla 35 mesai gününe uzatılabilir). Çalışana çalışma izni verilme süresi ise 15 gündür. Ancak Kararname'de öngörülen süreye rağmen uygulamada her iki iznin alınma süresinin 2-2,5 ay arasında olabildiği gözlenmektedir.

İzinlerin Geçerlilik Süresi

K.C. mevzuatları gereğince çeşitli kategorilerde yabancı işçiler için verilen çalışma izinlerinin geçerlilik süreleri farklıdır. Örneğin, kalifiyeli yabancı işçi için 2 yıl; yabancı özel girişimci için 3 yıl; yabancı uzman ve diğer vatandaşlar için 1 yıl süreyle izin belgesi verilmekte olup, yılda bir defa uzatma hakkı tanınmaktadır.

İzin Belgeleri Ücreti

Yukarıda bahsedilen izin belgeleri ücrete tabidir. İşveren için verilen izin belgesi kapsamında, yabancı iş gücü istihdamı ve kullanım izni alınması için 10.000 ile 20.000 som arası; bireysel girişimcilik faaliyetlerini yapmak üzere yabancı vatandaş çalışma izninin alınması için 50.000 som tutarında ücret ödenmektedir.

Çalışma izni alması gerekmeyen kişiler:

- Resmî olarak mülteci sayılan kişiler,
- K.C.'de sürekli ikametgâhı bulunan kişiler,
- K.C. topraklarında siyasi sığınmaya alınmış kişiler,
- Yabancı tüzel kişiler tarafından getirilen teknik cihazların montajını yapmak üzere gelen kişiler,
- Kırgız eğitim kurumları programları çerçevesinde staj yapmak için gelenve tatil zamanında çalışmak için gelen öğrenciler,
- K.C.'de akredite edilmiş diplomatik temsilcilik ve konsolosluk çalışanları ve K.C. topraklarında diplomatik statüsünü kullanan kurumlar,
- K.C.'de akredite edilen yabancı yayın ve basın mensupları.

Çalışma İzni Almak İçin Teslim Edilmesi Gereken Belgeler Listesi:

a) Yabancı iş gücü istihdamı ve kullanım izni almak için aşağıdaki belgeler hazırlanır:

1. Yabancı işçinin istihdam edileceğine dair standart bir dilekçe,
2. Yabancı işçiye ihtiyaç duyulduğu ve istihdamın ne amaçlı olduğunun açıklanması (Açıklamada şu bilgilerin mutlaka yer alması gerekmektedir: şirket kurucuları, faaliyet alanı, faaliyet yeri ve süresi, çalışan K.C. vatandaşlarının sayısı, K.C. Vergi Dairesi ve Sosyal Fon'a yapılan ödemeleri gösteren belge)
3. K.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı bölgesel idarelerinde boş istihdam yerine ilişkin bilgilerin verildiğine dair teminat mektubu,
4. Faaliyet lisansı (mevzuat gereğince zorunlu lisansa tabi faaliyetler için)
5. Şirket kayıt sertifikasının fotokopisi (noter tasdikli)
6. Belirlenmiş çalışma programı ve çalışan K.C. vatandaşları listesi.

b) Çalışma izni almak için aşağıdaki belgeler hazırlanır (Personel kaydı):

1. Yabancı işçiye çalışma izni verilmesine dair dilekçe,
2. İstihdam edilecek yabancı uzman için anket formu,
3. Geçerli vize ve kayıt bilgileri ile pasaport fotokopisi (noter tasdikli tercümesi) veya vize destek kayıt belgesi, (I, B 1, B 2, W 1, W 2. kategorileri),
4. Uzmanlık sertifikası veya diploması (ancak eğitim, sağlık, ilaç ve medikal malzemeler ve hukuk alanlarında çalışanlar için),
5. Yabancı işçi ile yapılan iş sözleşmesi fotokopisi, (geçerlilik süresi ve unvanı belirtilmeli);
6. ¼ boyutundaki 2 adet renkli kenarlı ve beyaz fonlu mat fotoğraf,

7. AIDS Belgesi (K.C.'de AIDS'e ilişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi gereken yabancı vatandaşlar için) (AIDS Devlet Merkezi, Logvinenko 8, Bişkek, Bokonbaev sokağı kesilişinde).

Belgelerin dosyalı halde eksiksiz teslim edilmesi gerekmektedir. İzin belgeleri için ödemeye ilişkin kasa makbuzlarının aslı teslim edilmektedir (komisyondan sonra). Yabancı dildeki tüm evraklar tercüme kurumlarına tercüme ettirilip, noter tarafından tasdiklenmesi gerekir. Belgeleri teslim etme ve alma hakkı vekâleten yapılacaksa şirket tarafından vekâletname düzenlenmesi gerekir (ikamet adresi belirlenmeli ve vekilin pasaport fotokopisi de sunulmalıdır.).

Bireysel Girişimcilik faaliyetlerini yapmak üzere çalışma izni talebinde bulunan yabancı vatandaşların hazırlaması gereken belgeler:

Tüm belgeler elektronik ortamda veya matbu olarak kabul edilir. Elektronik ortamda belgelerin kabulü <https://ework.e-gov.kg/> web sitesi aracılığıyla yapılır.

1. Çalışma izni talebine ilişkin yabancı özel girişimcinin başvuru formu-EK.,
2. Geçerli vize ve kayıt bilgileri ile pasaport fotokopisi (noter tasdikli tercümesi) veya vize destek kayıt belgesi, (W1 kategorisi),
3. K.C. Vergi Hizmeti tarafından onaylanmış 3 ay için avans olarak ödenmiş geçerli patentlerin fotokopisi,
4. AIDS Belgesi (K.C.'nde AIDS'e ilişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi gereken yabancı vatandaşlar için) (AIDS Devlet Merkezi, Logvinenko 8, Bişkek, Bokonbaev sokağı kesilişinde),
5. ¼ boyutundaki 2 adet renkli kenarlı ve beyaz fonlu mat fotoğraf,
6. Belgelerin vekâleten başka bir kişi tarafından ibraz edilmesi halinde noter tasdikli vekâletname.

W1 Kategorisinde İş Vizesi:

K.C. topraklarında çalışma izni veya bireysel girişimcilik faaliyeti için başvuran yabancı vatandaşa iş vizesi ("W1") verilir. Bu vize, başvuru sahibine yalnız 90 güne kadar K.C. topraklarına girme hakkı vermekte; ancak, iş veya bireysel girişimcilik faaliyetlerini yürütme hakkı vermemektedir.

K.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı'ndan çalışma izninin alınması üzerine, başvuru sahibine uzatma hakkı ile yıllık iş vizesi verilir.

Detaylı bilgiler K.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Göç Bakanlığı Yabancı Vatandaşlar İşleri Dairesinin +996 312 66 39 64 telefon numarasından temin edilebilir.

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Kırgızistan Cumhuriyeti Ülke Tatilleri	
Yeni Yıl	1 Ocak
Ortodoks Noeli	7 Ocak
Vatan Koruyucular Günü	23 Şubat
Uluslararası Kadınlar Günü	8 Mart
Nevruz (Bahar Bayramı)	21 Mart
Nisan Devrimi Halk Günü	7 Nisan
İşçi Bayramı	1 Mayıs
Anayasa Bayramı	5 Mayıs
Zafer Günü	9 Mayıs
Kurban Bayramı	Takvime göre
Ramazan Bayramı	Takvime göre
Bağımsızlık Günü	31 Ağustos

K.C. İş Kanunu'na göre haftalık çalışma saati 40 saattir, ancak özel sektör çalışma saatleri değişebilmektedir.

Genel olarak kurum ve şirketlerin mesai saatleri 09.00-18.00 arasındır.

Yerel Saat

GMT +6

Kırgızistan yerel saati Türkiye'den 3 saat ileridedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Girişimcileri bilgilendirmek, tavsiyelerde bulunmak ve desteklemek, ayrıca yüksek kaliteli iş girişimlerinin oluşturulması ve tanıtılması yoluyla girişimcilik süreçlerine yardımcı olmak amacıyla Girişimcileri Destekleme Merkezi açılmıştır. Söz konusu merkez, girişimci ve yeni işyeri açmak isteyen işadamları için bir one-stop-shop şeklinde hizmet vermektedir. Merkezde iş çevresine yönelik ilgili tüm devlet kurumlarının temsilcileri yer almaktadır. Şirket kuruluşu için söz konusu merkezde yer alan K.C. Adalet Bakanlığı birimine başvuru yapılması gerekmektedir.

Merkezde, iş faaliyetlerine yönelik izin ve lisansları alma işlemleri, şirket kuruluş işlemleri, finansman, vergi konuları, iş ve yatırım çevresine yönelik mevzuatlar konularında tek yerden bilgi alınabilmektedir. Girişimcileri Destekleme Merkezi ile ilgili daha fazla bilgi <https://ishker.kg/> web sitesinden temin edilebilir. Söz konusu web sitesinde şirket kuruluşu ile ilgili bilgiler <https://ishker.kg/ru/faq/11> internet adresindeki bölümde yer almaktadır.

Şirket Türleri

Kırgızistan'da yaygın kullanılan şirket türü: Limited şirket ve anonim şirkettir.

Limited Şirket (OcOO)

Limited Şirket (Ltd. Şti.) kurmanın avantajları:

Ltd. Şti. katılımcıları şirketin yükümlülükleri için sorumlu olmamakta ve şirketin faaliyetleri ile ilişkili zarar riskini kendi katkıları kadar taşımaktadırlar.

Ltd. Şti'nin yönetim organlarının yapısı ve yeterliliği yasalarla daha az düzenlenir, bu da şirketin yönetim sürecinde katılımcılar tarafından karar alma süreçlerinde daha esnek olunabilmesini sağlar.

Kuruluş sermayesi açısından mevzuatta herhangi bir asgari limit bulunmamaktadır. Dolayısıyla Ltd.Şti.'nin asgari kuruluş sermayesi 1 Kırgız somu da olabilir. Ancak şirketin ciddiyeti, uluslararası alanda faaliyet göstermesi, kredi işlemleri göz önüne alarak bu miktarın 10.000 somdan (az olmamasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir).

Ltd.Şti'nin kurucu sayısı en fazla 30 kişiyi geçmemelidir. Aksi takdirde, Ltd.Şti. 1 yıl içinde anonim şirkete dönüştürülmelidir.

Anonim Şirketi (A.Ş.)

A.Ş. hissedarları şirketin yükümlülüklerinden sorumlu değildir ve şirketin faaliyetleriyle ilişkili zarar riskini, hisse paylarının değeri kadar taşırlar.

Anonim şirket, K.C.'nin ulusal para biriminde hisse senedini çıkarmakla yükümlüdür. Anonim şirket, hisse senedinin yanı sıra, işletme sermayesini artırmak için başka menkul kıymetler (örneğin bonolar) çıkarma hakkına sahiptir.

A.Ş.'nin kuruluş sermayesi en az 100.000 Kırgız Somu olmalıdır.

A.Ş.'ler, kapalı A.Ş. (ZAO) ve açık A.Ş. (AO) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapalı A.Ş.'de kurucu sayısı en fazla 50 kişiyi geçmemelidir. Kurucuların sayısının belirlenen limitin aşması durumunda, 1 yıl içinde mevzuat çerçevesinde diğer tüzel kişilik türüne dönüştürülmesi gerekmektedir. Açık A.Ş.'de kurucu sayısı sınırlı değildir. Anonim şirkette Hükümet ve devlet kurumları kurucu olabilmektedir.

Anonim şirket olarak devlet kaydı yapıldığı tarihten itibaren 1 ay içinde, K.C. Devlet Finansal Piyasa Düzenleme ve Gözetim Hizmeti'ne kurucu hisse senetlerinin kayıt edilmesi zorunludur.

Şirket Kurma Prosedürü

Finans-kredi kurumları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, yabancı ve uluslararası kuruluşların devlet kaydı, gerekli belgelerin kayıt organına teslim etmesini müteakip 10 mesai günü içinde gerçekleştirilir.

Kayıt için gerekli belgeler: Finans-kredi kuruluşları ve ticari olmayan şirketler hariç, şirket kurucu durumunun %100 Kırgız vatandaşı olması durumunda bağlı bulunan bölgedeki yerel kayıt birimlerine başvurulması gerekir.

Tüzel kişiyi kayıt etmek için:

- Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların karar alması ve Karar Belgesinin düzenlenmesi gerekir,
- Tüzel kişi ve şubelerine ilişkin Devlet Sicil Kaydında mevcut olan tüzel kişi ve şube isimlerinden farklı bir isim seçilmesi,
- Tüzel kişinin ismi K.C.nin Devlet ve resmî dillerinde yazılması durumunda sadece Kırgız ve Rus alfabesinin kullanılması; İngilizce yazıldığında Latin alfabesinin kullanılması gerekmektedir.

Ticari kurumların devlet kaydının yapılması için talep edilen belgeler (Ltd. Şti, A.Ş.):

- Kayıt Birimi tarafından onaylanan standart (tip) başvuru dilekçesi (Kayıt Biriminden 6 Kırgız somu karşılığında satın alınabilir veya <http://minijust.gov.kg/ru/content/87> internet adresinden temin edilebilir.),
- Kurucular tarafından düzenlenen şirket devlet kayıt kararının aslı,
- Kurucunun pasaport fotokopisi (gerçek kişi),
- Eğer kurucu yerel tüzel kişi ise tüzel kişinin kaydına ilişkin Devlet kayıt belgesinin fotokopisi,
- Eğer kurucu yabancı tüzel kişi ise, kendi ülkesi mevzuatlarına göre geçerliliğini tasdikleyen devlet sicil kayıt belgesi veya diğer belgenin hukukileştirilmiş nüshası,
- Kurulacak tüzel kişinin yöneticisinin pasaport fotokopisi,
- Vekil aracılığıyla yapılacaksa vekâletnamenin aslı.

Not: Kurucuların T.C. Vatandaşı olması durumunda, T.C. pasaportunun noter tasdikli fotokopisi ibraz edilir.

Yukarıda talep edilen belgelerin arasında en önemlisi tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların kararıdır. Söz konusu kararda kesinlikle yer alması gereken hususlar şunlardır:

- Kayıt olunan tüzel kişinin Kırgızca ve Rusça dilindeki adı,

- Şirketin resmî adresi,
- Kurucu/lar gerçek kişi ise her kurucunun tam adı soyadı, ikametgâh adresi,
- Kurucu tüzel kişi ise, kurucu tüzel kişinin tam adı ve adresi,
- Kurulacak şirketin kuruluş sermayesi ve kuruluş sermayesinde her kurucunun payı,
- Şirketin icra yöneticisinin (Genel Müdür) adı ve soyadı.

Şirket Kuruluş Kararının her kurucu tarafından imzalanması ve her gerçek kişinin imza sirkülerinin noter tasdikli olması gerekmektedir. Yabancı dilde oluşturulmuş belgelerin Kırgızca veya Rusça diline tercüme edilerek noterle tasdiklenmiş nüshasının ibraz edilmesi gerekir.

Türkiye’de Kurulu şirketin Kırgızistan’da yeni bir şirket veya temsilcilik kurabilmesi için gerekli evraklar:

1. Ticaret Sicil Gazeteleri’nin (kuruluşundan itibaren en son gazeteye kadar bütün kayıtlar) noter tasdikli örnekleri,
2. Oda Kayıt Belgesi (Noter tasdikli ve apostilli),
3. Yönetim Kurulu Kararı (Noter onaylı ve apostilli),
4. Vekalet (Noter onaylı ve apostilli),
5. Şirket tarafından Kırgızistan'da yeni bir şirket kurmak üzere yetkilendirilen kişi T.C. vatandaşı ise pasaportunun noter onaylı ve apostilli tercümesi.

Not: Yeni şirket ve şube (temsilcilik) kurmada talep edilen evraklar aynıdır; sadece, Kırgızistan’da hazırlanacak karar ve vekaletname evraklarında duruma göre şirket kurma veya temsilcilik/şube olarak belirtilmesi gerekmektedir.

Kırgız Devlet Noterleri Türkiye'de yapılmış tercümeleri kabul etmemektedirler. Bu nedenle evrakların gerekli çevirileri Kırgızistan'da yapılmalıdır.

Şirket açılış işlemlerinde verilen belgelerde küçük hata ve noksanlıklardan dolayı şirket kayıt başvurusunun olumsuz sonuçlanıp belgelerin geri iade edildiği bilinmekte olup, sürecin başlangıcında hukuk danışmanlık şirketleri hizmetlerinden istifade edilmesinde fayda görülmektedir.

Şirket kuruluşuna ilişkin belgelerin K.C. Adalet Bakanlığı’na ibraz edilmesinden sonra, Adalet Bakanlığı yeni kurulmuş şirkete ilişkin bilgileri Vergi Hizmeti, İstatistik Komitesi ve Sosyal Fon’a bildirecektir. Bildirilene ilişkin süreç normal olarak aşağıdaki şekilde gerçekleştirilir:

1. İstatistik Komitesine şirkete ilişkin temel bilgiler iletilir,
2. Adalet Bakanlığı şirketin Şirket ve Kurumların Genel Sınıflandırması (OKPO) kodunu belirler,
3. OKPO kodunun belirlenmesinden sonra diğer belgeler ile Vergi Hizmeti’ne bildirilir,
4. Vergi Hizmeti yeni oluşturulan şirketin vergi kayıt numarasını belirler,
5. Vergi kayıt numarası yine Adalet Bakanlığı, İstatistik Komitesi ve Sosyal Fon’a bildirilir.

Şirket kayıt işlemleri resmî devlet harcı, toplam 1.119 som tutarındadır. (Ancak, hukuk danışmanlık şirketi aracılığıyla yaptırılacak olursa şirkete göre hizmet ücreti 100-500 dolar arası değişmektedir.) ve süresi 3 gündür.

Adalet Bakanlığı'nın yeni düzenlemelerine göre, Şirket kayıt işlem sũresi kısaltılmıŐtır. Bu bağlamda 1 gũn için yapılan Şirket kaydı için devlet harcı 3.500 som, 6 saat içinde yapılan kayıt işlemi 4.500 som, 3 saat içinde yapılan kayıt işlemleri için 5.500 som devlet harcı alınmaktadır.

Şirket Feshi

1. 3 mesai gũnũ içinde ilgili Şirket kayıt organına Şirket feshine ilişkin yazı, Şirketin feshine ilişkin karar ve fesih komisyonu seçimine ilişkin karar belgesi ile birlikte başvurulması gerekmektedir.
2. Kayıt organı, Şirket feshine ilişkin yazıyı teslim aldıktan sonra, devlet siciline Şirketin kapatma sũrecinde olduğunu ilişkin kaydını yapmaktan ve Vergi Hizmeti, Sosyal Fon İdaresi ve İstatistik Komitesi'ni bilgilendirmekten sorumludur.
3. Şirket faaliyetlerinin feshine ilişkin kayıt yapılırken Şirketin aşağıdaki belgeleri kayıt organına ibraz etmesi gerekmektedir:
 - Standart başvuru dilekçesi,
 - Tũzel kişilik organı veya mahkemenin Şirketin feshi ve fesih komisyonunun oluŐturulduđuna ilişkin karar,
 - Tũzel kişilik kuruluş belgesi aslı,
 - Tũzũđũn aslı (siyasi parti, dini kurum ve diğer ticaret dışı kurumlar için),
 - Sosyal Fon İdaresi'nden sosyal fon kesintisine dair borcun olmadığına ilişkin belge,
 - Vergi Hizmeti'nden vergi borcunun olmadığına ilişkin belge,
 - Bankadan Şirkete ait banka hesabının kapandığına ilişkin belge,
 - İçişleri Bakanlığı'nın ilgili biriminden Şirket mũhrũ ve beratının teslim edildiğine ilişkin belge,
 - Fesih bilançosunun belirlendiğine ilişkin karar,
 - Vergi Hizmeti'nin kabule dair yazısı ile fesih bilançosu,
 - Fesih edilecek Şirketin arŐiv dosyalarının saklandığı yerine ilişkin devlet arŐiv fonundan sonuçlandırma belgesi,
 - Kayıt ũcretinin ũdendiđine dair fatura,
 - Mevzuat gereği talep edilen diğer belgeler.
4. Şirket feshine ilişkin başvuru yapmadan Önce Şirket tarafından Şirkete bağlı temsilciliklerin kapatması gerekmektedir.
5. Şirket tarafından başvuru yapıldıktan sonra, Kayıt Organı belirlenmiş sũre içerisinde aşağıdaki işlemlerden sorumludur:
 - Belgelerin tam ve eksiksiz ibraz edildiğinin kontrolũ ilgili emrin çıkartılması; ilgili vergi, sosyal fon organlarına bilgi verilmesi ve Şirketin feshine ilişkin devlet kaydının yapılması,
 - Şirket feshine ilişkin kararın bir ũrneđinin Şirkete teslimi,
 - Şirketin feshine ilişkin belgelerin dosyalanması ve arŐive teslim,
 - Şirket feshi kayıt tarihi, kayıt organı tarafından çıkarılan ilgili emrin ilan edilmesi tarihi olarak kabul edilir.

Sigorta

Kırgızistan'da sigorta sektũrũ finansal araçlar içerisinde en geri kalmıŐ sektũr durumundadır. Toplumun sigorta konusunda bilinçsiz olması, yasa ve mevzuatlardaki yetersizlikler, kalifiye personel yetersizliği, sektũre olan gũvensizlik en baŐlı etkenlerdir. Hâlihazırda ũlkede 17

Sigorta şirketi Kırgızistan'da hizmet vermektedir. Genelde Bişkek'te ofisleri bulunan bu şirketlerin sadece bir kısmının Oş şehrinde şubeleri bulunmaktadır. Lisansı bulunmayan sigorta şirketleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler <https://fsa.gov.kg/#/registries/ul/3797b74c-2ea4-4855-ab4c-a097331f4c93> linkinden temin edilebilir.

Sigorta piyasası mevzuat ve genel şartları Rusya Federasyonu sigorta mevzuat ve genel şartlarına benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Türkiye sigorta sektörü ile karşılaştırıldığından evrak, işleyiş ve süreç bakımından farklılıklar dikkat çekmektedir.

Sigorta piyasasında prim üretimi çoğunlukla yabancı yatırımcılar, devlet ihaleleri, yatırım fonlarının sigorta zorunluluğu ve maden şirketlerinden elde edilmektedir. Bireysel satış oranı çok düşüktür. Sigorta ücretlerini yüksek olması, sigorta ödenmesi gerektirecek durumlarda sigorta bedellerinin alınması sürecinde ihtilafların ortaya çıkabileceği kaygısı gibi hususlar, sigorta hizmetlerinin yerel halk ve iş dünyası tarafından yaygın olarak tercih edilmemesindeki başlıca nedenler olduğu gözlenmektedir. Bazı sigorta şirketleri basın açıklamalarına göre ise, BDT ve Orta Asya ülkelerinde uygulanan sigorta prim ücretleri ile kıyaslandığında Kırgızistan'da geçerli sigorta prim ücretlerinin düşük ve hizmet sunumu açısından esnek olduğu ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda, sigorta piyasasının geliştirmesi bağlamında, sigorta süreçleri ve sigortanın avantajları konusunda farkındalık oluşturulması amacıyla halka dönük geniş kapsamlı tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Bağımsızlık sonrasında K.C. bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Halen sektörde K.C. Milli Bankası'nın yanı sıra 23 ticari banka ülke genelindeki yaklaşık 319 şubesiyle faaliyet göstermektedir. Bunların 15'i yabancı sermayeli bankalardır. Söz konusu 15 banka içinde yabancı sermayesi %50'yi aşan 10 banka bulunmaktadır. En büyük 5 bankanın, piyasanın yaklaşık %50'sini oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bankacılık sektörü penetrasyon oranı yaklaşık %50'dir.

K.C. Milli Bankası, K.C.'nin merkez bankasıdır ve devlete aittir. Merkez Bankası'nın amacı, uygun para-kredi politikasının uygulanması yoluyla fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. K.C. Milli Bankası belirli bir seviyede bağımsızlığa sahip bulunmaktadır. Bankalar ağırlıklı olarak dış işlemlerden ve hazine kâğıtlarından kazanç sağlamaktadır. K.C. Milli Bankası, kredi kuruluşlarına yönelik olarak lisanslama, gözetim ve düzenleme işlevlerini yerine getirmektedir.

Bankaların faaliyetleri 11 Ağustos 2022 tarihli ve 93 sayılı "K.C. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun" ile düzenlenmektedir. Ticaret ve yatırımda döviz kontrolü uygulanmamaktadır. Döviz büroları piyasa fiyatlarından döviz işlemlerinde bulunmaktadır.

Kırgız bankacılık sektöründe sermayelerin artırılması, tasarrufların teşvik edilmesi, banka denetim sisteminin iyileştirilmesi ve ilgili mevzuatın güçlendirilmesi gerekliliğinin bulunduğu değerlendirilmektedir. 2008 yılında bu doğrultuda atılan önemli adımlardan biri, Mevduatların Korunması Hakkında Kanun'un kabul edilmesidir. Söz konusu Kanuna uygun olarak, yarısı ticari

bankalar (yıllık olarak toplam mevduatın %0,2'si), diğer yarısı devletin tarafından karşılanmak üzere Mevduatları Koruma Fonu oluşturulmuştur.

K.C. piyasası, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Piyasaya sunulan krediler genellikle kısa vadeli olmakta; fiziki varlıklar ile teminat altına alınmakta, ancak teminat değerlendirme ve kredi talep edenlerin geri ödeme potansiyellerinin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle bankalar kredilendirme yerine hükümet bonolarına yatırım yapmayı tercih etmekte ve dolayısıyla ticari banka finansmanından yararlanma imkânı daralmaktadır.

Kırgızistan'da banka kuracak olan Kırgız veya yabancı uyruklu vatandaşlar K.C. Merkez Bankası'nın Banka Lisans Departmanı'na başvurarak gerekli bilgi ve izin (ruhsat) belgelerini alabilmektedir. Ticari banka, sadece anonim şirket (kapalı veya açık) şeklinde kurucu sermayesi 1 milyar som olmak üzere kurulabilir ve işletilebilir.

K.C. mevzuatı gereğince, K.C.'de ticari banka kurma sürecinde, yerli ile yabancı yatırımcılar arasında eşit şartlar öngörülmüştür. Bankanın kurucuları ve hissedarları, K.C. vatandaşı, yabancı vatandaşı veya yabancı şirket olabilir.

Kırgızistan'da Banka Kurma Prosedürü

Bankacılık işlemleri yapma lisansını almak için, başvuru sahibi Kırgızca veya Rusça dillerinde aşağıdaki belgelerin asıllarını veya usulüne uygun olarak tasdik edilmiş nüshalarını K.C. Merkez Bankası'na ibraz etmelidir:

1. Kurucuların Genel Kurulca atanan yetkili bir kişi tarafından imzalanmış bankacılık işlemlerini yürütmeye ilişkin başvuru dilekçesi,
2. Kurucuların Genel Kurul toplantı tutanaklarının noter tasdikli iki nüshası,
3. Tüm kurucular tarafından imzalanan kuruluş sözleşmesi, iki asıl nüshası. Tüzel kişinin kurucularının yetkili temsilcilerinin imzaları tüzel kişinin mühürleri tarafından onaylanır. Gerçek kişinin imzası noterle tasdik edilir (imza sirküleri),
4. Bankanın tüzüğü, iki asıl nüshası,
5. Beyan edilen şirket adının kullanımı ile ilgili tüzel kişinin kaydına ilişkin yetkili devlet organının önceden onayı,
6. Bankanın ayrıntılı organizasyon yapısı,
7. Banka kurmanın ekonomik fizibilitesini içeren, bankanın hedefleri ve bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğini açıklayan iş planı (2 nüsha halinde),
8. Banka kurucularının (hissedarlarının) listesi (2 nüsha halinde),
9. Kurucular (hissedarlar) ile ilgili bilgiler,
10. Terörizmin finansmanı ve suç gelirlerinin yasallaştırılması (aklanması) ile mücadele politika ve prosedürleri,
11. Bankanın Yönetim Kurulu tarafından onaylanan kredi politikası, operasyonel politikası ve diğer temel politikaları,
12. Bankanın açılması ve faaliyetinin düzenlenmesine ilişkin ayrıntılı bir eylem planı;
13. Mevduat koruma sistemine giriş başvuru dilekçesi vb.

Banka kurmak için izin verme süresi, başvuru tarihinden itibaren ve başvuru belgelerinin gerekliliklere uygun olması şartıyla 6 aydır. Ancak yabancı kurucu katılımı ile yapılan başvurular

ilave 6 ay değerlendirilebilir. Merkez Bankası tarafından verilen bankacılık lisanslarının geçerlilik süreleri sınırsızdır ve K.C. genelinde geçerlidir.

Kaynak: T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği